Συλλογή της Νομολογίας

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ
MICHAL BOBEK
της 4ης Μαρτίου 2021 [1]

Συνεκδικαζόμενες υποθέσεις C-357/19 και C-547/19

Ministerul Public - Parchetul de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție – Direcția Națională Anticorupție,
PM,
RO,
SP,
TQ
κατά
QN,
UR,
VS,
WT,
Autoritatea Națională pentru Turism,
Agenția Națională de Administrare Fiscală,
SC Euro Box Promotion SRL (C-357/19)
και
CY,
Asociația «Forumul Judecătorilor din România»
κατά
Inspecția Judiciară,
Consiliul Superior al Magistraturii,
Înalta Curte de Casație și Justiție (C-547/19)

[αιτήσεις του Înalta Curte de Casație și Justiție
(Ανωτάτου Ακυρωτικού Δικαστηρίου, Ρουμανία)
για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως]

«Προδικαστική παραπομπή – Προστασία των οικονομικών συμφερόντων της Ευρωπαϊκής Ένωσης – Άρθρο 325, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ – Σύμβαση σχετικά με την προστασία των οικονομικών συμφερόντων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων – Ποινική διαδικασία η οποία αφορά διαφθορά – Έργα μερικώς χρηματοδοτούμενα με ευρωπαϊκούς πόρους – Απόφαση συνταγματικού δικαστηρίου επί της νομιμότητας της συνθέσεως δικαστικών σχηματισμών – Εθνική νομοθεσία η οποία προβλέπει τη σύνθεση δικαστικών σχηματισμών με

[1] Γλώσσα του πρωτοτύπου: η αγγλική.

κλήρωση – Έκτακτο ένδικο μέσο κατά τελεσίδικων αποφάσεων – Δικαίωμα σε δικαστήριο που έχει προηγουμένως συσταθεί νομίμως – Άρθρο 47, δεύτερο εδάφιο, του Χάρτη των θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης – Ανεξαρτησία της δικαιοσύνης – Άρθρο 19, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, ΣΕΕ – Υπεροχή του δικαίου της Ένωσης – Πειθαρχικές διαδικασίες κατά δικαστικών λειτουργών»

Περιεχόμενα

I. Εισαγωγή 4

II. Το νομικό πλαίσιο 5

A. Το δίκαιο της Ένωσης 5

B. Το ρουμανικό δίκαιο 6

1. Το ρουμανικό Σύνταγμα 6

2. Ο νόμος 303/2004 7

3. Ο νόμος 304/2004 7

4. Ο κανονισμός οργάνωσης και διοικητικής λειτουργίας του ICCJ 8

5. Ο Κώδικας Ποινικής Δικονομίας 10

6. Ο Ποινικός Κώδικας 10

III. Τα πραγματικά περιστατικά, οι εθνικές διαδικασίες και τα προδικαστικά ερωτήματα 11

A. Η υπόθεση C-357/19 11

B. Η υπόθεση C-547/19 13

Γ. Η διαδικασία ενώπιον του Δικαστηρίου 15

IV. Ανάλυση 16

A. Το παραδεκτό των προδικαστικών ερωτημάτων 16

1. Υπόθεση C-357/19 16

α) Επί της αναρμοδιότητας της Ένωσης 16

β) Επί της λυσιτέλειας των προδικαστικών ερωτημάτων για τη διαφορά της κύριας δίκης 18

2. Η υπόθεση C-547/19 19

α) Επί της αναρμοδιότητας της Ένωσης 19

β) Επί της λυσιτέλειας του προδικαστικού ερωτήματος για την υπόθεση της κύριας δίκης 21

Β. Το εφαρμοστέο δίκαιο της Ένωσης 21

1. Τα άρθρο 2 και το άρθρο 19, παράγραφος 1, ΣΕΕ 21

2. Η απόφαση ΜΣΕ (και ο Χάρτης) 23

3. Το άρθρο 325, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, η Σύμβαση PIF (και ο Χάρτης) 25

α) Το άρθρο 325, παράγραφος 1, και ο ΦΠΑ 26

β) Το άρθρο 325, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, η Σύμβαση PIF και η διαφθορά που αφορά πόρους της Ένωσης 26

γ) Καλύπτει το άρθρο 325, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ και τις απόπειρες; 28

δ) Εξαρτάται το πεδίο εφαρμογής του άρθρου 325, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ από την έκβαση διαδικασίας; 29

4. Ενδιάμεσο συμπέρασμα 31

Γ. Εκτίμηση 31

1. Το εθνικό νομικό πλαίσιο 32

2. Το δικαίωμα σε δικαστήριο που έχει προηγουμένως συσταθεί νομίμως 34

α) Το επίπεδο προστασίας του δικαίου της Ένωσης 35

β) Ανάλυση 38

γ) Ενδιάμεσο συμπέρασμα 41

3. Η προστασία των οικονομικών συμφερόντων της Ένωσης 41

1) Το πλαίσιο του δικαίου της Ένωσης 41

2) Η θέση των μετεχόντων στη διαδικασία 42

3) Ανάλυση 43

i) Ποιο είναι το εφαρμοστέο κριτήριο; 43

ii) Εφαρμογή στην υπό κρίση υπόθεση 47

iii) Ενδιάμεσο συμπέρασμα 49

4. Η αρχή της ανεξαρτησίας της δικαιοσύνης 50

1) Οι προβληματισμοί που διατυπώθηκαν από το αιτούν δικαστήριο 51

2) Το πλαίσιο του δικαίου της Ένωσης 52

3) Ανάλυση 54

i) Συγκρότηση και καθεστώς του Συνταγματικού Δικαστηρίου 54

ii) Αρμοδιότητες και πρακτική του Συνταγματικού Δικαστηρίου 55

iii) Επί της αρχής του δεδικασμένου 56

iv) Επιφύλαξη 56

v) Ενδιάμεσο συμπέρασμα 57

5. Η αρχή της υπεροχής 58

V. Πρόταση 61

I. Εισαγωγή

1. Κατά τη διάρκεια του 2019, υποβλήθηκε στο Δικαστήριο μεγάλος αριθμός αιτήσεων προδικαστικών αποφάσεων από διάφορα δικαστήρια της Ρουμανίας σχετικά με την ανεξαρτησία της δικαιοσύνης, το κράτος δικαίου και την καταπολέμηση της διαφθοράς. Η πρώτη ομάδα υποθέσεων αφορούσε διάφορες τροποποιήσεις της εθνικής νομοθεσίας στον τομέα της δικαιοσύνης, οι περισσότερες από τις οποίες είχαν πραγματοποιηθεί με έκτακτα διατάγματα [2].

2. Οι υπό κρίση συνεκδικαζόμενες υποθέσεις αποτελούν τις «κύριες» υποθέσεις της δεύτερης ομάδας υποθέσεων [3]. Το κεντρικό ζήτημα της δεύτερης ομάδας είναι διαφορετικό από εκείνο της πρώτης: μπορούν οι αποφάσεις του Curtea Constituțională a României (Συνταγματικού Δικαστηρίου, Ρουμανία) (στο εξής: Συνταγματικό Δικαστήριο) να παραβιάζουν τις αρχές της ανεξαρτησίας της δικαιοσύνης και του κράτους δικαίου καθώς και της προστασίας των οικονομικών συμφερόντων της Ένωσης;

3. Οι δύο αυτές συνεκδικαζόμενες υποθέσεις εστιάζουν ειδικότερα στα αποτελέσματα αποφάσεως του Συνταγματικού Δικαστηρίου με την οποία διαπιστώθηκε, κατ' ουσίαν, ότι η σύνθεση ορισμένων σχηματισμών του ανωτάτου εθνικού δικαστηρίου, ήτοι του Înalta Curte de Casație și Justiție (Ανωτάτου Ακυρωτικού Δικαστηρίου, Ρουμανία, στο εξής: ICCJ), ήταν παράνομη. Δυνάμει της εν λόγω αποφάσεως ορισμένοι εκ των μετεχόντων στη διαδικασία άσκησαν έκτακτα ένδικα μέσα, τα οποία, με τη σειρά τους, ήγειραν ζητήματα τα οποία ενδεχομένως δεν αφορούσαν μόνον την προστασία των οικονομικών συμφερόντων της Ένωσης σύμφωνα με το άρθρο 325, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, αλλά και την ερμηνεία της έννοιας του «δικαστηρίου που έχει προηγουμένως συσταθεί νομίμως», η οποία διαλαμβάνεται στο άρθρο 47,

2 Βλ. προτάσεις μου στις συνεκδικαζόμενες υποθέσεις Asociația «Forumul Judecătorilor din România», SO και Asociația «Forumul Judecătorilor din România» και Asociația «Mișcarea pentru Apărarea Statutului Procurorilor» (C-83/19, C-127/19, C-195/19, C-291/19 και C-355/19, EU:C:2020:746, στο εξής, σε περιπτώσεις παραπομπής: προτάσεις AFJR), καθώς και προτάσεις μου της ίδιας ημέρας στην υπόθεση Statul Român – Ministerul Finanțelor Publice (C-397/19, EU:C:2020:747).

3 Βλ. και προτάσεις που αναπτύσσω παράλληλα σήμερα στην υπόθεση DNA- Serviciul Teritorial Oradea (C-379/19) και στις συνεκδικαζόμενες υποθέσεις FQ κ.λπ. (C-811/19 και C-840/19).

δεύτερο εδάφιο, του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής: Χάρτης). Τέλος, όλα τα ανωτέρω εντάσσονται σε εθνικό θεσμικό περιβάλλον στο οποίο η μη συμμόρφωση με τις αποφάσεις του συνταγματικού δικαστηρίου συνιστά πειθαρχικό παράπτωμα.

II. Το νομικό πλαίσιο

Α. Το δίκαιο της Ένωσης

4. Κατά το άρθρο 1 της Συμβάσεως η οποία καταρτίζεται βάσει του άρθρου Κ.3 της συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση, σχετικά με την προστασία των οικονομικών συμφερόντων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (στο εξής: Σύμβαση PIF) [4]:

«1. Για τους σκοπούς της παρούσας σύμβασης, απάτη εις βάρος των οικονομικών συμφερόντων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων συνιστά:

α) όσον αφορά τις δαπάνες, κάθε εκ προθέσεως πράξη ή παράλειψη, σχετικά με:

– τη χρήση ή την υποβολή πλαστών, ανακριβών ή ελλιπών δηλώσεων ή εγγράφων, με αποτέλεσμα την αχρεώστητη είσπραξη ή παρακράτηση πόρων που προέρχονται από το γενικό προϋπολογισμό των Κοινοτήτων ή από τους προϋπολογισμούς των οποίων η διαχείριση ασκείται από τις Κοινότητες ή για λογαριασμό τους,

– την αποσιώπηση πληροφοριών κατά παράβαση ειδικής υποχρέωσης, με τα αυτά αποτελέσματα,

– την μη κατά προορισμό χρήση αυτών των πόρων, για σκοπούς άλλους από αυτούς για τους οποίους χορηγήθηκαν αρχικώς·

[…]

2. Με την επιφύλαξη του άρθρου 2 παράγραφος 2, κάθε κράτος μέλος λαμβάνει τα αναγκαία και κατάλληλα μέτρα για τη μεταφορά των διατάξεων της παραγράφου 1 στο εσωτερικό ποινικό του δίκαιο κατά τέτοιο τρόπο ώστε οι αναφερόμενες σ' αυτές συμπεριφορές να χαρακτηρίζονται εγκλήματα.

3. Με την επιφύλαξη του άρθρου 2 παράγραφος 2, κάθε κράτος μέλος λαμβάνει ωσαύτως τα αναγκαία μέτρα ώστε η εκ προθέσεως κατάρτιση ή χορήγηση πλαστών, ανακριβών ή ελλιπών δηλώσεων ή εγγράφων με τα αποτελέσματα που μνημονεύονται στην παράγραφο 1 να τιμωρούνται ως ποινικό αδίκημα, εάν δεν τιμωρούνται ήδη είτε ως κύριο έγκλημα, είτε ως συνέργεια, είτε ως ηθική αυτουργία, είτε ως απόπειρα απάτης, όπως ορίζονται στην παράγραφο 1.

4. Ο εκ προθέσεως χαρακτήρας πράξεως ή παραλείψεως, στον οποίο αναφέρονται οι παράγραφοι 1 και 3, μπορεί να προκύπτει από αντικειμενικές πραγματικές περιστάσεις.»

[4] ΕΕ 1995, C 316, σ. 49.

5. Κατά το άρθρο 2 της Συμβάσεως PIF:

«1. Κάθε κράτος μέλος λαμβάνει τα αναγκαία μέτρα ώστε οι αναφερόμενες στο άρθρο 1 συμπεριφορές, καθώς και η συνέργεια, η ηθική αυτουργία και η απόπειρα που συνδέονται με αυτές να επισύρουν αποτελεσματικές, αναλογικές και αποτρεπτικές ποινικές κυρώσεις, που να περιλαμβάνουν, τουλάχιστον στις περιπτώσεις βαρείας απάτης, στερητικές της ελευθερίας ποινές για τις οποίες χωρεί ενδεχομένως έκδοση. Ως βαρεία θεωρείται κάθε απάτη που αφορά ένα συγκεκριμένο ελάχιστο ποσό, οριζόμενο από τα κράτη μέλη και μη δυνάμενο να υπερβεί τα 50 000 Ecu.

[…]»

Β. Το ρουμανικό δίκαιο

1. Το ρουμανικό Σύνταγμα

6. Το ρουμανικό Σύνταγμα, όπως τροποποιήθηκε και συμπληρώθηκε με τον νόμο 429/2003, περιέχει τις ακόλουθες διατάξεις:

«Άρθρο 142 – Συγκρότηση

1. Το [Συνταγματικό Δικαστήριο] αποτελεί τον εγγυητή της υπεροχής του Συντάγματος.

2. Το [Συνταγματικό Δικαστήριο] συγκροτείται από εννέα δικαστές, οι οποίοι διορίζονται για θητεία εννέα ετών, η οποία δεν μπορεί να παραταθεί ή να ανανεωθεί.

3. Τρεις δικαστές διορίζονται από την Camera Deputaților (Βουλή των Αντιπροσώπων), τρεις από τη Senat (Γερουσία) και τρεις από τον Πρόεδρο της Ρουμανίας.

[…]

Άρθρο 143 – Προϋποθέσεις διορισμού

Οι δικαστές του [Συνταγματικού Δικαστηρίου] πρέπει να διαθέτουν άριστα νομικά προσόντα, επαγγελματική επάρκεια υψηλού επιπέδου και δεκαοκταετή κατ' ελάχιστον επαγγελματική πείρα στον τομέα του δικαίου ή στην ανώτατη νομική εκπαίδευση.

[…]

Άρθρο 145 – Ανεξαρτησία και ισοβιότητα

Οι δικαστές του [Συνταγματικού Δικαστηρίου] χαίρουν ανεξαρτησίας κατά την άσκηση των καθηκόντων τους και δεν μπορούν να απομακρυνθούν από τη θέση τους καθ' όλη τη διάρκεια της θητείας τους.

Άρθρο146 – Καθήκοντα

Το Curtea Constituțională (Συνταγματικό Δικαστήριο) έχει τα ακόλουθα καθήκοντα:

[…]

(e) επιλύει νομικές συγκρούσεις συνταγματικής φύσεως μεταξύ δημοσίων αρχών, κατόπιν αιτήματος του Προέδρου της Ρουμανίας, του προέδρου ενός εκ των δύο σωμάτων του Κοινοβουλίου της Ρουμανίας, του Πρωθυπουργού ή του προέδρου του Consiliul Superior al Magistraturii (Ανωτάτου Δικαστικού Συμβουλίου, στο εξής: ΑΔΣ)·

[…]

Άρθρο 147 – Αποφάσεις του [Συνταγματικού Δικαστηρίου]

1. Οι ισχύουσες διατάξεις νόμων και διαταγμάτων, καθώς και οι διατάξεις των κανονισμών, οι οποίες έχουν κριθεί αντισυνταγματικές παύουν να παράγουν έννομα αποτελέσματα 45 ημέρες μετά τη δημοσίευση της αποφάσεως του [Συνταγματικού Δικαστηρίου] αν, κατά τη διάρκεια της περιόδου αυτής, το Κοινοβούλιο ή η Κυβέρνηση, κατά περίπτωση, δεν ευθυγραμμίσει τις αντισυνταγματικές διατάξεις με τις διατάξεις του Συντάγματος. Καθ' όλη την περίοδο αυτή, η ισχύς των διατάξεων που κρίθηκαν αντισυνταγματικές αναστέλλεται αυτοδικαίως.

2. Σε περιπτώσεις αντισυνταγματικότητας η οποία αφορά νόμους, που κηρύσσεται πριν από την έκδοση των νόμων αυτών, το Κοινοβούλιο υποχρεούται να επανεξετάσει τις οικείες διατάξεις προκειμένου να τις ευθυγραμμίσει με την απόφαση του [Συνταγματικού Δικαστηρίου].

[…]

4. Οι αποφάσεις του [Συνταγματικού Δικαστηρίου] δημοσιεύονται στη *Monitorul Oficial al României* [Επίσημη Εφημερίδα της Ρουμανίας]. Από την ημερομηνία δημοσιεύσεως, οι αποφάσεις αυτές αποκτούν γενική δεσμευτική ισχύ και παράγουν έννομα αποτελέσματα μόνο για το μέλλον.»

2. Ο νόμος 303/2004

7. Σύμφωνα με το άρθρο 99, στοιχείο ș, του Legea nr. 303/2004 privind statutul judecătorilor și procurorilor (νόμου 303/2004 περί του καθεστώτος των δικαστών και των εισαγγελέων, στο εξής: νόμος 303/2004)[5], «η μη συμμόρφωση προς τις αποφάσεις του [Συνταγματικού Δικαστηρίου] […]» συνιστά πειθαρχικό παράπτωμα.

3. Ο νόμος 304/2004

8. Η σύνθεση των σχηματισμών του ICCJ διέπεται από τα άρθρα 32 και 33 του Legea nr. 304/2004 privind organizarea judiciară (νόμου 304/2004 περί της οργανώσεως του συστήματος απονομής δικαιοσύνης, στο εξής: νόμος 304/2004)[6]. Οι εν λόγω διατάξεις τροποποιήθηκαν το 2010, το 2013 και το 2018.

[5] *Monitorul Oficial al României*, μέρος I, αριθ. 826, της 13ης Σεπτεμβρίου 2005.

[6] *Monitorul Oficial al României*, μέρος I, αριθ. 827, της 13ης Σεπτεμβρίου 2005.

9. Το άρθρο 32 του νόμου 304/2004, όπως τροποποιήθηκε με τον Legea nr. 207/2018 pentru modificarea și completarea Legii nr. 304/2004 privind organizarea judiciară (νόμο 207/2018 για την τροποποίηση και συμπλήρωση του νόμου 304/2004)[7], έχει ως εξής:

«1. Στην αρχή κάθε έτους, κατόπιν προτάσεως του προέδρου ή των αντιπροέδρων του [ICCJ], το Συμβούλιο Διοικήσεως εγκρίνει τον αριθμό και τη σύνθεση των πενταμελών δικαστικών σχηματισμών.

2. Σε ποινικές υποθέσεις, οι πενταμελείς δικαστικοί σχηματισμοί συγκροτούνται από μέλη του ποινικού τμήματος του [ICCJ].

3. Σε μη ποινικές υποθέσεις, οι πενταμελείς δικαστικοί σχηματισμοί συγκροτούνται από ειδικευμένους δικαστές, ανάλογα με τη φύση της υποθέσεως.

4. Οι δικαστές των ως άνω δικαστικών σχηματισμών διορίζονται, κατόπιν κλήρωσης η οποία λαμβάνει χώρα σε δημόσια συνεδρίαση, από τον πρόεδρο ή, σε περίπτωση απουσίας του, από έναν εκ των δύο αντιπροέδρων του [ICCJ]. Η σύνθεση των μελών των δικαστικών σχηματισμών μπορεί να μεταβληθεί μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις, βάσει των αντικειμενικών κριτηρίων τα οποία καθορίζονται στον Regulamentul privind organizarea și funcționarea administrativă a Înaltei Curți de Casație și Justiție [κανονισμό οργάνωση και διοικητικής λειτουργίας του ICCJ].

5. Στους πενταμελείς δικαστικούς σχηματισμούς προεδρεύει ο πρόεδρος του [ICCJ], ένας εκ των αντιπροέδρων, ή οι πρόεδροι τμήματος εφόσον έχουν διορισθεί ως μέλη του δικαστικού σχηματισμού σύμφωνα με την παράγραφο 4.

6. Εφόσον κανείς εκ των ανωτέρω δεν έχει διοριστεί ως μέλος των πενταμελών δικαστικών σχηματισμών, κάθε δικαστής προεδρεύει του σχηματισμού εκ περιτροπής, κατά σειρά αρχαιότητας στο δικαστικό σώμα.

7. Οι υποθέσεις αρμοδιότητας των πενταμελών δικαστικών σχηματισμών κατανέμονται τυχαία μέσω ηλεκτρονικού συστήματος.»

4. Ο κανονισμός οργάνωσης και διοικητικής λειτουργίας του ICCJ

10. Ο regulamentul privind organizarea și funcționarea administrativă a ÎCCJ (κανονισμός οργάνωσης και διοικητικής λειτουργίας του ICCJ, στο εξής: κανονισμός περί του ICCJ)[8] εκδόθηκε βάσει του νόμου 304/2004. Τροποποιήθηκε και συμπληρώθηκε με την απόφαση 24 του ICCJ, της 25ης Νοεμβρίου 2010 (στο εξής: απόφαση 24/2010)[9], και με την απόφαση 3 του ICCJ, της 28ης Ιανουαρίου 2014 (στο εξής: απόφαση 3/2014)[10].

7 *Monitorul Oficial al României*, μέρος I, αριθ. 636, της 20ής Ιουλίου 2018.

8 *Monitorul Oficial al României*, μέρος I, αριθ. 1 076, της 30ής Νοεμβρίου 2005.

9 *Monitorul Oficial al României*, μέρος I, αριθ. 819, της 8ης Δεκεμβρίου 2010.

10 *Monitorul Oficial al României*, μέρος I, αριθ. 75, της 30ής Ιανουαρίου 2014.

11. Τα άρθρα 28 και 29 του κανονισμού περί του ICCJ, όπως τροποποιήθηκαν με την απόφαση 3/2014, έχουν ως εξής:

«Άρθρο 28

1. Το [ICCJ] περιλαμβάνει πενταμελείς δικαστικούς σχηματισμούς η αρμοδιότητα των οποίων ορίζεται από τον νόμο.

2. Στην αρχή κάθε έτους, συστήνονται πενταμελείς δικαστικοί σχηματισμοί συγκροτούμενοι αποκλειστικά από μέλη του ποινικού τμήματος για την εκδίκαση ποινικών υποθέσεων και όσον αφορά την εκδίκαση μη ποινικών υποθέσεων συστήνονται δύο πενταμελείς δικαστικοί σχηματισμοί συγκροτούμενοι από μέλη του πρώτου πολιτικού τμήματος, του δεύτερου πολιτικού τμήματος, καθώς και του τμήματος διοικητικών και φορολογικών διαφορών.

3. Ο αριθμός των πενταμελών δικαστικών σχηματισμών εγκρίνεται ετησίως από το Συμβούλιο Διοικήσεως, κατόπιν προτάσεως του προέδρου του ποινικού τμήματος.

4. Στους πενταμελείς δικαστικούς σχηματισμούς καθήκοντα προέδρου ασκούν, κατά περίπτωση, ο πρόεδρος, οι αντιπρόεδροι, ο πρόεδρος του ποινικού τμήματος ή το αρχαιότερο μέλος της συνθέσεως.

Άρθρο 29

1. Για τη συγκρότηση των πενταμελών δικαστικών σχηματισμών για την εκδίκαση ποινικών υποθέσεων, ο πρόεδρος ή, σε περίπτωση απουσίας του, ο ένας εκ των αντιπροέδρων του [ICCJ] διορίζει κάθε έτος, κατόπιν κλήρωσης η οποία λαμβάνει χώρα σε δημόσια συνεδρίαση, τέσσερις ή, κατά περίπτωση, πέντε δικαστές του ποινικού τμήματος του [ICCJ] για κάθε δικαστικό σχηματισμό.

2. Για τη συγκρότηση των δύο πενταμελών δικαστικών σχηματισμών για την εκδίκαση μη ποινικών υποθέσεων, ο πρόεδρος ή, σε περίπτωση απουσίας του, ένας από τους αντιπροέδρους του [ICCJ] διορίζει, υπό τους όρους της παραγράφου 1, δικαστές ως μέλη των εν λόγω σχηματισμών.

3. Το Συμβούλιο Διοικήσεως του [ICCJ] διαπιστώνει σε ετήσια βάση κατά πόσον τα τμήματα εκπροσωπούνται επαρκώς στη σύνθεση των σχηματισμών που αναφέρονται στην παράγραφο 2 και εγκρίνει τη σύνθεση των πενταμελών δικαστικών σχηματισμών· όσον αφορά τους πενταμελείς δικαστικούς σχηματισμούς για την εκδίκαση ποινικών υποθέσεων, τούτο γίνεται κατόπιν προτάσεως του προέδρου του ποινικού τμήματος.

4. Οι δικαστές που επιλέχθηκαν το προηγούμενο έτος δεν συμμετέχουν στην κλήρωση του επόμενου έτους.

5. Για κάθε σχηματισμό επιλέγονται τέσσερις ή, κατά περίπτωση, πέντε αναπληρωτές δικαστές υπό τους όρους που προβλέπονται στις παραγράφους 1 έως 3.»

5. Ο Κώδικας Ποινικής Δικονομίας

12. Κατά το άρθρο 426, πρώτο εδάφιο, του Legea nr. 135/2010 privind Codul de procedură penală (νόμου 135/2010 περί του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας) [11], όπως τροποποιήθηκε από τον Legea nr. 255/2013 (νόμο 255/2013) και από το Ordonanța de urgență a Guvernului României nr. 18/2016 (επείγον κυβερνητικό διάταγμα 18/2016, στο εξής: Κώδικας Ποινικής Δικονομίας):

«Στο πλαίσιο της ποινικής διαδικασίας, μπορεί να ασκηθεί έκτακτο ένδικο μέσο με αίτημα την εξαφάνιση τελεσίδικων ποινικών αποφάσεων στις ακόλουθες περιπτώσεις:

[…]

d) όταν η σύνθεση του δευτεροβάθμιου δικαστηρίου δεν είναι σύμφωνη με τον νόμο ή όταν συνέτρεχε περίπτωση ασυμβιβάστου.»

13. Κατά το άρθρο 428, παράγραφος 1, του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, «[τ]ο ένδικο μέσο με αίτημα την εξαφάνιση αποφάσεως για τους λόγους που προβλέπονται στο άρθρο 426, στοιχεία a και c έως h μπορεί να ασκηθεί εντός 30 ημερών από την κοινοποίηση της αποφάσεως δευτεροβάθμιου δικαστηρίου».

14. Κατά το άρθρο 432, παράγραφος 1, του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας: «κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση που διεξάγεται προκειμένου να εκδοθεί απόφαση επί του έκτακτου ενδίκου μέσου με αίτημα την εξαφάνιση αποφάσεως, αν το δικαστήριο, αφού ακούσει τους διαδίκους και τη γνώμη του εισαγγελέα, διαπιστώσει το βάσιμο του ενδίκου μέσου, εκδίδει απόφαση η οποία εξαφανίζει την απόφαση της οποίας ζητείται η εξαφάνιση και αναπέμπει την υπόθεση προς εκδίκαση σε πρώτο βαθμό ή κατ' έφεση, είτε αμέσως είτε τάσσοντας προθεσμία, κατά περίπτωση».

6. Ο Ποινικός Κώδικας

15. Το άρθρο 154 του Legea nr. 286/2009 privind Codul penal (νόμου 286/2009 περί του Ποινικού Κώδικα) [12], της 17ης Ιουλίου 2009, όπως τροποποιήθηκε και συμπληρώθηκε μεταγενέστερα (στο εξής: Ποινικός Κώδικας), ορίζει τα εξής:

«1) Οι προθεσμίες παραγραφής της ποινικής ευθύνης είναι οι ακόλουθες:

a) 15 έτη, όταν η τελεσθείσα αξιόποινη πράξη τιμωρείται με ισόβια κάθειρξη ή ποινή καθείρξεως άνω των 20 ετών·

b) 10 έτη, όταν η τελεσθείσα αξιόποινη πράξη τιμωρείται με κάθειρξη άνω των δέκα 10 ετών, η οποία όμως δεν υπερβαίνει τα 20 έτη·

c) 8 έτη, όταν η τελεσθείσα αξιόποινη πράξη τιμωρείται με κάθειρξη άνω των 5 ετών, η οποία όμως δεν υπερβαίνει τα 10 έτη·

d) 5 έτη, όταν η τελεσθείσα αξιόποινη πράξη τιμωρείται με ποινή φυλάκισης άνω του ενός έτους, η οποία όμως δεν υπερβαίνει τα 5 έτη·

11 *Monitorul Oficial al României*, μέρος I, αριθ. 486, της 15ης Ιουλίου 2010.

12 *Monitorul Oficial al României*, μέρος I, αριθ. 510, της 24ης Ιουλίου 2009.

e) 3 έτη, όταν η τελεσθείσα αξιόποινη πράξη τιμωρείται με ποινή φυλάκισης η οποία δεν υπερβαίνει το ένα έτος ή με πρόστιμο.

2) Οι προθεσμίες παραγραφής που προβλέπονται στο παρόν άρθρο αρχίζουν από την ημέρα τελέσεως της αξιόποινης πράξεως. Η προθεσμία παραγραφής αρχίζει: στην περίπτωση των διαρκών εγκλημάτων, από την ημέρα παύσεως της πράξεως ή της παραλείψεως· στην περίπτωση των κατ' εξακολούθηση εγκλημάτων, από την ημέρα τελέσεως της τελευταίας πράξεως ή παραλείψεως· και στην περίπτωση των εγκλημάτων που τελούνται καθ' έξη, από την ημέρα τελέσεως της τελευταίας πράξεως.

3) Σε περίπτωση εγκλημάτων που τελούνται με διαδοχικές πράξεις, η προθεσμία παραγραφής της ποινικής ευθύνης αρχίζει από την ημέρα τελέσεως της πράξεως ή της παραλείψεως και υπολογίζεται σε σχέση με την κύρωση που αντιστοιχεί στο τελικό αποτέλεσμα.

[…]»

16. Οι αιτίες και τα αποτελέσματα της διακοπής των προθεσμιών παραγραφής ρυθμίζονται στο άρθρο 155 του Ποινικού Κώδικα ως εξής:

«1) Η διενέργεια κάθε διαδικαστικής πράξεως διακόπτει την παραγραφή της ποινικής ευθύνης.

2) Από την ημερομηνία κάθε διακοπής αρχίζει νέα προθεσμία παραγραφής.

3) Η διακοπή της παραγραφής ισχύει για όλους τους συνεργούς στην αξιόποινη πράξη, έστω και αν η πράξη που διακόπτει την παραγραφή αφορά ορισμένους μόνον από τους συνεργούς.

4) Αν έχει σημειωθεί εκ νέου υπέρβαση των προθεσμιών παραγραφής που προβλέπονται στο άρθρο 154, οι προθεσμίες αυτές θεωρείται ότι έχουν συμπληρωθεί ανεξάρτητα από τον αριθμό των διακοπών.

5) Η κατ' αρχήν αποδοχή αιτήσεως επανεξετάσεως ποινικής υποθέσεως συνεπάγεται την έναρξη νέας παραγραφής της ποινικής ευθύνης.»

III. Τα πραγματικά περιστατικά, οι εθνικές διαδικασίες και τα προδικαστικά ερωτήματα

A. Η υπόθεση C-357/19

17. Η διαφορά της κύριας δίκης στην εν λόγω υπόθεση αφορά έκτακτα ένδικα μέσα τα οποία ασκήθηκαν, αφενός, από την Parchetul de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție – Direcția Națională Anticorupție (Εισαγγελία του ICCJ, Ρουμανία – Εθνική υπηρεσία κατά της διαφθοράς, στο εξής: η Εισαγγελία) και, αφετέρου, από τέσσερις εκκαλούντες στην εν λόγω υπόθεση, με αίτημα την εξαφάνιση τελεσίδικης αποφάσεως της 5ης Ιουνίου 2018.

18. Με την εν λόγω απόφαση, η οποία εκδόθηκε από πενταμελή δικαστικό σχηματισμό του ICCJ, οι εκκαλούντες καταδικάστηκαν για πράξεις διαφθοράς, καταχρήσεως εξουσίας και φοροδιαφυγής. Με την απόφαση αυτή, ο πενταμελής δικαστικός σχηματισμός αποφάνθηκε επί της εφέσεως που ασκήθηκε κατά της αποφάσεως του ποινικού τμήματος του ICCJ της

28ης Μαρτίου 2017. Ο εν λόγω σχηματισμός συγκροτείτο από τον πρόεδρο του ποινικού τμήματος του ICCJ και από τέσσερις άλλους δικαστές που είχαν επιλεγεί με κλήρωση, σύμφωνα με τον κανονισμό περί του ICCJ.

19. Όσον αφορά τις πράξεις *διαφθοράς*, διαπιστώθηκε ότι, κατά το χρονικό διάστημα από το 2010 έως το 2012, η πρώτη εκκαλούσα, η οποία την περίοδο εκείνη ήταν υπουργός, συντόνισε ένα σύστημα μέσω του οποίου η ίδια και διάφορα πρόσωπα του στενού της περιβάλλοντος εισέπραξαν χρηματικά ποσά από εκπροσώπους ορισμένων εμπορικών εταιριών με αντάλλαγμα να εξασφαλίσουν στις εταιρίες αυτές την έγκαιρη πληρωμή των εργασιών που είχαν πραγματοποιηθεί στο πλαίσιο των χρηματοδοτούμενων από τον προϋπολογισμό του υπουργείου προγραμμάτων, σε περίοδο που το ύψος του προϋπολογισμού είχε μειωθεί πολύ και η πληρωμή των εργασιών πραγματοποιείτο με σημαντική καθυστέρηση. Στο σύστημα αυτό εμπλεκόταν επίσης ο δεύτερος εκκαλών (τότε προσωπικός βοηθός της υπουργού), ο τρίτος εκκαλών (τότε μόνιμος γραμματέας της υπουργού), καθώς και άλλα πρόσωπα (προσωπικός σύμβουλος της υπουργού και διευθυντής εθνικού οργανισμού επενδύσεων).

20. Όσον αφορά τις πράξεις *καταχρήσεως εξουσίας*, διαπιστώθηκε ότι, κατά το έτος 2011, η πρώτη εκκαλούσα, υπό την ιδιότητά της ως υπουργού, εξουσιοδότησε το Υπουργείο Περιφερειακής Αναπτύξεως και Τουρισμού να αναθέσει σύμβαση παροχής υπηρεσιών στην εταιρία SC Europlus Computers SRL, της οποίας διαχειριστής ήταν ο τέταρτος εκκαλών. Η σύμβαση αφορούσε την παροχή υπηρεσιών προωθήσεως της Ρουμανίας στο πλαίσιο των εκδηλώσεων που πραγματοποιήθηκαν κατά τη διοργάνωση της διεθνούς επίσημης εκδήλωσης επαγγελματικής πυγμαχίας από τη ρουμανική ομοσπονδία πυγμαχίας. Η ανάθεση της συμβάσεως παροχής διαφημιστικών υπηρεσιών χρηματοδοτήθηκε με δημόσιους πόρους ύψους 8 116 800 ρουμανικών λέι (RON) για τη διοργάνωση εκδηλώσεως εμπορικού χαρακτήρα, το σύνολο των εσόδων της οποίας εισπράχθηκε από τους διοργανωτές.

21. Κατά συνέπεια, διαπιστώθηκε ότι οι δημόσιοι πόροι χρησιμοποιήθηκαν για παράνομους σκοπούς και ότι η ανάθεση της συμβάσεως πραγματοποιήθηκε κατά παράβαση της νομοθεσίας για τις δημόσιες συμβάσεις. Οι αποκτηθείσες υπηρεσίες δεν ενέπιπταν στις επιλέξιμες κατηγορίες δαπανών του περιφερειακού επιχειρησιακού προγράμματος 2007-2013 για τα χρηματοδοτούμενα από την Ένωση προγράμματα στο πλαίσιο του σχεδίου «Προώθηση του τουριστικού σήματος της Ρουμανίας». Τα ανωτέρω γεγονότα είχαν ως αποτέλεσμα την άρνηση καταβολής των οφειλόμενων ποσών εκ μέρους της αρχής διαχείρισης των ευρωπαϊκών πόρων. Ως εκ τούτου, τα ποσά που έπρεπε να επιστραφούν μέσω ευρωπαϊκών πόρων επιβάρυναν εξ ολοκλήρου τον κρατικό προϋπολογισμό. Η ζημία που προκλήθηκε εις βάρος του Υπουργείου Περιφερειακής Αναπτύξεως και Τουρισμού ανήλθε σε 8 116 800 RON.

22. Όσον αφορά τις πράξεις *φορολογικής απάτης*, διαπιστώθηκε ότι ο τέταρτος εκκαλών, με σκοπό να μειωθεί το ποσό των οφειλόμενων στον κρατικό προϋπολογισμό φόρων όσον αφορά τα έσοδα από τις ανωτέρω εκδηλώσεις, καταχώρισε στα λογιστικά βιβλία της εταιρίας SC Europlus Computers SRL έγγραφα εκδοθέντα από εικονικές εταιρίες που πιστοποιούσαν εικονικές δαπάνες, οι οποίες φέρεται ότι πραγματοποιήθηκαν για διαφημιστικές και συμβουλευτικές υπηρεσίες. Τούτο προκάλεσε ζημία ανερχόμενη στο ποσό των 646 838 RON [εκ των οποίων 388 103 RON φόρος προστιθέμενης αξίας (ΦΠΑ)] και 90 669 RON (εκ των οποίων 54 402 RON ΦΠΑ), αντιστοίχως.

23. Αφού κατέστη τελεσίδικη η απόφαση (η οποία εκδόθηκε κατ' έφεση από πενταμελή δικαστικό σχηματισμό) του ICCJ, της 5ης Ιουνίου 2018, το Συνταγματικό δικαστήριο εξέδωσε την απόφαση 685/2018, της 7ης Νοεμβρίου 2018 (στο εξής: απόφαση 685/2018). Με την απόφαση αυτή έγινε

δεκτή προσφυγή του Πρωθυπουργού της Ρουμανικής Κυβερνήσεως. Το Συνταγματικό Δικαστήριο επισήμανε ότι υφίστατο σύγκρουση συνταγματικής φύσεως μεταξύ του Κοινοβουλίου, αφενός, και του ICCJ, αφετέρου, η οποία απέρρεε από τις αποφάσεις του Συμβουλίου Διοικήσεως του ICCJ, σύμφωνα με τις οποίες μόνον τέσσερα από τα πέντε μέλη των πενταμελών δικαστικών σχηματισμών είχαν ορισθεί με κλήρωση. Τούτο κρίθηκε ότι αντέβαινε προς τις διατάξεις του άρθρου 32 του νόμου 304/2004. Κατά συνέπεια, κρίθηκε ότι η σύνθεση των πενταμελών σχηματισμών οι οποίοι συγκροτήθηκαν από την 1η Φεβρουαρίου 2014 ήταν παράνομη. Το Συνταγματικό Δικαστήριο διέταξε το ICCJ να ορίσει, το συντομότερο δυνατόν, όλα τα μέλη των πενταμελών δικαστικών σχηματισμών με κλήρωση. Διευκρίνισε επίσης ότι η απόφαση 685/2018 έχει εφαρμογή στις περατωθείσες υποθέσεις, στο μέτρο που δεν έχουν παρέλθει ακόμη οι προθεσμίες ασκήσεως έκτακτου ενδίκου μέσου για τους διαδίκους.

24. Οι εκκαλούντες, καθώς και η Εισαγγελία, άσκησαν έκτακτο ένδικο μέσο βάσει της αποφάσεως 685/2018 του Συνταγματικού Δικαστηρίου, με αίτημα την εξαφάνιση της αποφάσεως της 5ης Ιουνίου 2018 και την επανεξέταση των εφέσεών τους. Κατά συνέπεια, το αιτούν δικαστήριο καλείται εν προκειμένω να αποφανθεί επί της ουσίας των λόγων ακυρώσεως που προέβαλαν αμφότερες οι διάδικες πλευρές. Μπορεί είτε να απορρίψει το έκτακτο ένδικο μέσο, επικυρώνοντας με τον τρόπο αυτό την εκκαλούμενη απόφαση, είτε να το κάνει δεκτό, εξαφανίζοντας την καταδικαστική για τους εκκαλούντες απόφαση και προχωρώντας στην επανεξέταση των εφέσεων.

25. Υπό τις συνθήκες αυτές, το Înalta Curte de Casație și Justiție (Ανώτατο Ακυρωτικό Δικαστήριο) αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

«1) Έχουν το άρθρο 19, παράγραφος 1, ΣΕΕ, το άρθρο 325, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, το άρθρο 1, παράγραφος 1, στοιχεία α′ και β′, και το άρθρο 2, παράγραφος 1, της [Συμβάσεως PIF], καθώς και η αρχή της ασφάλειας δικαίου, την έννοια ότι αντιτίθενται στην έκδοση αποφάσεως εκ μέρους οργάνου ξένου προς τη δικαστική εξουσία, δηλαδή του [Συνταγματικού Δικαστηρίου], το οποίο αποφαίνεται επί της νομιμότητας της σύνθεσης των δικαστικών σχηματισμών, καθιστώντας έτσι δυνατό να γίνουν [δεκτά έκτακτα ένδικα μέσα κατά τελεσίδικων αποφάσεων που εκδόθηκαν σε καθορισμένη χρονική περίοδο;

2) Έχει το άρθρο 47, δεύτερο εδάφιο, του [Χάρτη] την έννοια ότι αναιρεί την κρίση, η οποία είναι δεσμευτική στο εσωτερικό δίκαιο, οργάνου ξένου προς τη δικαστική εξουσία, περί της έλλειψης ανεξαρτησίας και αμεροληψίας δικαστικού σχηματισμού στον οποίο μετέχει δικαστής με καθήκοντα στη διοίκηση της δικαιοσύνης, ο οποίος δεν ορίστηκε τυχαίως, αλλά με βάση διαφανή, γνωστό και μη αμφισβητούμενο από τους διαδίκους κανόνα, ο οποίος εφαρμόζεται σε όλες τις υποθέσεις των οποίων επιλαμβάνεται ο εν λόγω σχηματισμός;

3) Έχει η υπεροχή του δικαίου της Ένωσης την έννοια ότι επιτρέπει στο εθνικό δικαστήριο να αφήσει ανεφάρμοστη απόφαση του Συνταγματικού Δικαστηρίου, η οποία εκδόθηκε σε υπόθεση σχετική με διαφορά συνταγματικής φύσεως και η οποία είναι υποχρεωτική κατά την έννοια του εθνικού δικαίου;»

Β. Η υπόθεση C-547/19

26. Με απόφαση της 2ας Απριλίου 2018, το Τμήμα πειθαρχικών υποθέσεων δικαστών του ΑΔΣ έκανε δεκτή την πειθαρχική δίωξη που άσκησε η Inspecția Judiciară (Δικαστική Επιθεώρηση, Ρουμανία) κατά της προσφεύγουσας, δικαστή του Curtea de Apel București (εφετείου

Βουκουρεστίου, Ρουμανία). Με την εν λόγω απόφαση της επιβλήθηκε η πειθαρχική κύρωση του αποκλεισμού από το δικαστικό σώμα, σύμφωνα με το άρθρο 100, στοιχείο e, του νόμου 303/2004. Το εν λόγω Τμήμα έκρινε ότι είχαν τελεσθεί σοβαρές παραβάσεις των διατάξεων σχετικά με την τυχαία κατανομή των υποθέσεων. Στο πλαίσιο αυτό, η προσφεύγουσα είχε διαπράξει το πειθαρχικό παράπτωμα που προβλέπεται στο άρθρο 99, στοιχείο ο, του νόμου 303/2004.

27. Η προσφεύγουσα προσέβαλε την απόφαση της 2ας Απριλίου 2018 ενώπιον του ICCJ. Παράλληλα ασκήθηκε προσφυγή από την Asociația Forumul Judecătorilor din România («Forum δικαστών της Ρουμανίας») κατά της διατάξεως με την οποία απορρίφθηκε η αίτηση παρεμβάσεως στην αρχική διαδικασία ενώπιον του Τμήματος πειθαρχικών υποθέσεων δικαστών του ΑΔΣ. Αμφότερες οι προσφυγές ανατέθηκαν στον πενταμελή δικαστικό σχηματισμό «2ο Πολιτικό τμήμα», ο οποίος συγκροτήθηκε στις 30 Οκτωβρίου 2017 με κλήρωση και εγκρίθηκε με την απόφαση 68 του σώματος του ICCJ, της 2ας Νοεμβρίου 2017. Οι δύο προσφυγές συνενώθηκαν κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση της 22ας Οκτωβρίου 2018.

28. Στις 7 Νοεμβρίου 2018, το Συνταγματικό Δικαστήριο εξέδωσε την απόφαση 685/2018 [13].

29. Στις 8 Νοεμβρίου 2018, το Συμβούλιο Διοικήσεως του ICCJ εξέδωσε την απόφαση 137/2018. Στις 9 Νοεμβρίου 2018, δυνάμει της εν λόγω αποφάσεως, όλα τα μέλη των πενταμελών δικαστικών σχηματισμών για το έτος 2018 ορίστηκαν με κλήρωση.

30. Στις 29 Νοεμβρίου 2018, δημοσιεύθηκε η απόφαση 685/2018 του Συνταγματικού Δικαστηρίου. Κατόπιν της δημοσιεύσεως αυτής, το Τμήμα πειθαρχικών υποθέσεων δικαστών του ΑΔΣ εξέδωσε την απόφαση 1367, της 5ης Δεκεμβρίου 2018, η οποία περιείχε κανόνες «για τη διασφάλιση της συμμορφώσεως προς τις απαιτήσεις της [αποφάσεως 685/2018]» (στο εξής: απόφαση 1367/2018).

31. Με διάταξη της 10ης Δεκεμβρίου 2018, σε συμμόρφωση προς την τελευταία αυτή απόφαση, ο σχηματισμός που επιλήφθηκε της υπό κρίση υποθέσεως, με τη σύνθεση που ορίστηκε με την απόφαση 137/2018, διέταξε τη διαγραφή της υποθέσεως από το πινάκιο προς τον σκοπό της τυχαίας αναθέσεώς της σε σχηματισμό του οποίου η σύνθεση θα οριζόταν με κλήρωση, σύμφωνα με τους κανόνες που εγκρίθηκαν από το Τμήμα πειθαρχικών υποθέσεων δικαστών του ΑΔΣ με την απόφαση 1367/2018.

32. Στις 13 Δεκεμβρίου 2018, πραγματοποιήθηκε στην έδρα του ICCJ η κλήρωση για τον ορισμό των μελών των πενταμελών δικαστικών σχηματισμών για το έτος 2018. Η δικογραφία της υπό κρίση υποθέσεως ανατέθηκε τυχαίως σε πενταμελή δικαστικό σχηματισμό –το 3ο Πολιτικό τμήμα– του 2018. Ο σχηματισμός αυτός υπέβαλε την υπό κρίση αίτηση προδικαστικής αποφάσεως.

33. Με την απόφαση 1535 της 19ης Δεκεμβρίου 2018, του Τμήματος πειθαρχικών υποθέσεων δικαστών του ΑΔΣ (στο εξής: απόφαση 1535/2018), έγινε δεκτό ότι οι υποθέσεις που ανατέθηκαν στους πενταμελείς δικαστικούς σχηματισμούς που είχαν ορισθεί για το έτος 2018 θα εξακολουθούσαν να εξετάζονται από τους εν λόγω σχηματισμούς μετά την 1η Ιανουαρίου 2019, έστω και αν δεν είχε μεσολαβήσει καμία διαδικαστική πράξη στις οικείες υποθέσεις.

[13] Βλ. σημείο 23 των παρουσών προτάσεων.

34. Λαμβανομένων υπόψη των ανωτέρω γεγονότων, η προσφεύγουσα προέβαλε, μεταξύ άλλων, ένσταση ελλείψεως νομιμότητας όσον αφορά τη σύνθεση του δικαστικού σχηματισμού που επελήφθη της προσφυγής της και ένσταση ελλείψεως νομιμότητας όσον αφορά τις αποφάσεις 1367/2018 και 1535/2018 του Τμήματος πειθαρχικών υποθέσεων δικαστών του ΑΔΣ, καθώς και τις συνακόλουθες αποφάσεις του Συμβουλίου Διοικήσεως του ICCJ[14]. Υποστηρίζει ότι η παρέμβαση του Συνταγματικού Δικαστηρίου και του ΑΔΣ στη δραστηριότητα του ICCJ αποτελεί παραβίαση της αρχής της συνέχειας του σχηματισμού που επιλαμβάνεται της υποθέσεως. Αν δεν είχε μεσολαβήσει η εν λόγω παρέμβαση, η υπόθεση θα είχε ανατεθεί ορθώς σε έναν από τους πενταμελείς δικαστικούς σχηματισμούς που συγκροτήθηκαν, δυνάμει του άρθρου 32 του νόμου 304/2004, για το έτος 2019. Η εξακολούθηση της δραστηριότητας δικαστικού σχηματισμού πέραν του χρονικού ορίου που προβλέπει το εθνικό δίκαιο συνιστά, κατά την προσφεύγουσα, παράβαση του άρθρου 6, παράγραφος 1, της Ευρωπαϊκής Συμβάσεως Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (στο εξής: ΕΣΔΑ) και του άρθρου 47 του Χάρτη και συνεπάγεται αρνητικές συνέπειες όσον αφορά το άρθρο 2 ΣΕΕ. Με την επιβολή ορισμένης συμπεριφοράς στο ICCJ, το ΑΔΣ, το οποίο είναι διοικητικό όργανο, παραβίασε τις αρχές του κράτους δικαίου, καθώς προσέβαλε την ανεξαρτησία και την αμεροληψία στην απονομή της δικαιοσύνης, οι οποίες πρέπει πάντοτε να τηρούνται από δικαστήριο προβλεπόμενο από τον νόμο.

35. Το αιτούν δικαστήριο διευκρινίζει ότι, μολονότι η απόφαση 685/2018 του Συνταγματικού Δικαστηρίου δεν επηρεάζει, κατ' αρχήν, τη σύνθεση των μη ποινικών δικαστικών σχηματισμών, εντούτοις ασκεί έμμεση επιρροή στο πλαίσιο της παρούσας διαδικασίας. Τούτο διότι, για την εφαρμογή της αποφάσεως αυτής, το ΑΔΣ εξέδωσε σειρά διοικητικών πράξεων με τις οποίες επέβαλε στο ICCJ διαφορετική ερμηνεία των διατάξεων σχετικά με τον ενιαύσιο χαρακτήρα της συνθέσεως των πενταμελών δικαστικών σχηματισμών.

36. Υπό τις συνθήκες αυτές, το Înalta Curte de Casație și Justiție (Ανώτατο Ακυρωτικό Δικαστήριο) αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο το ακόλουθο προδικαστικό ερώτημα:

«Έχουν το άρθρο 2 [ΣΕΕ], το άρθρο 19, παράγραφος 1, της ίδιας Συνθήκης και το άρθρο 47 του [Χάρτη] την έννοια ότι αντιτίθενται στην παρέμβαση συνταγματικού δικαστηρίου (οργάνου το οποίο δεν αποτελεί, κατά το εθνικό δίκαιο, δικαιοδοτικό όργανο) όσον αφορά τον τρόπο με τον οποίο το ανώτατο δικαστήριο έχει ερμηνεύσει και εφαρμόσει τη νομοθεσία που έχει ιεραρχική ισχύ κατώτερη από το σύνταγμα στο πλαίσιο της συγκρότησης των δικαστικών σχηματισμών;»

Γ. Η διαδικασία ενώπιον του Δικαστηρίου

37. Το αιτούν δικαστήριο στην υπόθεση C-357/19 ζήτησε την εφαρμογή της ταχείας διαδικασίας, σύμφωνα με το άρθρο 105, παράγραφος 1, του Κανονισμού Διαδικασίας του Δικαστηρίου. Ο Πρόεδρος του Δικαστηρίου απέρριψε την αίτηση αυτή στις 23 Μαΐου 2019. Με απόφαση της 28ης Νοεμβρίου 2019, διατάχθηκε η κατά προτεραιότητα εκδίκαση, σύμφωνα με το άρθρο 53, παράγραφος 3, του Κανονισμού Διαδικασίας, της εν λόγω υποθέσεως καθώς και της υποθέσεως C-547/19.

38. Με απόφαση του Προέδρου του Δικαστηρίου της 20ής Φεβρουαρίου 2020, οι υποθέσεις C-357/19 και C-547/19 συνενώθηκαν προκειμένου να διευκολυνθεί η προφορική διαδικασία και να εκδοθεί κοινή απόφαση.

[14] Η διάταξη περί παραπομπής μνημονεύει τις αποφάσεις 157/2018, 153/2018 και 2/2019. Εντούτοις, δεν παρέχεται καμία πληροφορία σχετικά με το περιεχόμενο των αποφάσεων αυτών ούτε σχετικά με τη λυσιτέλειά τους ως προς την υπόθεση της κύριας δίκης.

39. Γραπτές παρατηρήσεις στην υπόθεση C-357/19 κατέθεσαν η πρώτη εκκαλούσα, ο δεύτερος και ο τέταρτος εκκαλών, η Εισαγγελία, η Πολωνική και η Ρουμανική Κυβέρνηση, καθώς και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή.

40. Στην υπόθεση C-547/19, γραπτές παρατηρήσεις κατέθεσαν η προσφεύγουσα, η ένωση «Forum δικαστών της Ρουμανίας», το ΑΔΣ, η Δικαστική Επιθεώρηση, η Ρουμανική Κυβέρνηση και η Επιτροπή.

41. Η πρώτη εκκαλούσα στην υπόθεση C-357/19, ο δεύτερος εκκαλών στην υπόθεση C-357/19, η προσφεύγουσα στην υπόθεση C-547/19, η ένωση «Forum δικαστών της Ρουμανίας», η Εισαγγελία, η Ρουμανική Κυβέρνηση, καθώς και η Επιτροπή απάντησαν στις ερωτήσεις που έθεσε το Δικαστήριο για γραπτή απάντηση.

IV. Ανάλυση

42. Οι παρούσες προτάσεις διαρθρώνονται ως εξής. Πρώτον, θα εξετάσω τις ενστάσεις σχετικά με το παραδεκτό των προδικαστικών ερωτημάτων που προέβαλαν οι μετέχοντες στη διαδικασία (υπό Α). Δεύτερον, θα εκθέσω το εφαρμοστέο νομικό πλαίσιο της Ένωσης και θα προσδιορίσω τις κρίσιμες διατάξεις του δικαίου της Ένωσης που έχουν εφαρμογή στις υπό κρίση υποθέσεις (υπό Β). Τρίτον, θα εξετάσω επί της ουσίας τα υποβληθέντα στο Δικαστήριο προδικαστικά ερωτήματα (υπό Γ).

A. Το παραδεκτό των προδικαστικών ερωτημάτων

1. Υπόθεση C-357/19

43. Η πρώτη εκκαλούσα, ο δεύτερος και ο τέταρτος εκκαλών, καθώς και η Πολωνική Κυβέρνηση, προέβαλαν ότι τα προδικαστικά ερωτήματα της υποθέσεως C-357/19 είναι απαράδεκτα[15]. Μια πρώτη ομάδα ενστάσεων σχετίζεται με την προβαλλόμενη έλλειψη αρμοδιότητας της Ένωσης στους τομείς τους οποίους αφορά η διαφορά της κύριας δίκης, ήτοι, κατ' ουσίαν αφορά την αρμοδιότητα του Δικαστηρίου (υπό α). Μια δεύτερη σειρά ενστάσεων αφορά την έλλειψη λυσιτέλειας των προδικαστικών ερωτημάτων για τη διαφορά της κύριας δίκης (υπό β).

α) Επί της αναρμοδιότητας της Ένωσης

44. Η πρώτη εκκαλούσα και ο τέταρτος εκκαλών υποστηρίζουν ότι η υπό κρίση υπόθεση δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης, διότι όλες οι πτυχές που αφορούν την ερμηνεία και την εφαρμογή των επίμαχων νομικών διατάξεων είναι αυστηρώς εθνικού χαρακτήρα. Στο ίδιο πνεύμα, ο δεύτερος εκκαλών υποστηρίζει ότι η υπόθεση δεν παρουσιάζει συνάφεια με το δίκαιο της Ένωσης.

45. Κατά την Πολωνική Κυβέρνηση, στο πλαίσιο της διαδικασίας της προδικαστικής παραπομπής, δεν απόκειται στο Δικαστήριο ο ουσιαστικός έλεγχος των αποφάσεων των εθνικών δικαστηρίων, αποφαινόμενο επί του αν τα εθνικά δικαστήρια υποχρεούνται να ακολουθούν τις αποφάσεις που εκδίδουν άλλα εθνικά δικαστήρια. Επιπλέον, τα προδικαστικά ερωτήματα δεν

[15] Η Ρουμανική Κυβέρνηση υποστήριξε, με τις γραπτές παρατηρήσεις της, ότι τα προδικαστικά ερωτήματα ήταν απαράδεκτα. Ωστόσο, η εν λόγω κυβέρνηση μετέβαλε την άποψή της με την απάντησή της στις γραπτές ερωτήσεις του Δικαστηρίου.

είναι αναγκαία για την επίλυση της διαφοράς της κύριας δίκης. Η διαφορά της κύριας δίκης αφορά κατάσταση αμιγώς εσωτερική, η οποία δεν άπτεται κανενός τομέα στον οποίο η Ένωση έχει αρμοδιότητα. Επιπλέον, ο Χάρτης έχει εφαρμογή μόνον όταν τα κράτη μέλη εφαρμόζουν το δίκαιο της Ένωσης, πράγμα που δεν συμβαίνει εν προκειμένω.

46. Κατά την άποψή μου, τα επιχειρήματα αυτά δεν είναι πειστικά.

47. Πράγματι, η Ένωση δεν έχει καμία άμεση νομοθετική αρμοδιότητα στον τομέα της γενικής οργανώσεως των δικαστηρίων. Είναι ωστόσο σαφές ότι τα κράτη μέλη υποχρεούνται να τηρούν τις απαιτήσεις του άρθρου 2 και του άρθρου 19, παράγραφος 1, ΣΕΕ, του άρθρου 325, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ και της Συμβάσεως PIF, καθώς και του άρθρου 47 του Χάρτη, όταν εκπονούν τους δικούς τους κανόνες και υιοθετούν πρακτικές που έχουν αντίκτυπο στην εθνική εφαρμογή και επιβολή του δικαίου της Ένωσης. Η λογική αυτή *δεν εξαρτάται από τον τομέα*. Αντιθέτως, εξαρτάται και εξαρτάτο πάντα, όσον αφορά τα όρια που θέτει η Ένωση στην κατ' αρχήν εθνική δικονομική αυτονομία, *από τις περιστάσεις*. Μπορεί να αφορά οποιοδήποτε στοιχείο των εθνικών δομών ή διαδικασιών που χρησιμοποιούνται για την επιβολή σε εθνικό επίπεδο του δικαίου της Ένωσης.

48. Το συγκεκριμένο ζήτημα που τίθεται στην υπό κρίση υπόθεση, ήτοι αν η εθνική νομολογία και οι διατάξεις σχετικά με τη σύνθεση των δικαστικών σχηματισμών του ICCJ εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής των ως άνω διατάξεων και ποιες υποχρεώσεις πιθανώς απορρέουν από αυτές, αποτελεί ακριβώς το αντικείμενο των προδικαστικών ερωτημάτων. Επομένως, αρκεί η διαπίστωση ότι η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως αφορά την ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης, ειδικότερα του άρθρου 2 και του άρθρου 19, παράγραφος 1, ΣΕΕ, του άρθρου 325, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ και της Συμβάσεως PIF, καθώς και του άρθρου 47 του Χάρτη. Στο πλαίσιο αυτό, το Δικαστήριο είναι σαφώς αρμόδιο να αποφανθεί επί της εν λόγω αιτήσεως [16].

49. Εξάλλου, πέραν της συζητήσεως σχετικά με τη δυνατότητα εφαρμογής του άρθρου 325, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, της Συμβάσεως PIF και του Χάρτη, καθώς και σχετικά με το πεδίο εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης κατά την πλέον παραδοσιακή έννοια, η οποία θα αναλυθεί αρκετά διεξοδικά σε επόμενο σημείο των παρουσών προτάσεων [17], η πρόσφατη νομολογία του Δικαστηρίου έχει διευκρινίσει ότι το άρθρο 19, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, ΣΕΕ έχει εφαρμογή σε περίπτωση που εθνικό όργανο *μπορεί* να αποφανθεί, ως δικαστήριο, επί ζητημάτων σχετικών με την εφαρμογή ή την ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης [18].

50. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι το ICCJ, το οποίο είναι το δικαιοδοτικό όργανο του οποίου η ανεξαρτησία μπορεί να επηρεάζεται από την επίμαχη στην υπό κρίση υπόθεση απόφαση του Συνταγματικού Δικαστηρίου, αποτελεί εθνικό δικαιοδοτικό όργανο το οποίο υπό κανονικές συνθήκες καλείται να αποφανθεί, ως δικαστήριο, επί ζητημάτων σχετικών με την εφαρμογή ή την ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης.

16 Πρβλ. αποφάσεις της 7ης Μαρτίου 2017, X και X (C-638/16 PPU, EU:C:2017:173, σκέψη 37), της 26ης Σεπτεμβρίου 2018, Belastingdienst/Toeslagen (Ανασταλτικό αποτέλεσμα της έφεσης) (C-175/17, EU:C:2018:776, σκέψη 24), της 19ης Νοεμβρίου 2019, A. K. κ.λπ. (Ανεξαρτησία του πειθαρχικού τμήματος του Ανωτάτου Δικαστηρίου) (C-585/18, C-624/18 και C-625/18, EU:C:2019:982, σκέψη 74), ή της 9ης Ιουλίου 2020, Land Hessen (C-272/19, EU:C:2020:535, σκέψεις 40 και 41).

17 Βλ. σημεία 86 έως 115 των παρουσών προτάσεων.

18 Βλ. αποφάσεις της 27ης Φεβρουαρίου 2018, Associação Sindical dos Juízes Portugueses (C-64/16, EU:C:2018:117, σκέψη 40), της 24ης Ιουνίου 2019, Επιτροπή κατά Πολωνίας (Ανεξαρτησία του Ανωτάτου Δικαστηρίου) (C-619/18, EU:C:2019:531, σκέψη 51), της 19ης Νοεμβρίου 2019, A. K. κ.λπ. (Ανεξαρτησία του πειθαρχικού τμήματος του Ανωτάτου Δικαστηρίου) (C-585/18, C-624/18 και C-625/18, EU:C:2019:982, σκέψη 83), ή της 26ης Μαρτίου 2020, Miasto Łowicz και Prokurator Generalny (C-558/18 και C-563/18, EU:C:2020:234, σκέψη 34).

51. Κατά συνέπεια, φρονώ ότι κανένα από τα προβληθέντα επιχειρήματα δεν μπορεί να δημιουργήσει αμφιβολία ως προς την αρμοδιότητα του Δικαστηρίου να απαντήσει στα προδικαστικά ερωτήματα που υποβλήθηκαν στην υπόθεση C-357/19.

β) Επί της λυσιτέλειας των προδικαστικών ερωτημάτων για τη διαφορά της κύριας δίκης

52. Ο τέταρτος εκκαλών υποστηρίζει ότι η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως δεν είναι αναγκαία για την επίλυση της διαφοράς της κύριας δίκης και ότι το ζήτημα της ερμηνείας του δικαίου της Ένωσης δεν ασκεί επιρροή. Τούτο διότι, όποια και αν είναι η απάντηση που θα δοθεί στα προδικαστικά ερωτήματα, η απάντηση του Δικαστηρίου δεν θα διευκολύνει το αιτούν δικαστήριο να αποφανθεί επί της υπό κρίση υποθέσεως. Ο δεύτερος εκκαλών υποστηρίζει ότι οι διατάξεις του δικαίου της Ένωσης τις οποίες αφορούν τα προδικαστικά ερωτήματα έχουν γενικό χαρακτήρα. Λόγω του χαρακτήρα τους αυτού, δεν δημιουργούν καμία αμφιβολία και δεν εμφανίζουν καμία συνάφεια με τη διαφορά της κύριας δίκης. Εξάλλου, ο εν λόγω εκκαλών υποστηρίζει επίσης ότι, εν πάση περιπτώσει, η νομική του κατάσταση δεν συνδέεται με αδικήματα που αφορούν απάτη σχετικά με πόρους της Ένωσης.

53. Συμμεριζόμενη κατά βάση τις ίδιες αμφιβολίες, η πρώτη εκκαλούσα προσθέτει ότι, το αιτούν δικαστήριο, παραπέμποντας στη Σύμβαση PIF, επιδίωξε την πλήρωση των προϋποθέσεων του παραδεκτού κατά τρόπο παράνομο και αβάσιμο. Η εν λόγω εκκαλούσα επισημαίνει ότι, όσον αφορά το αδίκημα της απόπειρας χρήσεως πλαστών, ανακριβών ή ελλιπών δηλώσεων ή εγγράφων για την αδικαιολόγητη άντληση χρηματοδοτήσεως από τον προϋπολογισμό της Ένωσης, έχει αθωωθεί αμετάκλητα. Επιπλέον, ο προϋπολογισμός της Ένωσης δεν έχει επηρεαστεί, ενώ το αντικείμενο του έκτακτου ένδικου μέσου στην υπόθεση της κύριας δίκης ουδόλως αφορά το εν λόγω αδίκημα. Επομένως, η υπό κρίση υπόθεση δεν παρουσιάζει κανενός είδους συνάφεια με το δίκαιο της Ένωσης.

54. Φρονώ ότι οι ανωτέρω ενστάσεις δεν μπορούν να γίνουν δεκτές.

55. Πρώτον, όλα τα προδικαστικά ερωτήματα στην υπόθεση C-357/19 υποβάλλονται στο πλαίσιο της αναλύσεως του έκτακτου ενδίκου μέσου που εκκρεμεί ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου. Προκειμένου να αποφανθεί επί εν λόγω ενδίκου μέσου, το αιτούν δικαστήριο κρίνει αναγκαίο να αποσαφηνίσει, με το πρώτο και το δεύτερο προδικαστικό ερώτημα, την ερμηνεία διαφόρων διατάξεων του δικαίου της Ένωσης, προκειμένου να εκτιμήσει αν αυτές αντιτίθενται στην έκδοση της αποφάσεως 685/2018 του Συνταγματικού Δικαστηρίου, την οποία διαφορετικά θα όφειλε να εφαρμόσει. Σε περίπτωση που το δίκαιο της Ένωσης αντιτίθεται στην έκδοση της εν λόγω συνταγματικής αποφάσεως, το αιτούν δικαστήριο διερωτάται, με το τρίτο προδικαστικό ερώτημα, ως προς τις έννομες συνέπειες της διαπιστώσεως αυτής, με άλλα λόγια, κατά πόσον είναι δυνατή η μη εφαρμογή της αποφάσεως αυτής βάσει της αρχής της υπεροχής.

56. Χωρίς να προδικάζεται στο παρόν στάδιο η ενδεχόμενη απάντηση επί της ουσίας στο σύνολο των ως άνω ερωτημάτων, δεν υπάρχει καμία αμφιβολία, κατά τη γνώμη μου, ότι τα υποβληθέντα προδικαστικά ερωτήματα είναι *λυσιτελή* για την επίλυση της διαφοράς της κύριας δίκης, καθώς έχουν άμεσο αντίκτυπο στην απόφαση που θα εκδώσει το αιτούν δικαστήριο[19]. Επομένως, τα προδικαστικά ερωτήματα πληρούν την προϋπόθεση της «αναγκαιότητας» κατά την έννοια του άρθρου 267 ΣΛΕΕ[20].

[19] Βλ., επίσης, σημείο 24 των παρουσών προτάσεων.

[20] Προσφάτως, στην απόφαση της 26ης Μαρτίου 2020, Miasto Łowicz and Prokurator Generalny (C-558/18 και C-563/18, EU:C:2020:234, σκέψεις 45 έως 51).

57. Δεύτερον, τα επιχειρήματα που προβλήθηκαν στο πλαίσιο του πρώτου προδικαστικού ερωτήματος στην υπόθεση C-357/19, σχετικά με τα συγκεκριμένα αδικήματα και τις καταστάσεις των συγκεκριμένων προσφευγόντων, δεν επηρεάζουν, κατά την άποψή μου, το παραδεκτό του ερωτήματος αυτού. Τα επιχειρήματα αυτά στηρίζονται, κατ' ουσίαν, στο γεγονός ότι η πρώτη εκκαλούσα αθωώθηκε για το αδίκημα που αφορούσε απάτη συνδεόμενη με πόρους της Ένωσης, ότι οι λοιποί εκκαλούντες δεν εμπλέκονται σε τέτοιου είδους αδικήματα και ότι το αποτέλεσμα της επανεξετάσεως της υποθέσεως μέσω του εκτάκτου ενδίκου μέσου κατ' εφαρμογήν της αποφάσεως 685/2018 θα μπορούσε να καταστήσει δυνατή την επανεξέταση της αθωωτικής κρίσεως. Για τους λόγους αυτούς, προβάλλεται ότι τα υποβληθέντα προδικαστικά ερωτήματα είναι αλυσιτελή για την επίλυση της διαφοράς της κύριας δίκης.

58. Εντούτοις, εν πάση περιπτώσει, το πρώτο προδικαστικό ερώτημα είναι παραδεκτό. Η διαφορά της κύριας δίκης αφορά επίσης πράξεις που συνιστούν φορολογική απάτη η οποία προκάλεσε μη ευκαταφρόνητες απώλειες στην είσπραξη του ΦΠΑ [21]. Το γεγονός αυτό από μόνο του, παρουσιάζει ήδη σαφή συνάφεια με τα οικονομικά συμφέροντα της Ένωσης [22].

59. Περαιτέρω, όσον αφορά τα λοιπά μνημονευόμενα αδικήματα (διαφθορά και κατάχρηση εξουσίας [23]), το ζήτημα αν το άρθρο 325, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ ή/και η Σύμβαση PIF καλύπτουν περίπτωση όπως η επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης άπτεται της ουσίας. Όπως διευκρίνισε το αιτούν δικαστήριο στη διάταξη περί παραπομπής, με το πρώτο προδικαστικό ερώτημα επιδιώκεται να διευκρινιστεί, υπό το πρίσμα της νομολογίας του Δικαστηρίου, αν οι υποχρεώσεις που υπέχουν τα κράτη μέλη από το άρθρο 325, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, καθώς και από το άρθρο 1, παράγραφος 1, στοιχεία α′ και β′, και το άρθρο 2, παράγραφος 1, της Συμβάσεως PIF αφορούν επίσης ποινικές κυρώσεις που έχουν ήδη επιβληθεί. Το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει επίσης ότι η ερμηνεία της φράσεως «ή οιαδήποτε άλλη παράνομη δραστηριότητα κατά των οικονομικών συμφερόντων της Ένωσης» του άρθρου 325, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, είναι αναγκαία προκειμένου να διαπιστωθεί αν καλύπτει πράξεις διαφθοράς και απάτης που τελούνται στο πλαίσιο δημοσίων συμβάσεων, όταν ο επιδιωκόμενος σκοπός ήταν η είσπραξη ποσών προερχόμενων από πόρους της Ένωσης, μολονότι τελικά η παράνομη είσπραξη των εν λόγω πόρων δεν πραγματοποιήθηκε.

60. Επομένως, η διαπίστωση αν το άρθρο 325, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ ή/και η Σύμβαση PIF έχουν εφαρμογή σε περίπτωση όπως η επίμαχη στην κύρια δίκη αποτελεί ακριβώς τον σκοπό του πρώτου προδικαστικού ερωτήματος. Η απάντηση στο ερώτημα αυτό αφορά προφανώς την ουσία και όχι το παραδεκτό.

2. Η υπόθεση C-547/19

α) Επί της αναρμοδιότητας της Ένωσης

61. Η Δικαστική Επιθεώρηση προβάλλει ότι το προδικαστικό ερώτημα στην υπόθεση C-547/19 είναι απαράδεκτο [24]. Κατά την άποψή της, το άρθρο 2 ΣΕΕ δεν έχει την έννοια ότι η Ένωση έχει αρμοδιότητες στους τομείς που καλύπτει η εν λόγω διάταξη. Αφού υπέμνησε ότι ο Χάρτης και το

21 Όπως εκτέθηκε στο σημείο 22 των παρουσών προτάσεων.

22 Απόφαση της 5ης Δεκεμβρίου 2017, M.A.S. και M.B. (C-42/17, EU:C:2017:936, σκέψεις 30 έως 33 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

23 Βλ. σημεία 19 έως 21 των παρουσών προτάσεων.

24 Η Ρουμανική Κυβέρνηση υποστήριξε, με τις γραπτές παρατηρήσεις της, ότι το υποβληθέν στην υπό κρίση υπόθεση προδικαστικό ερώτημα ήταν επίσης απαράδεκτο. Ωστόσο, η κυβέρνηση αυτή μετέβαλε την άποψή της με την απάντησή της στις γραπτές ερωτήσεις του Δικαστηρίου.

άρθρο 19, παράγραφος 1, ΣΕΕ έχουν διαφορετικά πεδία εφαρμογής, η εν λόγω μετέχουσα στη διαδικασία υποστηρίζει ότι, κατά τη νομολογία του Δικαστηρίου, η τελευταία αυτή διάταξη αφορά τους «τομείς που διέπονται από το δίκαιο της Ένωσης», ανεξαρτήτως του αν τα κράτη μέλη εφαρμόζουν το δίκαιο της Ένωσης, κατά την έννοια του άρθρου 51, παράγραφος 1, του Χάρτη. Η εφαρμογή των διατάξεων του Χάρτη είναι δυνατή μόνον όταν τα κράτη μέλη εφαρμόζουν το δίκαιο της Ένωσης, πράγμα που δεν συμβαίνει στην υπόθεση της κύριας δίκης.

62. Αφενός, όπως μόλις επισήμανα σε σχέση με την υπόθεση C-357/19, το ανωτέρω επιχείρημα αφορά μάλλον την αρμοδιότητα του Δικαστηρίου παρά το παραδεκτό της υποθέσεως [25].

63. Ωστόσο, αφετέρου, όσον αφορά το ζήτημα της αρμοδιότητας, σε αντίθεση με την υπόθεση C-357/19, η υπόθεση C-547/19 δεν συνδέεται με τα οικονομικά συμφέροντα της Ένωσης και, κατ' επέκταση, με το άρθρο 325 ΣΛΕΕ. Αφορά στοιχείο το οποίο δεν διέπεται, ως επί το πλείστον, από το δίκαιο της Ένωσης (εθνικούς κανόνες σχετικά με τη σύνθεση των σχηματισμών ανωτάτου δικαστηρίου) στο πλαίσιο διαφοράς σε κύρια δίκη που, με την τυπική ερμηνεία του πεδίου εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης, δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης (προσφυγή κατά πειθαρχικής κυρώσεως που επιβλήθηκε σε δικαστή συνεπαγόμενη την παύση από τα καθήκοντά της).

64. Εντούτοις, η πρόσφατη νομολογία του Δικαστηρίου έχει διευκρινίσει ότι το άρθρο 19, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, ΣΕΕ εφαρμόζεται όταν ένα εθνικό όργανο *μπορεί* να αποφαίνεται, ως δικαστήριο, επί ζητημάτων που αφορούν την εφαρμογή ή την ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης [26]. Στην υπό κρίση υπόθεση, δεν υπάρχει αμφιβολία ότι το ICCJ, συμπεριλαμβανομένου του σχηματισμού του 3ου Πολιτικού τμήματος [27], που είναι το δικαιοδοτικό όργανο του οποίου η ανεξαρτησία θα μπορούσε ενδεχομένως να επηρεαστεί από την επίμαχη στην υπό κρίση υπόθεση απόφαση του Συνταγματικού Δικαστηρίου, αποτελεί δικαιοδοτικό όργανο το οποίο, στο πλαίσιο της δικαιοδοτικής δραστηριότητάς του σε άλλες υποθέσεις, συνιστά δικαστήριο που *μπορεί* να κληθεί να αποφανθεί επί ζητημάτων που άπτονται του δικαίου της Ένωσης, και ως εκ τούτου πληροί την εν λόγω απαίτηση.

65. Σύμφωνα με την εν λόγω νομολογία, φρονώ ότι το Δικαστήριο είναι αρμόδιο να απαντήσει στο προδικαστικό ερώτημα στην υπόθεση C-547/19. Έχω ήδη εκφράσει τις αμφιβολίες μου όσον αφορά το αν θα πρέπει όντως να γίνεται δεκτό ότι το άρθρο 19, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, ΣΕΕ μπορεί να αξιοποιείται απεριόριστα [28]. Ωστόσο, ακόμη κι αν πρόκειται για οριακή περίπτωση, έχω την εντύπωση ότι η υπό κρίση υπόθεση δεν είναι πρόσφορη για τη διερεύνηση των ορίων της εν λόγω διατάξεως και τούτο για έναν αρκετά απλό και πρακτικό λόγο: το πρώτο προδικαστικό ερώτημα το οποίο υποβλήθηκε στην παράλληλη υπόθεση, την υπόθεση C-357/19, το οποίο αφορά κατά βάση το ίδιο ζήτημα, είναι, κατά τη γνώμη μου τουλάχιστον, σε κάθε περίπτωση παραδεκτό και υπάγεται στην αρμοδιότητα του Δικαστηρίου.

25 Βλ. σημείο 51 των παρουσών προτάσεων.

26 Βλ. υποσημείωση 18 των παρουσών προτάσεων.

27 Βλ. σημείο 32 των παρουσών προτάσεων.

28 Αναλυτικά, βλ. σημεία 204 έως 224 των προτάσεών μου στην υπόθεση AFJR.

β) Επί της λυσιτέλειας του προδικαστικού ερωτήματος για την υπόθεση της κύριας δίκης

66. Χάριν πληρότητας, προσθέτω ότι το προδικαστικό ερώτημα στην υπόθεση C-547/19 πληροί την απαίτηση της «αναγκαιότητας» κατά την έννοια του άρθρου 267 ΣΛΕΕ [29]. Για τους λόγους που εκτέθηκαν ανωτέρω, μπορεί κανείς να διατηρεί επιφυλάξεις όσον αφορά το κατά πόσον μια υπόθεση όπως η υπό κρίση θα έπρεπε να εμπίπτει στο (καθ' ύλην) πεδίο εφαρμογής του άρθρου 19, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, ΣΕΕ. Εντούτοις, δεν υπάρχει αμφιβολία ότι μια απόφαση του Δικαστηρίου θα μπορούσε να τύχει άμεσης εφαρμογής στην υπόθεση της κύριας δίκης, και ότι ως εκ τούτου είναι λυσιτελής και αναγκαία για την εν λόγω δίκη.

67. Πράγματι, το προδικαστικό ερώτημα στην υπόθεση C-547/19 αφορά την ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης στο πλαίσιο της εκτιμήσεως ενστάσεως ελλείψεως νομιμότητας σχετικά με τη σύνθεση δικαστικού σχηματισμού, η οποία εκκρεμεί ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου. Αναλόγως του τρόπου με τον οποίο το αιτούν δικαστήριο θα κρίνει την εν λόγω ένσταση, κατόπιν της καθοδηγήσεως που θα λάβει από το Δικαστήριο, η υπόθεση της κύριας δίκης είναι δυνατόν να έχει εντελώς διαφορετική έκβαση. Επομένως, η ζητούμενη από το Δικαστήριο ερμηνεία είναι «αναγκαία» κατά την έννοια του άρθρου 267 ΣΛΕΕ.

Β. Το εφαρμοστέο δίκαιο της Ένωσης

68. Με τα διαφορετικά προδικαστικά ερωτήματα στις δύο συνεκδικαζόμενες υποθέσεις ενώπιον του Δικαστηρίου, το ICCJ διερευνά την ερμηνεία του άρθρου 325, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, της Συμβάσεως PIF, του άρθρου 47 του Χάρτη, του άρθρου 2 και του άρθρου 19, παράγραφος 1, ΣΕΕ, και της αρχής της υπεροχής, καθώς και το αν οι εν λόγω διατάξεις και αρχές απαγορεύουν την έκδοση ή την εφαρμογή της αποφάσεως 685/2018 του Συνταγματικού Δικαστηρίου.

69. Κατά τη γνώμη μου, υφίσταται μια αρκετά κρίσιμη νομική πράξη όσον αφορά τη συγκεκριμένη υπόθεση της Ρουμανίας η οποία δεν προβλήθηκε από το αιτούν δικαστήριο στο πλαίσιο της προκείμενης διαδικασίας, αλλά αποτελεί τη βάση των προηγούμενων (και παράλληλων) [30] αιτήσεων προδικαστικής αποφάσεως: Η απόφαση 2006/928/ΕΚ της Επιτροπής, της 13ης Δεκεμβρίου 2006, για τη θέσπιση μηχανισμού για τη συνεργασία και τον έλεγχο της προόδου στη Ρουμανία όσον αφορά την επίτευξη των ειδικών στόχων αναφοράς στους τομείς της δικαστικής μεταρρύθμισης και της καταπολέμησης της διαφθοράς (στο εξής: απόφαση ΜΣΕ) [31].

70. Στο πλαίσιο αυτό, πρέπει να καθοριστεί ποιες διατάξεις του δικαίου της Ένωσης είναι κρίσιμες για τους σκοπούς της προκείμενης διαδικασίας.

1. Τα άρθρο 2 και το άρθρο 19, παράγραφος 1, ΣΕΕ

71. Όπως εξήγησα διεξοδικά στις προτάσεις μου στην υπόθεση AFJR [32], η εμβέλεια του άρθρου 19, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, ΣΕΕ, όπως εφαρμόζεται από το Δικαστήριο μέχρι σήμερα, είναι δυνητικά απεριόριστη. Υποχρεώνει τα κράτη μέλη να προβλέπουν τα ένδικα βοηθήματα και

29 Απόφαση της 26ης Μαρτίου 2020, Miasto Łowicz and Prokurator Generalny (C-558/18 και C-563/18, EU:C:2020:234, σκέψεις 48 έως 51).

30 Βλ. σημεία 120 έως 182 των προτάσεων AFJR. Ωστόσο, η απόφαση ΜΣΕ εξετάζεται ρητώς στο πλαίσιο των προδικαστικών ερωτημάτων στην υπόθεση C-379/19, τα οποία εξετάζω σε χωριστές προτάσεις που αναπτύσσω σήμερα.

31 ΕΕ 2006, L 354, σ. 56.

32 Βλ. σημεία 204 έως 211 των εν λόγω προτάσεων.

μέσα που είναι αναγκαία για να διασφαλίζεται η πραγματική δικαστική προστασία στους τομείς που διέπονται από το δίκαιο της Ένωσης. Η εν λόγω διάταξη έχει εφαρμογή ανεξαρτήτως του αν τα κράτη μέλη εφαρμόζουν το δίκαιο της Ένωσης, κατά την έννοια του άρθρου 51, παράγραφος 1, του Χάρτη [33]. Το άρθρο 19, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, ΣΕΕ εφαρμόζεται όποτε ένα εθνικό όργανο *μπορεί* να αποφαίνεται, ως δικαστήριο, επί ζητημάτων που αφορούν την εφαρμογή ή την ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης [34].

72. Η προσέγγιση αυτή οδηγεί σε ένα ευρύτατο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 19, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, ΣΕΕ, όχι μόνον *από θεσμικής*, αλλά και *από ουσιαστικής απόψεως*. Το ουσιαστικό πεδίο εφαρμογής του άρθρου 19, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, ΣΕΕ καταλαμβάνει κάθε εθνικό κανόνα και πρακτική που μπορεί να έχει αρνητικό αντίκτυπο στην υποχρέωση των κρατών μελών να θεσπίζουν αποτελεσματικά ένδικα βοηθήματα και μέσα, συμπεριλαμβανομένης της ανεξαρτησίας και της αμεροληψίας των εν λόγω συστημάτων απονομής δικαιοσύνης, δίχως να υφίστανται κανόνες de minimis. Τα πραγματικά όρια του άρθρου 19, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, ΣΕΕ απορρέουν, τουλάχιστον επί του παρόντος, μόνον από στοιχεία που αφορούν το παραδεκτό της υποθέσεως [35].

73. Κατόπιν των ανωτέρω εκτιμήσεων, εφόσον πληρούται η προϋπόθεση του παραδεκτού [36], το άρθρο 19, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, ΣΕΕ έχει εφαρμογή και στις δύο υποθέσεις. Ουσιαστικά, αμφότερες οι υποθέσεις που έχουν αχθεί ενώπιον του Δικαστηρίου αφορούν την ερμηνεία του άρθρου 19, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, ΣΕΕ όσον αφορά τις συνέπειες αποφάσεως του Συνταγματικού Δικαστηρίου και τη συμβατότητά της με τις επιταγές της αρχής της ανεξαρτησίας της δικαιοσύνης της Ένωσης. Από θεσμικής απόψεως, οι αιτήσεις προδικαστικής αποφάσεως προέρχονται από ανώτατο δικαστήριο, το ICCJ, το οποίο πράγματι μπορεί να κληθεί να αποφανθεί, υπό τη δικαιοδοτική του ιδιότητα, επί ζητημάτων σχετικών με την εφαρμογή ή την ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης.

74. Όσον αφορά τις παραπομπές στο άρθρο 2 ΣΕΕ στο πρώτο προδικαστικό ερώτημα στην υπόθεση C-357/19 και στο προδικαστικό ερώτημα στην υπόθεση C-547/19, όπως στις προτάσεις μου στην υπόθεση AFJR [37], δεν βλέπω κανέναν λόγο να πραγματοποιήσω χωριστή εξέταση της εν λόγω διατάξεως της Συνθήκης. Η αρχή του κράτους δικαίου, ως μία από τις αξίες επί των οποίων στηρίζεται η Ένωση, διασφαλίζεται με την εγγύηση του δικαιώματος αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας και του θεμελιώδους δικαιώματος σε δίκαιη δίκη, που έχουν ως ουσιώδες συστατικό

33 Αποφάσεις της 27ης Φεβρουαρίου 2018, Associação Sindical dos Juízes Portugueses (C-64/16, EU:C:2018:117, σκέψη 29), της 24ης Ιουνίου 2019, Επιτροπή κατά Πολωνίας (Ανεξαρτησία του Ανωτάτου Δικαστηρίου) (C-619/18, EU:C:2019:531, σκέψη 50), της 19ης Νοεμβρίου 2019, A. K. κ.λπ. (Ανεξαρτησία του πειθαρχικού τμήματος του Ανωτάτου Δικαστηρίου) (C-585/18, C-624/18 και C-625/18, EU:C:2019:982, σκέψη 82), ή της 26ης Μαρτίου 2020, Miasto Łowicz και Prokurator Generalny (C-558/18 και C-563/18, EU:C:2020:234, σκέψη 33).

34 Αποφάσεις της 24ης Ιουνίου 2019, Επιτροπή κατά Πολωνίας (Ανεξαρτησία του Ανωτάτου Δικαστηρίου) (C-619/18, EU:C:2019:531, σκέψη 51), της 19ης Νοεμβρίου 2019, A. K. κ.λπ. (Ανεξαρτησία του πειθαρχικού τμήματος του Ανωτάτου Δικαστηρίου) (C-585/18, C-624/18 και C-625/18, EU:C:2019:982, σκέψη 83), ή της 26ης Μαρτίου 2020, Miasto Łowicz και Prokurator Generalny (C-558/18 και C-563/18, EU:C:2020:234, σκέψη 34). Η υπογράμμιση δική μου.

35 Απόφαση της 26ης Μαρτίου 2020, Miasto Łowicz και Prokurator Generalny (C-558/18 και C-563/18, EU:C:2020:234, σκέψη 45), και διάταξη της 2ας Ιουλίου 2020, S.A.D. Maler und Anstreicher (C-256/19, EU:C:2020:523, σκέψη 43).

36 Βλ. σημεία 52 έως 60 και σημεία 66 έως 67 των παρουσών προτάσεων.

37 Βλ. σημείο 225 των εν λόγω προτάσεων.

στοιχείο τους την αρχή της ανεξαρτησίας των δικαστηρίων [38]. Επομένως, το άρθρο 47 του Χάρτη, καθώς και το άρθρο 19, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, ΣΕΕ, συγκεκριμενοποιούν την αξία του κράτους δικαίου, που μνημονεύεται στο άρθρο 2 ΣΕΕ [39].

2. Η απόφαση ΜΣΕ (και ο Χάρτης)

75. Σε αντίθεση με τις υποθέσεις που αποτέλεσαν το αντικείμενο των προτάσεών μου στις υποθέσεις AFJR και Statul Român – Ministerul Finanțelor Publice, στις δύο διατάξεις περί παραπομπής των υπό κρίση υποθέσεων δεν τίθενται συγκεκριμένα ζητήματα όσον αφορά την απόφαση ΜΣΕ [40]. Αντιθέτως, επίκληση της αποφάσεως ΜΣΕ γίνεται μόνο μία ακόμη φορά στο πλαίσιο των προδικαστικών ερωτημάτων στην παράλληλη υπόθεση, ήτοι την υπόθεση C-379/19, επί της οποίας εκδίδω σήμερα χωριστές προτάσεις.

76. Πρέπει εξ αρχής να υπομνησθεί ότι, κατά πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, το γεγονός ότι προδικαστικό ερώτημα που υπέβαλε το αιτούν δικαστήριο αφορά μόνον ορισμένες διατάξεις του δικαίου της Ένωσης δεν αποκλείει τη δυνατότητα του Δικαστηρίου να παράσχει στο δικαστήριο αυτό όλα τα στοιχεία ερμηνείας που ενδέχεται να του είναι χρήσιμα, ανεξαρτήτως του αν το εν λόγω δικαστήριο αναφέρθηκε σε αυτά κατά τη διατύπωση των ερωτημάτων του. Στο Δικαστήριο εναπόκειται να συναγάγει, από το σύνολο των στοιχείων που του παρέχει το αιτούν δικαστήριο, εκείνα τα στοιχεία του δικαίου της Ένωσης που χρήζουν ερμηνείας, λαμβανομένου υπόψη του αντικειμένου της διαφοράς [41].

77. Απαντώντας γραπτώς στις ερωτήσεις που έθεσε το Δικαστήριο στους μετέχοντες στη διαδικασία για γραπτή απάντηση, η πρώτη εκκαλούσα στην υπόθεση C-357/19 υποστηρίζει ότι η απόφαση ΜΣΕ δεν αφορά ζητήματα σχετικά με την εφαρμογή ή την παρακολούθηση του κράτους δικαίου, της ανεξαρτησίας της δικαιοσύνης ή την προστασία των οικονομικών συμφερόντων της Ένωσης. Επιπλέον, η απόφαση αυτή δεν έχει εφαρμογή στο Συνταγματικό Δικαστήριο. Η πρώτη εκκαλούσα και ο δεύτερος εκκαλών στην υπόθεση C-357/19 υποστηρίζουν ότι η υπόθεση αυτή δεν αφορά την αποτελεσματικότητα της καταπολεμήσεως της διαφθοράς.

78. Αντιθέτως, η Επιτροπή, η Ρουμανική Κυβέρνηση, η Εισαγγελία και η ένωση «Forum δικαστών της Ρουμανίας» υποστηρίζουν, κατ' ουσίαν, ότι η απόφαση ΜΣΕ, λαμβανομένων ιδίως υπόψη των στόχων αναφοράς 1 και 3 του παραρτήματός της, έχει εφαρμογή όσον αφορά τα ζητήματα που εγείρονται στις υπό κρίση υποθέσεις σχετικά με την καταπολέμηση της διαφθοράς, το κράτος δικαίου και την ανεξαρτησία της δικαστικής εξουσίας, ανεξαρτήτως τυχόν συγκεκριμένου συνδέσμου με τα οικονομικά συμφέροντα της Ένωσης. Η προσφεύγουσα στην υπόθεση C-547/19 φρονεί επίσης ότι η απόφαση ΜΣΕ έχει εφαρμογή στον τομέα της καταπολεμήσεως της διαφθοράς. Οι εν λόγω μετέχοντες στη διαδικασία επισήμαναν ότι η έκθεση ΜΣΕ του 2019 της

38 Πρβλ. αποφάσεις της 24ης Ιουνίου 2019, Επιτροπή κατά Πολωνίας (Ανεξαρτησία του Ανωτάτου Δικαστηρίου) (C-619/18, EU:C:2019:531, σκέψη 58 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία), και της 19ης Νοεμβρίου 2019, A. K. κ.λπ. (Ανεξαρτησία του πειθαρχικού τμήματος του Ανωτάτου Δικαστηρίου) (C-585/18, C-624/18 και C-625/18, EU:C:2019:982, σκέψη 120).

39 Πρβλ. αποφάσεις της 24ης Ιουνίου 2019, Επιτροπή κατά Πολωνίας (Ανεξαρτησία του Ανωτάτου Δικαστηρίου) (C-619/18, EU:C:2019:531, σκέψη 47 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία), και της 19ης Νοεμβρίου 2019, A. K. κ.λπ. (Ανεξαρτησία του πειθαρχικού τμήματος του Ανωτάτου Δικαστηρίου) (C-585/18, C-624/18 και C-625/18, EU:C:2019:982, σκέψη 167).

40 Εντούτοις, η διάταξη περί παραπομπής στην υπόθεση C-357/19 παραπέμπει στην απόφαση ΜΣΕ επισημαίνοντας ότι η απόφαση 685/2018 του Συνταγματικού Δικαστηρίου εξετάστηκε στο πλαίσιο της εκθέσεως ΜΣΕ του 2018 της Επιτροπής ως μία εκ των δράσεων που έχουν προφανείς συνέπειες στην ανεξαρτησία του συστήματος απονομής δικαιοσύνης [SWD(2018) 551 τελικό, σ. 5 της απόδοσης στη ρουμανική γλώσσα].

41 Προσφάτως, επί παραδείγματι, απόφαση της 7ης Μαρτίου 2017, X και X (C-638/16 PPU, EU:C:2017:173, σκέψη 39 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

Επιτροπής[42], μολονότι, όπως επισήμανε η Επιτροπή, δεν περιέχει ειδικές συστάσεις, εντούτοις διατύπωσε αμφιβολίες ως προς τις συνέπειες των διαδικασιών που κίνησε η Ρουμανική Κυβέρνηση ενώπιον του Συνταγματικού Δικαστηρίου όσον αφορά την επίτευξη των στόχων που καθορίζονται με τους στόχους αναφοράς 1 και 3 του παραρτήματος της αποφάσεως ΜΣΕ.

79. Κατά την άποψή μου, όπως πρότεινα στις προτάσεις AFJR[43], η απόφαση ΜΣΕ (και οι οικείες διατάξεις του Χάρτη των οποίων η εφαρμογή ενεργοποιήθηκε με την εν λόγω απόφαση) θα πρέπει να αποτελεί το καθοριστικό κριτήριο για την εκτίμηση της καταστάσεως στα κράτη μέλη που υπόκεινται στο ειδικό καθεστώς της αποφάσεως ΜΣΕ. Οι ίδιοι λόγοι ισχύουν και στις υπό κρίση υποθέσεις. Το γεγονός ότι η διάταξη περί παραπομπής στην υπόθεση C-547/19 δεν κάνει αναφορά στην απόφαση ΜΣΕ έχει μικρή σημασία.

80. Στο πλαίσιο των υπό κρίση υποθέσεων είναι σκόπιμο να επισημανθούν δύο πρόσθετα σημεία. Αφενός, οι υπό κρίση υποθέσεις μπορεί πράγματι να καταλαμβάνονται από την ευρεία εμβέλεια των στόχων αναφοράς που περιλαμβάνονται στο παράρτημα της αποφάσεως ΜΣΕ. Πρέπει να υπομνησθεί ότι το παράρτημα της αποφάσεως ΜΣΕ διαλαμβάνονται οι «προς επίτευξη στόχοι αναφοράς για τη Ρουμανία, οι οποίοι αναφέρονται στο άρθρο 1». Ο πρώτος, ο τρίτος και ο τέταρτος στόχος αναφοράς που προβλέπονται εκεί είναι, αντίστοιχα, οι ακόλουθοι: να «διασφαλιστεί διαφανέστερη και αποτελεσματικότερη δικαστική διαδικασία ιδίως με την ενίσχυση της ικανότητας και της υποχρέωσης λογοδοσίας του [ΑΔΣ] […]»· να «ενισχυθεί η πραγματοποιηθείσα πρόοδος, να συνεχιστεί η διεξαγωγή επίσημων, αμερόληπτων ερευνών για καταγγελίες διαφθοράς υψηλού επιπέδου»· και να «λαμβάνονται περαιτέρω μέτρα για την πρόληψη και την καταπολέμηση της διαφθοράς, ιδίως στο πλαίσιο των τοπικών αρχών».

81. Αμφότερες οι υποθέσεις C-357/19 και C-547/19 αφορούν τα δυνητικά αποτελέσματα της αποφάσεως 685/2018 του Συνταγματικού Δικαστηρίου όσον αφορά την αποτελεσματικότητα της δικαστικής διαδικασίας (στόχος αναφοράς 1). Επιπλέον, η υπόθεση C-357/19 αφορά τις συνέπειες που έχει η εν λόγω συνταγματικού χαρακτήρα απόφαση όσον αφορά την καταπολέμηση της διαφθοράς, οι οποίες εντάσσονται στους στόχους αναφοράς 3 και 4 της αποφάσεως ΜΣΕ. Επομένως, υφίσταται σαφής ουσιαστικός σύνδεσμος μεταξύ του αντικειμένου των υπό κρίση υποθέσεων και της αποφάσεως ΜΣΕ: η επίμαχη απόφαση του Συνταγματικού Δικαστηρίου έχει αντίκτυπο στην αποτελεσματικότητα της δικαστικής διαδικασίας εν γένει (καθόσον παρέχει τη δυνατότητα για επανεξέταση υποθέσεων που έχουν περατωθεί) και, ειδικότερα, στην καταπολέμηση της διαφθοράς (στον βαθμό που τα αποτελέσματα αυτής της συνταγματικού χαρακτήρα αποφάσεως εφαρμόζονται επίσης στην πράξη σε υποθέσεις που αφορούν διαφθορά, όπως η υπόθεση C-357/19)[44].

[42] Έκθεση της 22ας Οκτωβρίου 2019, COM(2019) 499 τελικό, σ. 8 και 15 της απόδοσης στην αγγλική γλώσσα (στο εξής: έκθεση ΜΣΕ του 2019).

[43] Βλ. σημεία 214 έως 224 των προτάσεων AFJR.

[44] Ο σύνδεσμος αυτός μεταξύ των στόχων αναφοράς του ΜΣΕ και της αποφάσεως 685/2018 του Συνταγματικού Δικαστηρίου επισημάνθηκε επίσης, όπως υποστηρίζουν η Εισαγγελία και η ένωση «Forum δικαστών της Ρουμανίας», στην έκθεση ΜΣΕ του 2019 της Επιτροπής, στην οποία γίνεται ρητή αναφορά στην επίμαχη στις υπό κρίση υποθέσεις συνταγματικού χαρακτήρα απόφαση, στην οποία αναφέρεται ότι «οδήγησε σε σημαντική αβεβαιότητα» και επισημαίνεται ότι «[ο]ι αποφάσεις του Συνταγματικού Δικαστηρίου έχουν άμεσο αντίκτυπο σε εν εξελίξει υποθέσεις διαφθοράς υψηλού επιπέδου, καθώς συνεπάγονται καθυστερήσεις και επανέναρξη δικών, και έχουν επιτρέψει, υπό ορισμένες προϋποθέσεις, το εκ νέου άνοιγμα αρκετών υποθέσεων που έχουν τελεσιδικήσει», καθώς και ότι «[α]υτή η σαφής παρέμβαση στη διαδικασία απονομής δικαιοσύνης δημιούργησε επίσης ευρύτερες αμφιβολίες όσον αφορά τη βιωσιμότητα της προόδου που έχει επιτευχθεί μέχρι σήμερα από τη Ρουμανία στον τομέα της καταπολέμησης της διαφθοράς […]» (Έκθεση ΜΣΕ του 2019, σ. 14 και 15). Βλ. επίσης την τεχνική έκθεση ΜΣΕ του 2019, SWD(2019) 393 τελικό, σ. 21 και 22.

82. Αφετέρου, θα έπρεπε, από απόψεως (καθ' ύλην ή θεσμικού) πεδίου εφαρμογής της αποφάσεως ΜΣΕ, να έχει σημασία το ότι οι επίδικοι κανόνες δεν προκύπτουν από ρητή νομοθετική εφαρμογή σε εθνικό επίπεδο των υποχρεώσεων που απορρέουν από την απόφαση ΜΣΕ, αλλά περιέχονται σε απόφαση του εθνικού συνταγματικού δικαστηρίου;

83. Η Επιτροπή, η Ρουμανική Κυβέρνηση και η Εισαγγελία επισήμαναν με τις απαντήσεις τους στις ερωτήσεις του Δικαστηρίου πως το γεγονός ότι οι υπό κρίση υποθέσεις αφορούν απόφαση του Συνταγματικού Δικαστηρίου και όχι πράξεις εκδοθείσες από τη νομοθετική ή την εκτελεστική εξουσία δεν ασκεί επιρροή.

84. Συντάσσομαι πλήρως με την άποψη αυτή. Ο συστημικός χαρακτήρας και ο αντίκτυπος των αποφάσεων συνταγματικού δικαστηρίου, οι οποίες είναι γενικής εφαρμογής και ικανές να τροποποιήσουν ουσιωδώς το νομοθετικό περιβάλλον, καθιστούν τις εν λόγω αποφάσεις, από την άποψη των συνεπειών τους, ταυτόσημες με τις πράξεις της νομοθετικής εξουσίας ή άλλων φορέων που διαθέτουν κανονιστικές εξουσίες.

85. Τέλος, το γεγονός ότι η επίμαχη στις παρούσες προτάσεις απόφαση του Συνταγματικού Δικαστηρίου εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της αποφάσεως ΜΣΕ συνεπάγεται ότι, για τους λόγους που εξήγησα στις προτάσεις μου στην υπόθεση AFJR [45], πρέπει να θεωρηθεί συγχρόνως ότι συνιστά περίπτωση εφαρμογής της απόφασης ΜΣΕ, και κατ' επέκταση του δικαίου της Ένωσης, κατά την έννοια του άρθρου 51, παράγραφος 1, του Χάρτη. Ως εκ τούτου, ως κριτήριο θα πρέπει να εφαρμοστεί το άρθρο 47, δεύτερο εδάφιο, του Χάρτη. Η εν λόγω διάταξη δεν λειτουργεί υποχρεωτικά ως πηγή ουσιαστικών δικαιωμάτων μεμονωμένων διαδίκων, αλλά μάλλον ως αντικειμενικό κριτήριο για την ορθότητα της εφαρμογής σε εθνικό επίπεδο υποχρεώσεων που απορρέουν από το δίκαιο της Ένωσης [46]. Στο πλαίσιο αυτό, το άρθρο 47 του Χάρτη αποτελεί πράγματι, για τις ανάγκες των υπό κρίση υποθέσεων, την πλέον κρίσιμη και ειδική διάταξη προκειμένου το Δικαστήριο να μπορέσει να παράσχει στο αιτούν δικαστήριο λυσιτελείς απαντήσεις επί των υποβληθέντων προδικαστικών ερωτημάτων [47].

3. Το άρθρο 325, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, η Σύμβαση PIF (και ο Χάρτης)

86. Κατά το άρθρο 325, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, τα κράτη μέλη καταπολεμούν την απάτη ή οιαδήποτε άλλη παράνομη δραστηριότητα κατά των οικονομικών συμφερόντων της Ένωσης, λαμβάνοντας μέτρα τα οποία θα έχουν αποτρεπτικό χαρακτήρα και θα προσφέρουν αποτελεσματική προστασία στα κράτη μέλη. Επομένως, η δυνατότητα εφαρμογής του άρθρου 325, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ προϋποθέτει την ύπαρξη απάτης ή οποιασδήποτε άλλης παράνομης δραστηριότητας δυνάμενης να θίξει τα οικονομικά συμφέροντα της Ένωσης.

87. Μπορούν να εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της διατάξεως αυτής κάποιες από τις αξιόποινες πράξεις που διαπιστώθηκαν στην υπόθεση C-357/19;

88. Κατά την άποψή μου, η απάντηση είναι καταφατική. Πρώτον, το άρθρο 325, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ έχει, εν πάση περιπτώσει, εφαρμογή στις αξιόποινες πράξεις που αφορούν τον ΦΠΑ (υπό α). Δεύτερον, το ίδιο πρέπει να ισχύει ως προς τις αξιόποινες πράξεις που αφορούν διαφθορά σε σχέση με έργα χρηματοδοτούμενα από την Ένωση (υπό β). Τρίτον, το γεγονός ότι η υπό κρίση υπόθεση αφορά κατάσταση στην οποία η προσβολή των οικονομικών συμφερόντων της Ένωσης

45 Βλ. σημεία 190 έως 194 των εν λόγω προτάσεων.

46 Βλ. σημεία 198 έως 202 των προτάσεών μου στην υπόθεση AFJR.

47 Βλ. σημεία 214 έως 220 των προτάσεών μου στην υπόθεση AFJR.

δεν επήλθε τελικώς δεν ασκεί επιρροή, για τους σκοπούς της ερμηνείας του πεδίου εφαρμογής του άρθρου 325, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ (υπό γ). Ομοίως δεν ασκεί επιρροή το γεγονός ότι ορισμένοι εκ των εκκαλούντων απαλλάχθηκαν των κατηγοριών για συγκεκριμένες αξιόποινες πράξεις σχετικά με τα οικονομικά συμφέροντα της Ένωσης (υπό δ).

α) Το άρθρο 325, παράγραφος 1, και ο ΦΠΑ

89. Όπως επισήμανε η Επιτροπή με τις γραπτές παρατηρήσεις της και η Εισαγγελία με την απάντησή της στις ερωτήσεις που έθεσε το Δικαστήριο για γραπτή απάντηση, η κύρια δίκη στην υπόθεση C-357/19 αφορά εν μέρει την καταδίκη του τρίτου εκκαλούντος για την πράξη της φορολογικής απάτης που είχε ως αποτέλεσμα απώλειες στην είσπραξη του ΦΠΑ. Οι καταδίκες που αφορούν τον ΦΠΑ αρκούν για την υπαγωγή της προκείμενης διαδικασίας στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 325, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ και του άρθρου 1, παράγραφος 1, στοιχείο β′, της Συμβάσεως PIF, που αφορά την απάτη στον τομέα των εσόδων. Πράγματι, υφίσταται άμεσος σύνδεσμος μεταξύ, αφενός, της εισπράξεως των εσόδων από τον ΦΠΑ και, αφετέρου, της αποδόσεως των αναλογούντων πόρων από τον ΦΠΑ στον προϋπολογισμό της Ένωσης[48]. Εξάλλου, όπως υπογραμμίζουν η Επιτροπή και η Εισαγγελία, προκύπτει ότι τα μη εισπραχθέντα εν προκειμένω ποσά ΦΠΑ υπερβαίνουν το όριο των 50 000 ευρώ και, ως εκ τούτου, χαρακτηρίζονται «βαρεία απάτη» βάσει του άρθρου 2, παράγραφος 1, της Συμβάσεως PIF.

90. Τούτο οδηγεί στο συμπέρασμα, υπό την επιφύλαξη επαληθεύσεως από το αιτούν δικαστήριο, ότι τόσο το άρθρο 325, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ όσο και το άρθρο 2, παράγραφος 1, της Συμβάσεως PIF μπορούν να εφαρμοστούν ως καθοριστικό κριτήριο στο πλαίσιο της υποθέσεως C-357/19, στο μέτρο που πρόκειται για καταδίκη η οποία αφορά τον ΦΠΑ.

β) Το άρθρο 325, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, η Σύμβαση PIF και η διαφθορά που αφορά πόρους της Ένωσης

91. Όσον αφορά τις λοιπές καταδίκες για διαφθορά και κατάχρηση εξουσίας[49], τίθεται το ζήτημα αν οι εν λόγω αξιόποινες πράξεις οι οποίες αφορούν δημόσιες συμβάσεις εμπίπτουν επίσης στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 325, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, όταν τα επίμαχα έργα ή συμβάσεις μπορεί να χρηματοδοτούνται, τουλάχιστον εν μέρει, με πόρους της Ένωσης.

92. Η Ρουμανική Κυβέρνηση, η Εισαγγελία και η Επιτροπή με τις απαντήσεις τους στις ερωτήσεις του Δικαστηρίου υποστηρίζουν ότι στο ερώτημα αυτό θα πρέπει να δοθεί καταφατική απάντηση.

93. Η άποψη αυτή με βρίσκει σύμφωνο.

48 Απόφαση της 17ης Ιανουαρίου 2019, Dzivev κ.λπ. (C-310/16, EU:C:2019:30, σκέψη 26 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

49 Όπως εκτέθηκε στα σημεία 19 έως 21 των παρουσών προτάσεων.

94. Η νομολογία του Δικαστηρίου επί της ερμηνείας του άρθρου 325, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ ασχολήθηκε ως επί το πλείστον με την «εισπρακτική» πλευρά της εν λόγω διατάξεως, κυρίως σε υποθέσεις που αφορούν την είσπραξη ΦΠΑ [50] και τελωνειακών δασμών [51]. Εντούτοις, η έννοια των «οικονομικών συμφερόντων» της Ένωσης περιλαμβάνει σαφώς όχι μόνον τα έσοδα, αλλά *και* τις δαπάνες του προϋπολογισμού της Ένωσης [52]. Κατά συνέπεια, το άρθρο 325, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ τυγχάνει εφαρμογής επί δόλιας συμπεριφοράς η οποία έχει ως αποτέλεσμα την αχρεώστητη είσπραξη πόρων της Ένωσης [53].

95. Τούτο είναι απολύτως λογικό. Πράγματι, είναι λογικό ότι ο προϋπολογισμός και τα οικονομικά συμφέροντα ενός προσώπου δεν θίγονται μόνον από την απώλεια εισοδημάτων (τα χρήματα που οφείλονται δεν εισπράχθηκαν), αλλά και από μη προσήκουσες ή εσφαλμένες δαπάνες (τα χρήματα που υπήρχαν λείπουν τώρα).

96. Τούτο επιβεβαιώνεται και από τη Σύμβαση PIF [54], η οποία ορίζει με μεγαλύτερη ακρίβεια την έννοια της απάτης εις βάρος των οικονομικών συμφερόντων της Ένωσης. Το άρθρο 1, παράγραφος 1, στοιχείο α′, της εν λόγω Συμβάσεως, ορίζει ότι η απάτη εις βάρος των οικονομικών συμφερόντων της Ένωσης συνιστά, *όσον αφορά τις δαπάνες*, κάθε εκ προθέσεως πράξη ή παράλειψη σχετικά με «τη χρήση ή την υποβολή πλαστών, ανακριβών ή ελλιπών δηλώσεων ή εγγράφων, με αποτέλεσμα την αχρεώστητη είσπραξη ή παρακράτηση *πόρων που προέρχονται από το γενικό προϋπολογισμό των Κοινοτήτων* ή από τους προϋπολογισμούς των οποίων η διαχείριση ασκείται από τις Κοινότητες ή για λογαριασμό τους», την «αποσιώπηση πληροφοριών κατά παράβαση ειδικής υποχρέωσης, με τα αυτά αποτελέσματα» και «την *μη κατά προορισμό χρήση αυτών των πόρων*, για σκοπούς άλλους από αυτούς για τους οποίους χορηγήθηκαν αρχικώς» [55].

97. Επομένως, κατάσταση δυνάμενη να έχει ως αποτέλεσμα την αχρεώστητη είσπραξη, την παράνομη παρακράτηση και τη μη κατά προορισμό χρήση πόρων της Ένωσης θίγει τα οικονομικά συμφέροντα της Ένωσης κατά την έννοια του άρθρου 325, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ και του άρθρου 1, παράγραφος 1, στοιχείο α′, της Συμβάσεως PIF.

50 Αποφάσεις της 26ης Φεβρουαρίου 2013, Åkerberg Fransson (C-617/10, EU:C:2013:105, σκέψη 26), της 8ης Σεπτεμβρίου 2015, Taricco κ.λπ. (C-105/14, EU:C:2015:555, σκέψεις 37 έως 40), της 5ης Απριλίου 2017, Orsi και Baldetti (C-217/15 και C-350/15, EU:C:2017:264, σκέψη 16), της 5ης Δεκεμβρίου 2017, M.A.S. και M.B. (C-42/17, EU:C:2017:936, σκέψεις 30 έως 31), της 2ας Μαΐου 2018, Scialdone (C-574/15, EU:C:2018:295, σκέψη 27), και της 17ης Ιανουαρίου 2019, Dzivev κ.λπ. (C-310/16, EU:C:2019:30, σκέψη 25).

51 Όσον αφορά τις επιστροφές κατά την εξαγωγή, βλ. απόφαση της 28ης Οκτωβρίου 2010, SGS Belgium κ.λπ. (C-367/09, EU:C:2010:648, σκέψεις 40 επ.). Όσον αφορά την ανάκτηση τόκων σε σχέση με αδικαιολόγητα πλεονεκτήματα στον τομέα της κοινής γεωργικής πολιτικής, βλ. απόφαση της 29ης Μαρτίου 2012, Pfeifer & Langen (C-564/10, EU:C:2012:190, σκέψη 52). Επί της εισπράξεως τελωνειακών δασμών, βλ. απόφαση της 5ης Ιουνίου 2018, Kolev κ.λπ. (C-612/15, EU:C:2018:392, σκέψεις 50 έως 53).

52 Πρβλ. απόφαση της 10ης Ιουλίου 2003, Επιτροπή κατά ΕΚΤ (C-11/00, EU:C:2003:395, σκέψη 89).

53 Βλ., ως πρόσφατο παράδειγμα, απόφαση της 1ης Οκτωβρίου 2020, Úrad špeciálnej prokuratúry (C-603/19, EU:C:2020:774, σκέψεις 47 επ.).

54 Χάριν πληρότητας, θα μπορούσε να προστεθεί ότι η Σύμβαση PIF φαίνεται να έχει εφαρμογή στην υπόθεση C-357/19 ratione temporis. Τα πραγματικά περιστατικά που οδήγησαν στην επιβολή των συναφών ποινικών καταδικών είναι προγενέστερα της ημερομηνίας ενάρξεως ισχύος της οδηγίας (ΕΕ) 2017/1371 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 5ης Ιουλίου 2017, σχετικά με την καταπολέμηση, μέσω του ποινικού δικαίου, της απάτης εις βάρος των οικονομικών συμφερόντων της Ένωσης (ΕΕ 2017, L 198, σ. 29), η οποία, κατά το άρθρο 16 αυτής, αντικατέστησε τη Σύμβαση PIF και τα πρωτόκολλά της από τις 6 Ιουλίου 2019. Ομοίως, δυνάμει της αποφάσεως του Συμβουλίου, της 6ης Δεκεμβρίου 2007, σχετικά με την προσχώρηση της Βουλγαρίας και της Ρουμανίας στη σύμβαση που καταρτίσθηκε με βάση το άρθρο Κ.3 της συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση, σχετικά με την προστασία των οικονομικών συμφερόντων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, στο πρωτόκολλο της 27ης Σεπτεμβρίου 1996, στο πρωτόκολλο της 29ης Νοεμβρίου 1996 και στο δεύτερο πρωτόκολλο της 19ης Ιουνίου 1997 (ΕΕ 2008, L 9, σ. 23), η σύμβαση αυτή εφαρμόζεται στη Ρουμανία.

55 Η υπογράμμιση δική μου.

98. Επιπλέον, με την επιφύλαξη τυχόν σχετικών επαληθεύσεων που θα γίνουν από το εθνικό δικαστήριο, υπενθυμίζω ότι το πρωτόκολλο της Συμβάσεως PIF καλύπτει και τις πράξεις διαφθοράς[56]. Το άρθρο 2, παράγραφος 1, του εν λόγω πρωτοκόλλου ορίζει ότι παθητική δωροδοκία στοιχειοθετείται «όταν ο υπάλληλος, εκ προθέσεως, ζητά ή λαμβάνει, άμεσα ή με τη μεσολάβηση τρίτου, για τον εαυτό του ή για τρίτο, ωφελήματα ή υποσχέσεις αυτών, οποιασδήποτε φύσης, για να τελέσει ή για να μην τελέσει πράξη, κατά τρόπο αντίθετο προς τα επίσημα καθήκοντά του, στο πλαίσιο των καθηκόντων του ή κατά την άσκηση των καθηκόντων του, η οποία ζημιώνει ή μπορεί να ζημιώσει τα οικονομικά συμφέροντα [της Ένωσης]».

99. Όπως επισήμανε η Επιτροπή με την απάντησή της στις ερωτήσεις του Δικαστηρίου, δεν χωρεί αμφιβολία ότι, παρά το γεγονός ότι ο όρος «διαφθορά» δεν αναφέρεται ρητά στο άρθρο 325, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, αυτός καλύπτεται από την αναφορά σε «οιαδήποτε άλλη παράνομη δραστηριότητα» που διαλαμβάνεται στη διάταξη αυτή. Πράγματι, η έκφραση «οιαδήποτε άλλη παράνομη δραστηριότητα» μπορεί να περιλαμβάνει αδιακρίτως κάθε παράνομη συμπεριφορά[57].

100. Επομένως, η έννοια «οιαδήποτε άλλη παράνομη δραστηριότητα» κατά την έννοια του άρθρου 325, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ μπορεί να καταλαμβάνει τη διαφθορά δημοσίων υπαλλήλων ή την κατάχρηση εξουσίας που θίγει τα οικονομικά συμφέροντα της Ένωσης με την αχρεώστητη είσπραξη πόρων της Ένωσης.

γ) Καλύπτει το άρθρο 325, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ και τις απόπειρες;

101. Όσον αφορά τη διαφθορά και την κατάχρηση εξουσίας, από τη διάταξη περί παραπομπής στην υπόθεση C-357/19 προκύπτει ότι το αιτούν δικαστήριο ζητεί να διευκρινιστεί αν το άρθρο 325, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ καταλαμβάνει κατάσταση στην οποία υπήρξε *απόπειρα* παράνομης αποκτήσεως πόρων της Ένωσης, η οποία ωστόσο απέτυχε. Η πρώτη εκκαλούσα και η Εισαγγελία διευκρίνισαν, με τις απαντήσεις τους στις ερωτήσεις του Δικαστηρίου, ότι εις βάρος της πρώτης εκκαλούσας απαγγέλθηκαν κατηγορίες απόπειρας αθέμιτης αποκτήσεως πόρων της Ένωσης.

102. Το αιτούν δικαστήριο εξηγεί ότι, στο πλαίσιο αυτό, ζητεί να διευκρινιστεί αν η φράση «ή οιαδήποτε άλλη παράνομη δραστηριότητα κατά των οικονομικών συμφερόντων της Ένωσης», του άρθρου 325, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, καλύπτει πράξεις διαφθοράς ή απάτης που διαπράχθηκαν στο πλαίσιο δημοσίων συμβάσεων, όταν ο *επιδιωκόμενος σκοπός* ήταν να επιτευχθεί η είσπραξη ποσών προερχόμενων από πόρους της Ένωσης, καίτοι τελικά οι εν λόγω πόροι δεν χορηγήθηκαν.

103. Κατά την άποψή μου, η έκφραση «οιαδήποτε άλλη παράνομη δραστηριότητα κατά των οικονομικών συμφερόντων της Ένωσης» του άρθρου 325, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, *θα μπορούσε* να καλύπτει όχι μόνον (τετελεσμένες) πράξεις διαφθοράς και απάτης που διαπράχθηκαν στο πλαίσιο δημοσίων συμβάσεων, αλλά και τις απόπειρες τελέσεως των ίδιων πράξεων, υπό την προϋπόθεση βεβαίως ότι στοιχειοθετείται «απόπειρα» και ότι αυτή τιμωρείται σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο.

104. Πέραν της γενικής αυτής διαπιστώσεως, φρονώ ότι εκφεύγει του έργου του Δικαστηρίου τόσο ο οποιουδήποτε είδους σχολιασμός των πραγματικών περιστάσεων της υποθέσεως της κύριας δίκης όσο και η ανάλυση των διαφόρων σταδίων τελέσεως των αξιόποινων πράξεων.

[56] Βλ. άρθρο 2 της Πράξεως του Συμβουλίου, της 27ης Σεπτεμβρίου 1996, για την κατάρτιση πρωτοκόλλου της σύμβασης σχετικά με την προστασία των οικονομικών συμφερόντων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (ΕΕ 1996, C 313, σ. 1).

[57] Απόφαση της 2ας Μαΐου 2018, Scialdone (C-574/15, EU:C:2018:295, σκέψη 45). Βλ., επίσης, προτάσεις μου στην ίδια υπόθεση (EU:C:2017:553, σημεία 68 και 69).

Φυσικά, οι *σκοποί*, οι προθέσεις ή οι επιθυμίες (forum internum) δεν είναι κολάσιμες. Από τη στιγμή που οποιεσδήποτε από αυτές εκδηλώνονται ως εξωτερικές πράξεις και λαμβάνουν τη μορφή *απόπειρας*, μπορεί να καταστούν ποινικώς κολάσιμες, υπό την προϋπόθεση βεβαίως ότι υφίστανται τα κατάλληλα αποδεικτικά στοιχεία. Η απόπειρα, αν είναι κολάσιμη, εμπίπτει στην ίδια κατηγορία με την ίδια την τετελεσμένη πράξη.

105. Κατά συνέπεια, δεν βλέπω κανέναν λόγο για τον οποίον η απόπειρα διαπράξεως εγκλήματος διαφθοράς εις βάρος των συμφερόντων που προστατεύει το άρθρο 325, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ πρέπει να αντιμετωπίζεται, ή ακόμη και να χαρακτηρίζεται, από πλευράς πεδίου εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης με τρόπο διαφορετικό από ένα τετελεσμένο έγκλημα διαφθοράς του ίδιου είδους. Το γεγονός ότι ο δράστης απέτυχε τελικώς στον σκοπό του και δεν κατόρθωσε να εισπράξει τους πόρους μπορεί φυσικά να έχει σημασία για το γεγονός ότι διώκεται για απόπειρα (και όχι τετελεσμένη πράξη), αλλά δεν έχει κανέναν αντίκτυπο στο περιεχόμενο της έννοιας της «οιασδήποτε άλλης παράνομης δραστηριότητας» σύμφωνα με το άρθρο 325, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ. Περαιτέρω, είναι σκόπιμο να επισημανθούν τρία επιπλέον σημεία.

106. Πρώτον, το γράμμα του άρθρου 325, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ δεν απαιτεί ρητώς την επέλευση συγκεκριμένης ζημίας (από απόψεως ποσού). Όπως ορθώς επισημαίνει η Επιτροπή, η νομολογία έχει διευκρινίσει ότι ακόμη και παρατυπίες που δεν έχουν συγκεκριμένο οικονομικό αντίκτυπο μπορούν να πλήξουν σοβαρά τα οικονομικά συμφέροντα της Ευρωπαϊκής Ένωσης[58].

107. Δεύτερον, πρέπει να εξετασθεί και το άρθρο 1, παράγραφος 3, της Συμβάσεως PIF. Από τη διάταξη αυτή προκύπτει ότι τα κράτη μέλη υπέχουν την υποχρέωση να ορίσουν ως ποινικό αδίκημα την *προετοιμασία* αδικημάτων όπως είναι η πραγματοποίηση ανακριβών δηλώσεων με σκοπό την αχρεώστητη είσπραξη πόρων της Ένωσης, αν η εν λόγω συμπεριφορά δεν τιμωρείται ήδη ως κύριο έγκλημα ή ως συνέργεια (όπως η απόπειρα ή η ηθική αυτουργία)[59].

108. Τρίτον, ο ορισμός της παθητικής δωροδοκίας στο άρθρο 2, παράγραφος 1, του πρωτοκόλλου της Συμβάσεως PIF περιλαμβάνει τις πράξεις διαφθοράς όταν διαπράττονται κατά τρόπο που ζημιώνει *ή μπορεί να ζημιώσει* τα οικονομικά συμφέροντα της Ένωσης.

δ) Εξαρτάται το πεδίο εφαρμογής του άρθρου 325, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ από την έκβαση διαδικασίας;

109. Οι ιδιαίτερες περιστάσεις της υποθέσεως C-357/19 χρήζουν περαιτέρω διευκρινίσεως. Η διαφορά της κύριας δίκης αφορά πλείονα πρόσωπα, εκ των οποίων μόνον ένα *κατηγορήθηκε* για αξιόποινη πράξη συνδεόμενη με τους πόρους της Ένωσης, αλλά τελικά *αθωώθηκε*. Το γεγονός αυτό οδήγησε την πρώτη εκκαλούσα και τον δεύτερο εκκαλούντα να αμφισβητήσουν τη δυνατότητα εφαρμογής του άρθρου 325, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ στην εν λόγω υπόθεση. Αφενός, η πρώτη εκκαλούσα υποστηρίζει, κατ' ουσίαν, ότι, εφόσον έχει αθωωθεί με τελεσίδικη απόφαση σχετικά με το συγκεκριμένο αυτό αδίκημα, η υπό κρίση υπόθεση δεν συνδέεται με τα οικονομικά συμφέροντα της Ένωσης. Αφετέρου, ο δεύτερος εκκαλών υποστηρίζει ότι τα αποτελέσματα του έκτακτου ενδίκου μέσου που ασκήθηκε δυνάμει της αποφάσεως 685/2018 του Συνταγματικού Δικαστηρίου συνεπάγονται την επανεξέταση άλλως τελεσίδικης αθωωτικής αποφάσεως. Επομένως, η επανεξέταση της εν λόγω απόφασης θα παρείχε μια νέα δυνατότητα εκτιμήσεως εκ νέου των κατηγοριών αυτών και θα μπορούσε ενδεχομένως να καταλήξει σε καταδίκη. Κατά

[58] Βλ. αποφάσεις της 15ης Σεπτεμβρίου 2005, Ιρλανδία κατά Επιτροπής (C-199/03, EU:C:2005:548, σκέψη 31), και της 21ης Δεκεμβρίου 2011, Chambre de commerce et d'industrie de l'Indre (C-465/10, EU:C:2011:867, σκέψη 47).

[59] Η υπογράμμιση δική μου.

συνέπεια, η απόφαση του Συνταγματικού Δικαστηρίου δεν θα μπορούσε να έχει επιβλαβείς συνέπειες για τα οικονομικά συμφέροντα της Ένωσης. Εμμέσως, θα μπορούσε μάλιστα να αποβεί επωφελής για τα εν λόγω συμφέροντα, υπό την έννοια ότι ένα πρόσωπο που είχε προηγουμένως αθωωθεί θα μπορούσε τελικά να καταδικαστεί.

110. Φρονώ ότι τα επιχειρήματα αυτά δεν μπορούν να γίνουν δεκτά.

111. Κατ' αρχάς, και προκαταρκτικώς, δεν μπορεί να αποκλειστεί ότι τα δύο άλλα αδικήματα για τα οποία επιβλήθηκαν κυρώσεις (δωροδοκία και κατάχρηση εξουσίας) δεν είναι ικανά να θίξουν τα οικονομικά συμφέροντα της Ένωσης. Συγκεκριμένα, το πεδίο εφαρμογής του άρθρου 325, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ δεν μπορεί να περιορίζεται στον κολασμό των αδικημάτων που τιμωρούνται στην εθνική έννομη τάξη τα οποία αναφέρονται *ρητώς* στα οικονομικά συμφέροντα της Ένωσης ή ακόμη και στους πόρους της Ένωσης. Τούτο θα εξαρτούσε το πεδίο εφαρμογής της εν λόγω διατάξεως του πρωτογενούς δικαίου της Ένωσης από τον εθνικό ορισμό συγκεκριμένων εγκλημάτων.

112. Επομένως, όπως ορθώς επισήμαναν η Επιτροπή, η Ρουμανική Κυβέρνηση και η Εισαγγελία, το κατά πόσον έχουν θιγεί ή όχι τα οικονομικά συμφέροντα της Ένωσης δεν θα πρέπει να εξαρτάται από τον ορισμό συγκεκριμένης αξιόποινης πράξεως βάσει του εθνικού δικαίου, αλλά αντιθέτως θα πρέπει να εξετάζεται υπό το πρίσμα του ευρύτερου πραγματικού πλαισίου σε συνάρτηση με τα συμφέροντα που προστατεύονται από το άρθρο 325, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ. Πράγματι, όπως επισημαίνει η Ρουμανική Κυβέρνηση, τα εθνικά οικονομικά συμφέροντα και τα οικονομικά συμφέροντα της Ένωσης είναι συχνά αλληλένδετα. Ως εκ τούτου, είναι φυσικό η διάκριση μεταξύ των γενικών αδικημάτων που έχουν αντίκτυπο κατά τον ένα ή τον άλλο τρόπο στις εθνικές δημόσιες δαπάνες και εκείνων που αφορούν ειδικώς τα οικονομικά συμφέροντα της Ένωσης να μην είναι καθόλου απλή in abstracto.

113. Δεύτερον, όσον αφορά την αξιόποινη πράξη της (απόπειρας) απάτης που συνδέεται με πόρους της Ένωσης για την οποία κατηγορήθηκε η πρώτη εκκαλούσα, επισημαίνω ότι οι «επιπτώσεις» επί των οικονομικών συμφερόντων της Ένωσης πρέπει να εκτιμώνται αντικειμενικά. Ο σύνδεσμος με τα οικονομικά συμφέροντα της Ένωσης γεννάται με βάση με τα *στοιχεία της αντικειμενικής υποστάσεως του εγκλήματος που αφορούν οι επίμαχες κατηγορίες*[60]. Δεν προκύπτει από την περιστασιακή *έκβαση* της ίδιας της υποθέσεως.

114. Ως εκ τούτου, με απλά λόγια, το κατά πόσον πρόσωπο κατηγορείται για αδίκημα δυνάμενο να εμπίπτει σε «οιαδήποτε άλλη παράνομη δραστηριότητα κατά των οικονομικών συμφερόντων της Ένωσης» κατά την έννοια του άρθρου 325, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, εξαρτάται από τα στοιχεία της αντικειμενικής υποστάσεως του εγκλήματος για το οποίο κατηγορείται. Το κατά πόσον το εν λόγω πρόσωπο εντέλει καταδικάσθηκε ή αθωώθηκε όσον αφορά τις κατηγορίες αυτές δεν ασκεί επιρροή ως προς το πεδίο εφαρμογής του άρθρου 325, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ[61].

115. Ως τελική παρατήρηση σχετικά με το πεδίο εφαρμογής του άρθρου 325, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, σημειώνω ότι η διαπίστωση της δυνατότητας εφαρμογής του άρθρου 325, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ (ή του άρθρου 2, παράγραφος 1, της Συμβάσεως PIF, ή ενδεχομένως και του άρθρου 2, παράγραφος 1, του Πρωτοκόλλου στη Σύμβαση PIF) ενεργοποιεί και πάλι τη δυνατότητα

60 Βλ., επί παραδείγματι, απόφαση Åkerberg Fransson, όπου το Δικαστήριο έκρινε ως το κρίσιμο στοιχείο ότι οι κυρώσεις και η ποινική δίωξη των οποίων «αντικείμενο ήταν ή είναι» ο κατηγορούμενος στην κύρια δίκη συνιστούσαν εφαρμογή του άρθρου 325 ΣΛΕΕ. Απόφαση της 26ης Φεβρουαρίου 2013, Åkerberg Fransson (C-617/10, EU:C:2013:105, σκέψη 27).

61 Σε διαφορετική περίπτωση, το πεδίο εφαρμογής του άρθρου 325, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ όχι μόνο θα εξαρτάτο από την έκβαση της ποινικής διαδικασίας, αλλά επιπλέον θα ήταν, περιέργως πώς, διαφορετικό στην έναρξη και στο πέρας της ένδικης διαδικασίας.

εφαρμογής του Χάρτη. Εάν οι κυρώσεις και οι ποινικές διώξεις κατά των εκκαλούντων της κύριας δίκης, είτε αυτές υφίστανται είτε έχουν παύσει, συνιστούν εφαρμογή του άρθρου 325, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ και του άρθρου 2, παράγραφος 1, της Συμβάσεως PIF, τότε ο Χάρτης τυγχάνει εφαρμογής, σύμφωνα με το άρθρο 51, παράγραφος 1, αυτού [62].

4. Ενδιάμεσο συμπέρασμα

116. Κατόπιν των ανωτέρω εκτιμήσεων, φαίνεται ότι η απόφαση ΜΣΕ, σε συνδυασμό με το άρθρο 47, δεύτερο εδάφιο, του Χάρτη, συνιστούν κρίσιμες διατάξεις για αμφότερες τις υποθέσεις C-357/19 και C-547/19. Περαιτέρω, στο πλαίσιο της υποθέσεως C-357/19, και υπό την επιφύλαξη επιβεβαιώσεως από το εθνικό δικαστήριο, φαίνεται ότι εφαρμόζονται επίσης το άρθρο 325, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, καθώς και η Σύμβαση PIF και το Πρωτόκολλό της.

117. Το άρθρο 19, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, ΣΕΕ και το άρθρο 2 ΣΕΕ εφαρμόζονται επίσης, κατ' αρχήν, και στις δύο υποθέσεις. Εντούτοις, υπενθυμίζω ότι, λόγω του συγκεκριμένου νομικού πλαισίου που προβλέπεται στο άρθρο 47, δεύτερο εδάφιο, του Χάρτη όσον αφορά τις επιταγές περί ανεξαρτησίας των δικαστηρίων, η διάταξη αυτή αποτελεί ήδη βέβαιο κριτήριο για τη διενέργεια της αναγκαίας αναλύσεως στις υπό κρίση υποθέσεις.

Γ. Εκτίμηση

118. Προκειμένου να εξετάσω την ουσία των προδικαστικών ερωτημάτων στις υπό κρίση υποθέσεις, θα υπενθυμίσω κατ' αρχάς εν συντομία το εθνικό νομικό πλαίσιο (υπό 1). Δεύτερον, θα εξετάσω το δεύτερο προδικαστικό ερώτημα στην υπόθεση C-357/19, σχετικά με την ερμηνεία του άρθρου 47 του Χάρτη (υπό 2). Τρίτον, θα εξετάσω το πρώτο προδικαστικό ερώτημα στην υπόθεση C-357/19, σχετικά με την ερμηνεία του άρθρου 325, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ και της Συμβάσεως PIF (υπό 3), και εν συνεχεία θα εξετάσω τα ίδια ζητήματα σε συνάρτηση με την αρχή της ανεξαρτησίας της δικαιοσύνης, στην οποία γίνεται επίκληση στο τέλος του προδικαστικού ερωτήματος στην υπόθεση C-547/19 (υπό 4). Τέλος, θα ολοκληρώσω την ανάλυσή μου με την υπεροχή του δικαίου της Ένωσης, απαντώντας στο τρίτο προδικαστικό ερώτημα στην υπόθεση C-357/19, στο ειδικό πλαίσιο που τέθηκε με την απόφαση περί παραπομπής και στο οποίο η εκ μέρους εθνικού δικαστηρίου μη συμμόρφωση προς απόφαση του εθνικού συνταγματικού δικαστηρίου συνιστά πειθαρχικό παράπτωμα (υπό 5).

119. Στο πλαίσιο της επεξεργασίας των απαντήσεων που πρέπει να παρασχεθούν στο αιτούν δικαστήριο, επιλέγω σκοπίμως να εξετάσω την ίδια την ουσία του ζητήματος και κατόπιν να προχωρήσω, στον βαθμό που παρίσταται ακόμη ανάγκη, σε τυχόν ευρύτερα ζητήματα θεσμικού χαρακτήρα που θέτει το αιτούν δικαστήριο. Αναγνωρίζω ότι η προσέγγιση αυτή δεν αντικατοπτρίζει ούτε τη σειρά ούτε την ακριβή διατύπωση των ερωτημάτων που υπέβαλε το αιτούν δικαστήριο. Ωστόσο, κατά τη γνώμη μου, αυτός είναι ο τρόπος με τον οποίο το Δικαστήριο, έργο του οποίου δεν αποτελεί η επίλυση συγκρούσεων μεταξύ διαφορετικών θεσμικών οργάνων εντός κράτους μέλους, και ακόμη λιγότερο το να συμβάλλει στη διευθέτηση των αμφισβητήσεων θεσμικού χαρακτήρα όσον αφορά την εξουσία άλλων εθνικών φορέων, μπορεί να εξετάσει τα ζητήματα που θέτει το αιτούν δικαστήριο.

[62] Βλ., επίσης, απόφαση της 26ης Φεβρουαρίου 2013, Åkerberg Fransson (C-617/10, EU:C:2013:105, σκέψη 27).

1. Το εθνικό νομικό πλαίσιο

120. Από τη διάταξη περί παραπομπής στην υπόθεση C-547/19 προκύπτει ότι οι πενταμελείς δικαστικοί σχηματισμοί εισήχθησαν για πρώτη φορά στην εθνική νομοθεσία με τον νόμο 202/2010 [63], ο οποίος τροποποίησε τα άρθρα 32 και 33 του νόμου 304/2004. Οι σχηματισμοί αυτοί, οι οποίοι επιλαμβάνονται επί ποινικών και μη ποινικών υποθέσεων, είχαν οργανωθεί χωριστά από τα τμήματα του ICCJ. Ασκούσαν καθήκοντα δευτεροβάθμιου δικαστηρίου (εφετειακοί σχηματισμοί) εντός του ICCJ.

121. Αρχικώς, τα μέλη των εν λόγω (εφετειακών) σχηματισμών επιλέγονταν από τον πρόεδρο του ICCJ στην αρχή κάθε έτους. Των σχηματισμών προήδρευαν ο πρόεδρος του ICCJ, ο αντιπρόεδρος ή ο πρόεδρος τμήματος. Τα υπόλοιπα τέσσερα μέλη του δικαστικού σχηματισμού (ήτοι πλην του προέδρου), επιλέγονταν με κλήρωση δυνάμει της αποφάσεως 24/2010, η οποία συμπλήρωσε τον κανονισμό περί του ICCJ.

122. Εν συνεχεία, ο νόμος 255/2013 [64] τροποποίησε το άρθρο 32 του νόμου 304/2004 σχετικά με την οργάνωση του δικαστικού συστήματος, κατοχυρώνοντας σε επίπεδο νόμου τον κανόνα της κληρώσεως των μελών των πενταμελών δικαστικών σχηματισμών. Το αιτούν δικαστήριο στην υπόθεση C-547/19 εξηγεί ότι το γεγονός ότι οι τροποποιήσεις αυτές επήλθαν με κανονιστική πράξη στον τομέα της ποινικής δικονομίας καθώς και το γράμμα των σχετικών διατάξεων προκάλεσαν ερμηνευτικές δυσκολίες. Τούτο κυρίως διότι υπήρχαν διαφορές μεταξύ της θέσεως που το άρθρο 32, παράγραφος 5, του νόμου 304/2004 αναγνώριζε στον πρόεδρο και στον αντιπρόεδρο του ICCJ, ο οποίος θα έπρεπε να προεδρεύει του πενταμελούς δικαστικού σχηματισμού, «όταν αυτός μετέχει στον σχηματισμό, κατά την έννοια της παραγράφου 4 [του άρθρου 32]» και της θέσεως του «προέδρου του ποινικού τμήματος ή του αρχαιότερου μέλους», ως προς την οποία η ίδια αυτή διάταξη προέβλεπε ότι έπρεπε να προεδρεύουν του σχηματισμού, χωρίς να κάνει καμία αναφορά στο άρθρο 32, παράγραφος 4, του εν λόγω νόμου. Επιπλέον, το άρθρο 33, παράγραφος 1, του νόμου 304/2004, το οποίο προέβλεπε ότι «ο πρόεδρος [του ICCJ] ή, σε περίπτωση που αυτός απουσιάζει, ο αντιπρόεδρος, προεδρεύει της ολομέλειας, […] του πενταμελούς δικαστικού σχηματισμού καθώς και των τμημάτων οποιουδήποτε σχηματισμού, όταν μετέχει στη δίκη», παρέμεινε αμετάβλητο.

123. Στο πλαίσιο αυτό, το Συμβούλιο Διοικήσεως του ICCJ εξέδωσε την απόφαση 3, της 28ης Ιανουαρίου 2014, για την τροποποίηση και τη συμπλήρωση του κανονισμού περί του ICCJ. Η απόφαση αυτή διευκρίνιζε ότι των πενταμελών δικαστικών σχηματισμών προεδρεύουν, κατά περίπτωση, ο πρόεδρος, οι αντιπρόεδροι, ο πρόεδρος του ποινικού τμήματος ή το αρχαιότερο μέλος, και ότι η κλήρωση, στην περίπτωση των εν λόγω σχηματισμών, *αφορά μόνον τα υπόλοιπα τέσσερα μέλη*.

63 Legea nr. 202/2010 privind unele măsuri pentru accelerarea soluționării proceselor (νόμος 202/2010 περί μέτρων επιταχύνσεως της δίκης), *Monitorul Oficial al României*, μέρος I, αριθ. 714, της 26ης Οκτωβρίου 2010.

64 Legea nr. 255/2013 pentru punerea în aplicare a Legii nr. 135/2010 privind Codul de procedură penală și pentru modificarea și completarea unor acte normative care cuprind dispoziții procesual penale (νόμος 255/2013 για την εφαρμογή του νόμου 135/2010 περί του κώδικα ποινικής δικονομίας και για την τροποποίηση και συμπλήρωση ορισμένων κανονιστικών πράξεων που θεσπίζουν διατάξεις σχετικές με την ποινική δικονομία), *Monitorul Oficial al României*, μέρος I, αριθ. 515, της 14ης Αυγούστου 2013.

124. Ο νόμος 207/2018 [65], ο οποίος στη συνέχεια τροποποίησε το άρθρο 32 του νόμου 304/2004, διατήρησε τον κανόνα σύμφωνα με τον οποίο το Συμβούλιο Διοικήσεως του ICCJ εγκρίνει τον αριθμό και τη σύνθεση των πενταμελών δικαστικών σχηματισμών κατά την έναρξη κάθε έτους. Η εν λόγω τροποποίηση αποκατέστησε τις προηγούμενες ανακρίβειες προβλέποντας ότι η κλήρωση των τμημάτων *αφορούσε όλα τα μέλη* ενός πενταμελούς δικαστικού σχηματισμού.

125. Κατόπιν της τελευταίας αυτής τροποποιήσεως, το Συμβούλιο Διοικήσεως του ICCJ εξέδωσε, στις 4 Σεπτεμβρίου 2018, την απόφαση 89/2018, στην οποία διαλαμβάνεται ότι, αφού ανέλυσε «τις διατάξεις του άρθρου 32 του νόμου 304/2004 […], όσον αφορά τη δραστηριότητα των πενταμελών δικαστικών σχηματισμών, διαπιστώνει, κατά πλειοψηφία, ότι οι διατάξεις του νέου νόμου συνιστούν οργανωτικούς κανόνες οι οποίοι αφορούν δικαστικούς σχηματισμούς διεπόμενους από ειδικές ρυθμίσεις, οι οποίοι συγκροτούνται "στην αρχή κάθε έτους" και, ελλείψει μεταβατικών διατάξεων, εφαρμόζονται από την 1η Ιανουαρίου 2019».

126. Στο πλαίσιο αυτό, το Συνταγματικό Δικαστήριο, ενώπιον του οποίου προσέφυγε ο Πρωθυπουργός της Ρουμανικής Κυβερνήσεως στις 2 Οκτωβρίου 2018, εξέδωσε την απόφαση 685/2018.

127. Η απόφαση 685/2018 του Συνταγματικού Δικαστηρίου έκρινε ότι το ICCJ, με τις αποφάσεις 3/2014 και 89/2018 του Συμβουλίου Διοικήσεώς του, είχε τροποποιήσει διά διοικητικής πράξεως νόμο ψηφισθέντα από το Κοινοβούλιο [66]. Εν συνεχεία, το Συνταγματικό Δικαστήριο ανέλυσε τις συνέπειες της εν λόγω καταστάσεως υπό το πρίσμα του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη που κατοχυρώνεται στο άρθρο 21, παράγραφος 3, του ρουμανικού Συντάγματος. Διαπίστωσε ότι είχε σημειωθεί παράβαση της εν λόγω συνταγματικής διατάξεως λόγω της συνακόλουθης ελλείψεως αντικειμενικής ανεξαρτησίας και αμεροληψίας, η οποία συνιστούσε επίσης παραβίαση της εγγυήσεως δικαστηρίου που έχει συσταθεί νομίμως [67].

128. Το Συνταγματικό Δικαστήριο επισήμανε ότι το άρθρο 32 του νόμου 304/2004 εγγυάται την αντικειμενική αμεροληψία των δικαστηρίων, ως συνιστώσα του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη. Η εν λόγω εγγύηση περιλαμβάνει τόσο την τυχαία κατανομή των υποθέσεων όσο και τη σύνθεση των δικαστικών σχηματισμών κατόπιν κληρώσεως [68]. Περαιτέρω επισήμανε ότι η τυχαία σύνθεση των δικαστικών σχηματισμών σκοπεί στην αποφυγή του ενδεχομένου οι ανώτατοι δικαστές του ICCJ οι οποίοι θα αποτελούσαν μέλη των εν λόγω σχηματισμών να καθίστανται «δικαιωματικά» οι πρόεδροι των σχηματισμών αυτών [69]. Βασιζόμενο στη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (στο εξής: ΕΔΔΑ) [70], το Συνταγματικό Δικαστήριο έκρινε ότι ο τρόπος με τον οποίο το Συμβούλιο Διοικήσεως του ICCJ ερμήνευσε το άρθρο 32 του νόμου 304/2004 μέσω των διοικητικών πράξεών του ασκούσε εμμέσως πίεση στα υπόλοιπα μέλη του δικαστικού σχηματισμού. Εξαρτούσε τους δικαστές από τους ανωτέρους τους στη δικαστική ιεραρχία ή, τουλάχιστον, μπορούσε να προκαλέσει απροθυμία των δικαστών να εναντιωθούν σε αυτούς [71]. Περαιτέρω, το Συνταγματικό Δικαστήριο επισήμανε, παραπέμποντας και πάλι στη

65 Legea nr. 207/2018, pentru modificarea şi completarea Legii nr. 304/2004, privind organizarea judiciară (νόμος 207/2018, για την τροποποίηση του νόμου 304/2004 σχετικά με την οργάνωση του δικαστικού συστήματος), *Monitorul Oficial al României*, μέρος I, αριθ. 636 της 20ής Ιουλίου 2018.

66 Σκέψη 175 της αποφάσεως 685/2018 του Συνταγματικού Δικαστηρίου.

67 Σκέψη 193 της αποφάσεως 685/2018 του Συνταγματικού Δικαστηρίου.

68 Σκέψη 188 της αποφάσεως 685/2018 του Συνταγματικού Δικαστηρίου.

69 Σκέψη 188 της αποφάσεως 685/2018 του Συνταγματικού Δικαστηρίου.

70 Ιδίως, απόφαση του ΕΔΔΑ της 22ας Δεκεμβρίου 2009, Parlov-Tkalčić κατά Κροατίας (CE:ECHR:2009:1222JUD002481006).

71 Σκέψη 189 της αποφάσεως 685/2018 του Συνταγματικού Δικαστηρίου.

νομολογία του ΕΔΔΑ [72], ότι το ICCJ κατά τον κρίσιμο χρόνο δεν είχε νόμιμη σύνθεση, καθότι η συγκρότηση των πενταμελών δικαστικών σχηματισμών είχε πραγματοποιηθεί μέσω μηχανισμού ο οποίος καταστρατηγούσε τις εφαρμοστέες νομικές διατάξεις [73].

129. Τέλος, η απόφαση 685/2018 κατέληξε, μεταξύ άλλων, στο συμπέρασμα ότι, «λαμβανομένης υπόψη της παράνομης, από συνταγματικής απόψεως, συμπεριφοράς του [ICCJ], διά του Συμβουλίου Διοίκησης, η οποία δεν δύναται να παράσχει εγγυήσεις όσον αφορά την ορθή αποκατάσταση του νομικού πλαισίου λειτουργίας των πενταμελών δικαστικών σχηματισμών, εναπόκειται στο Τμήμα πειθαρχικών υποθέσεων δικαστών του [ΑΔΣ], με βάση τις εξουσίες που του απονέμονται από το Σύνταγμα και τον νόμο […], να εξεύρει τις λύσεις, σε επίπεδο αρχής, όσον αφορά την εκ του νόμου σύνθεση των δικαστικών σχηματισμών και να διασφαλίσει την εφαρμογή των εν λόγω λύσεων».

130. Κατόπιν της αποφάσεως του Συνταγματικού Δικαστηρίου, το ΑΔΣ εξέδωσε τις αποφάσεις 1367/2018, και 1535/2018. Δυνάμει των τελευταίων αυτών αποφάσεων, το ICCJ πραγματοποίησε την κλήρωση των νέων δικαστικών σχηματισμών για την εκδίκαση υποθέσεων για το έτος 2018. Η δικαιοδοτική δραστηριότητα των εν λόγω σχηματισμών συνεχίστηκε επίσης το 2019. Τούτο συνέβη καίτοι δεν διατάχθηκε η λήψη κανενός μέτρου μέχρι το τέλος του 2018 όσον αφορά τις ανατεθείσες υποθέσεις. Εντούτοις, σύμφωνα με τη μέχρι τότε υφιστάμενη νομολογία του ICCJ, όταν δικαστικός σχηματισμός, ο οποίος εκδικάζει υποθέσεις, με τη σύνθεση που έχει ορισθεί για ένα έτος, δεν είχε διατάξει τη λήψη κανενός μέτρου σε συγκεκριμένη υπόθεση μέχρι το τέλος του έτους, η σύνθεση του εν λόγω σχηματισμού έπρεπε να μεταβληθεί. Η υπόθεση έπρεπε να ανατεθεί στους δικαστές που είχαν επιλεγεί με κλήρωση για το νέο ημερολογιακό έτος. Ωστόσο, η προσέγγιση αυτή προφανώς κατέστη ανεφάρμοστη λόγω των αποφάσεων του ΑΔΣ.

131. Οι προεκτεθείσες εθνικές νομικές και νομολογιακές εξελίξεις είχαν διάφορες συνέπειες για τις δύο υπό κρίση υποθέσεις. Κατά πρώτον, όσον αφορά την υπόθεση C-357/19, η απόφαση 685/2018 του Συνταγματικού Δικαστηρίου παρείχε στους διαδίκους τη δυνατότητα να ασκήσουν έκτακτο ένδικο μέσο με αίτημα την εξαφάνιση των τελεσίδικων αποφάσεων που είχε ήδη εκδώσει το ICCJ. Κατά δεύτερον, όσον αφορά την υπόθεση C-547/19, η ίδια απόφαση, καθώς και οι συνακόλουθες διοικητικές αποφάσεις που εκδόθηκαν από το τμήμα των δικαστών του ΑΔΣ και από το Συμβούλιο Διοικήσεως του ICCJ για την εφαρμογή της, είχαν άμεσες συνέπειες στον καθορισμό του δικαστικού σχηματισμού που ήταν επιφορτισμένος με την εκδίκαση της υποθέσεως της προσφεύγουσας.

132. Εν ολίγοις, το κύριο ζήτημα που τίθεται τελικά σε αμφότερες τις υπό κρίση αιτήσεις προδικαστικής παραπομπής, μολονότι αφορούν ελαφρώς διαφορετικά ουσιαστικά και δικονομικά πλαίσια, είναι το αν η απόφαση 685/2018, λόγω του αντικτύπου της επί των τελεσίδικων αποφάσεων του ICCJ και επί της συνθέσεως των δικαστικών σχηματισμών εντός του εν λόγω δικαστηρίου, είναι συμβατή (ή όχι) με το δίκαιο της Ένωσης.

2. Το δικαίωμα σε δικαστήριο που έχει προηγουμένως συσταθεί νομίμως

133. Με το δεύτερο προδικαστικό ερώτημα στην υπόθεση C-357/19, το αιτούν δικαστήριο ζητεί να διευκρινιστεί αν το άρθρο 47, δεύτερο εδάφιο, του Χάρτη έχει την έννοια ότι αντιτίθεται στη διαπίστωση του Συνταγματικού Δικαστηρίου περί της ελλείψεως ανεξαρτησίας και αμεροληψίας δικαστικού σχηματισμού, στην περίπτωση που στον εν λόγω σχηματισμό μετέχει δικαστής

72 Απόφαση του ΕΔΔΑ της 5ης Οκτωβρίου 2010, DMD GROUP a.s. κατά Σλοβακίας (CE:ECHR:2010:1005JUD001933403, §§ 60 και 61).

73 Σκέψεις 191 και 192 της αποφάσεως 685/2018 του Συνταγματικού Δικαστηρίου.

επιφορτισμένος με καθήκοντα στη διοίκηση της δικαιοσύνης, ο οποίος, σε αντίθεση με τα τέσσερα μέλη του δικαστικού αυτού σχηματισμού, δεν επελέγη τυχαίως. Στο ερώτημα αυτό τονίζεται το γεγονός ότι ο δικαστής αυτός διορίζεται στον σχηματισμό βάσει διαφανούς κανόνα, ο οποίος είναι γνωστός στους διαδίκους, δεν έχει αμφισβητηθεί από αυτούς, και ισχύει γενικώς σε όλες τις υποθέσεις που εξετάζονται από τον ίδιο αυτόν δικαστικό σχηματισμό. Κατά το αιτούν δικαστήριο, οι αρχές της ανεξαρτησίας της δικαιοσύνης και της ασφάλειας δικαίου αντιτίθενται στις δεσμευτικές συνέπειες που έχει η απόφαση 685/2018 του Συνταγματικού Δικαστηρίου επί αποφάσεων που είχαν τελεσιδικήσει κατά τον χρόνο εκδόσεως της αποφάσεως αυτής, ελλείψει σοβαρών λόγων που να θέτουν υπό αμφισβήτηση το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη στις οικείες υποθέσεις.

134. Προκειμένου να δοθεί απάντηση σε αυτό το προδικαστικό ερώτημα, εκτιμώ ότι είναι αναγκαίο, κατ' αρχάς, να εξεταστεί ποιο είναι το επίπεδο προστασίας που απορρέει από το άρθρο 47, δεύτερο εδάφιο, του Χάρτη (υπό α), προκειμένου να εκτιμηθεί στη συνέχεια αν το δίκαιο της Ένωσης, και ειδικότερα η διάταξη αυτή, έχει την έννοια ότι αντιτίθεται στην επίμαχη απόφαση του Συνταγματικού Δικαστηρίου (υπό β).

α) Το επίπεδο προστασίας του δικαίου της Ένωσης

135. Με το δεύτερο προδικαστικό ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο φαίνεται να εκφράζει τις αμφιβολίες του μόνον όσον αφορά το δικαίωμα σε δικαστήριο που έχει προηγουμένως συσταθεί νομίμως. Τούτο, ωστόσο, φαίνεται να αποτελεί μόνο μία πλευρά του ζητήματος. Από την επίμαχη απόφαση του Συνταγματικού Δικαστηρίου προκύπτει ότι κρίσιμο ζήτημα εν προκειμένω είναι η ερμηνεία του άρθρου 47, δεύτερο εδάφιο, του Χάρτη υπό το πρίσμα όχι μόνον του δικαιώματος σε «δικαστήριο που έχει προηγουμένως συσταθεί νομίμως», αλλά και σε συνάρτηση με άλλα στοιχεία του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη, όπως οι απαιτήσεις περί ανεξαρτησίας και αμεροληψίας, ιδίως όσον αφορά την «εσωτερική ανεξαρτησία» των δικαστών [74].

136. Δυνάμει του άρθρου 52, παράγραφος 3, του Χάρτη, το άρθρο 47, δεύτερο εδάφιο, πρώτη περίοδος, του Χάρτη πρέπει να ερμηνεύεται σύμφωνα την έννοια και το περιεχόμενο των δικαιωμάτων που κατοχυρώνονται στο άρθρο 6, παράγραφος 1, της ΕΣΔΑ. Σκοπός είναι να διασφαλίζεται επίπεδο προστασίας σύμφωνο με εκείνο που εγγυάται η ΕΣΔΑ, όπως ερμηνεύεται από το ΕΔΔΑ [75].

137. Πρώτον, το ΕΔΔΑ διευκρίνισε ότι με την εγγύηση δικαστηρίου που έχει προηγουμένως συσταθεί νομίμως επιδιώκεται να διασφαλισθεί ότι η οργάνωση του δικαστικού συστήματος δεν θα εξαρτάται από τη διακριτική ευχέρεια της εκτελεστικής εξουσίας [76]. Μάλιστα, δεν θα πρέπει να εξαρτάται ούτε από τη διακριτική ευχέρεια της δικαστικής εξουσίας, ακόμη και αν υφίσταται πράγματι κάποιο περιθώριο για αυτοοργάνωση. Οι εφαρμοστέοι κανόνες πρέπει να

74 Συνοπτικά στα σημεία 127 και 128 των παρουσών προτάσεων.

75 Βλ., όσον αφορά το στοιχείο του «δικαστηρίου που έχει προηγουμένως συσταθεί νομίμως», απόφαση της 26ης Μαρτίου 2020, Επανεξέταση Simpson και HG κατά Συμβουλίου και Επιτροπής (C-542/18 RX-II και C-543/18 RX-II, EU:C:2020:232, σκέψη 72). Βλ., για την ανάλυση της νομολογίας του ΕΔΔΑ, προτάσεις της γενικής εισαγγελέα E. Sharpston στις υποθέσεις Επανεξέταση Simpson κατά Συμβουλίου και Επανεξέταση HG κατά Επιτροπής (C-542/18 RX-II και C-543/18 RX-II, EU:C:2019:977, σημεία 63 επ.).

76 Η εν λόγω απαίτηση είναι ευρύτερη από την αρχή του «νόμιμου δικαστή», η οποία επικεντρώνεται κυρίως στα κριτήρια αναθέσεως των υποθέσεων. Βλ., για παρόμοια διάκριση, Rönnau, T., και Hoffmann, A., «"Vertrauen ist gut, Kontrolle ist besser": Das Prinzip des gesetzlichen Richters am EuGH», *Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik*, 7-8, 2018, σ. 233-248.

προβλέπονται από νόμο θεσπιζόμενο από τη νομοθετική εξουσία[77]. Επιπλέον, η φράση «νομίμως λειτουργούντος» απηχεί την αρχή του κράτους δικαίου. Συνδέεται στενά με τις απαιτήσεις περί ανεξαρτησίας και αμεροληψίας των δικαστηρίων[78].

138. Πράγματι, η φράση «νομίμως λειτουργούντος» δεν αφορά μόνον τη νομική βάση της υπάρξεως δικαστηρίου, αλλά και τη σύνθεση της έδρας σε κάθε υπόθεση[79], η οποία αποτελεί το επίμαχο ζήτημα εν προκειμένω.

139. Η νομολογία του ΕΔΔΑ δέχεται ότι οι γενικοί κανόνες όσον αφορά το τι ακριβώς είναι ένα «νομίμως λειτουργούν δικαστήριο» καθορίζονται στο εθνικό δίκαιο. Κατ' αρχήν, η παράβαση των εθνικών νομικών διατάξεων επιφέρει παράβαση του άρθρου 6, παράγραφος 1, της ΕΣΔΑ[80]. Η ανάλυση επικεντρώνεται στο αν σημειώθηκε παράβαση του «νόμου» (έννοια η οποία περιλαμβάνει τη νομοθεσία και άλλες διατάξεις η παράβαση των οποίων θα καθιστούσε παράτυπη τη συμμετοχή δικαστών στην εκδίκαση υποθέσεων)[81]. Επί παραδείγματι, αν το εθνικό δίκαιο περιλαμβάνει διατάξεις σχετικά με τη σύνθεση δικαστικού σχηματισμού με κλήρωση, τότε τούτο συνιστά μία από τις απαιτήσεις του εθνικού δικαίου την οποία το Δικαστήριο εκλαμβάνει ως μία εκ των εθνικών νομικών απαιτήσεων που πρέπει να τηρούνται[82].

140. Εν πάση περιπτώσει, κρίσιμη είναι και η αρχή της *επικουρικότητας*. Το ΕΔΔΑ έχει αναγνωρίσει ότι, λαμβανομένων υπόψη των σημαντικών αντικρουόμενων συμφερόντων που διακυβεύονται (όπως η ασφάλεια δικαίου και η αρχή της ισοβιότητας των δικαστών) καθώς και των δυνητικών συνεπειών της διαπιστώσεως παραβάσεως, το δικαίωμα σε νομίμως λειτουργούν δικαστήριο σύμφωνα με το άρθρο 6, παράγραφος 1, ΕΣΔΑ δεν πρέπει να ερμηνεύεται κατά τρόπο υπερβολικά ευρύ[83]. Τούτο σημαίνει ότι *δεν* συνιστά *κάθε παραβίαση* του εσωτερικού δικαίου παράβαση του άρθρου 6, παράγραφος 1, ΕΣΔΑ: το ΕΔΔΑ επινόησε ένα «κριτήριο» για την εκτίμηση του αν πλημμέλειες είναι *τόσο σοβαρές* ώστε να συνεπάγονται προσβολή του δικαιώματος σε νομίμως λειτουργούν δικαστήριο, το οποίο στηρίζεται στον πρόδηλο χαρακτήρα της παραβιάσεως (i), στον αντίκτυπο που έχει η παραβίαση αυτή στον σκοπό του εν λόγω δικαιώματος ο οποίος συνίσταται στην αποτροπή κάθε αδικαιολόγητης παρεμβάσεως στη δικαστική εξουσία, στη διαφύλαξη του κράτους δικαίου και στη διάκριση των εξουσιών (ii), λαμβανομένης επίσης υπόψη της εκτιμήσεως των εθνικών δικαστηρίων όσον αφορά τις έννομες συνέπειες της παραβιάσεως[84] (iii).

77 Απόφαση του ΕΔΔΑ της 2ας Μαΐου 2019, Pasquini κατά San Marino (CE:ECHR:2019:0502JUD005095616, § 100). Βλ., επίσης, απόφαση της 26ης Μαρτίου 2020, Επανεξέταση Simpson και HG κατά Συμβουλίου και Επιτροπής (C-542/18 RX-II και C-543/18 RX-II, EU:C:2020:232, σκέψη 73 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

78 Απόφαση του ΕΔΔΑ της 1ης Δεκεμβρίου 2020, Guðmundur Andri Ástráðsson κατά Ισλανδίας (CE:ECHR:2020:1201JUD002637418, απόφαση τμήματος μείζονος συνθέσεως, §§ 231 έως 234).

79 Απόφαση του ΕΔΔΑ της 4ης Μαΐου 2000, Buscarini κατά San Marino (CE:ECHR:2000:0504DEC003165796, § 2). Βλ., επίσης, απόφαση της 26ης Μαρτίου 2020, Επανεξέταση Simpson και HG κατά Συμβουλίου και Επιτροπής (C-542/18 RX-II και C-543/18 RX-II, EU:C:2020:232, σκέψη 73 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

80 Απόφαση του ΕΔΔΑ της 1ης Δεκεμβρίου 2020, Guðmundur Andri Ástráðsson κατά Ισλανδίας (CE:ECHR:2020:1201JUD002637418, απόφαση τμήματος μείζονος συνθέσεως, § 216).

81 Απόφαση του ΕΔΔΑ της 1ης Δεκεμβρίου 2020, Guðmundur Andri Ástráðsson κατά Ισλανδίας (CE:ECHR:2020:1201JUD002637418, απόφαση τμήματος μείζονος συνθέσεως, § 226).

82 Αποφάσεις του ΕΔΔΑ της 4ης Μαρτίου 2003, Posokhov κατά Ρωσίας (CE:ECHR:2003:0304JUD006348600, § 43) και της της 29ης Απριλίου 2008, Barashkova κατά Ρωσίας (CE:ECHR:2008:0429JUD002671603, § 32).

83 Απόφαση του ΕΔΔΑ της 1ης Δεκεμβρίου 2020, Guðmundur Andri Ástráðsson κατά Ισλανδίας (CE:ECHR:2020:1201JUD002637418, απόφαση τμήματος μείζονος συνθέσεως, §§ 236 έως 241), με την οποία κρίθηκε ότι δεν είναι ικανή να θίξει το εν λόγω δικαίωμα κάθε πλημμέλεια στον διορισμό των δικαστών.

84 Απόφαση του ΕΔΔΑ της 1ης Δεκεμβρίου 2020, Guðmundur Andri Ástráðsson κατά Ισλανδίας (CE:ECHR:2020:1201JUD002637418, απόφαση τμήματος μείζονος συνθέσεως, §§ 243 έως 252).

141. Οι εκτιμήσεις αυτές φαίνονται παρόμοιες με εκείνες του Δικαστηρίου στην υπόθεση Simpson. Όσον αφορά τον (προβαλλόμενο ως ελαττωματικό) διορισμό δικαστή στο Δικαστήριο Δημόσιας Διοίκησης της Ευρωπαϊκής Ένωσης, το Δικαστήριο διευκρίνισε ότι πλημμέλεια κατά τον διορισμό των δικαστών συνιστά παράβαση του άρθρου 47, δεύτερο εδάφιο, πρώτη περίοδος, του Χάρτη, «ιδίως όταν η πλημμέλεια αυτή είναι *τέτοιας φύσεως και σοβαρότητας* ώστε να δημιουργείται πραγματικός κίνδυνος να μπορούν άλλες εξουσίες, ιδίως η εκτελεστική, να ασκήσουν αδικαιολόγητη διακριτική εξουσία θέτοντας σε κίνδυνο την ακεραιότητα του αποτελέσματος στο οποίο οδηγεί η διαδικασία διορισμού και δημιουργώντας με τον τρόπο αυτό εύλογη αμφιβολία στους πολίτες ως προς την ανεξαρτησία και την αμεροληψία του ή των οικείων δικαστών […]» [85]. Το Δικαστήριο επισήμανε ότι τούτο συμβαίνει «οσάκις πρόκειται για θεμελιώδεις κανόνες που αποτελούν αναπόσπαστο μέρος της θεσπίσεως και της λειτουργίας του εν λόγω δικαιοδοτικού συστήματος» [86].

142. Δεύτερον, όσον αφορά την «εσωτερική πτυχή» της ανεξαρτησίας της δικαιοσύνης, το ζήτημα αυτό δεν έχει εξεταστεί μέχρι σήμερα από τη νομολογία του Δικαστηρίου. Ωστόσο, επί του ζητήματος αυτού παρέχεται από το ΕΔΔΑ σημαντική καθοδήγηση [87]. Στην απόφαση Parlov-Tkalčić κατά Κροατίας, το ΕΔΔΑ διευκρίνισε ότι η ανεξαρτησία της δικαιοσύνης επιτάσσει να διασφαλίζεται ότι οι δικαστές δεν υπόκεινται «σε αδικαιολόγητες επιρροές οι οποίες δεν προέρχονται μόνον από πηγές εκτός της δικαστικής εξουσίας, αλλά και από τους κόλπους αυτής. Η εν λόγω εσωτερική ανεξαρτησία της δικαιοσύνης απαιτεί να διασφαλίζεται ότι οι δικαστές δεν υποχρεούνται να ακολουθούν οδηγίες ή να υφίστανται πιέσεις προερχόμενες από συναδέλφους τους δικαστές ή από εκείνους οι οποίοι έχουν διοικητικές αρμοδιότητες στο δικαστήριο όπως ο πρόεδρος του δικαστηρίου ή ο πρόεδρος τμήματος του δικαστηρίου […]. Η απουσία επαρκών εγγυήσεων οι οποίες να διασφαλίζουν την ανεξαρτησία των δικαστών εντός της δικαστικής εξουσίας και, ιδίως, έναντι των προϊσταμένων τους δικαστών, μπορεί να οδηγήσει το Δικαστήριο στο συμπέρασμα ότι οι αμφιβολίες που διατυπώνει προσφεύγων όσον αφορά (την ανεξαρτησία και) την αμεροληψία ενός δικαστηρίου μπορεί να υποστηριχθεί ότι δικαιολογούνται αντικειμενικά […]» [88].

143. Στο πλαίσιο της εν λόγω αναλύσεως, το ΕΔΔΑ εξετάζει, μεταξύ άλλων, αν οι εξουσίες που απονέμονται στους ιεραρχικώς προϊσταμένους δικαστές, όπως οι πρόεδροι δικαστηρίων, «είναι ικανές να προκαλέσουν εμμέσως πιέσεις που οδηγούν στην εξάρτηση των δικαστών από τους ιεραρχικώς προϊσταμένους τους ή, τουλάχιστον, στην απροθυμία τους να αντιταχθούν στη βούληση του προέδρου του δικαστηρίου στο οποίο υπηρετούν, ήτοι επιδρούν δυσμενώς επί της εσωτερικής ανεξαρτησίας της δικαιοσύνης […]» [89].

85 Απόφαση της 26ης Μαρτίου 2020, Επανεξέταση Simpson και HG κατά Συμβουλίου και Επιτροπής (C-542/18 RX-II και C-543/18 RX-II, EU:C:2020:232, σκέψη 75). Η υπογράμμιση δική μου.

86 Απόφαση της 26ης Μαρτίου 2020, Επανεξέταση Simpson και HG κατά Συμβουλίου και Επιτροπής (C-542/18 RX-II και C-543/18 RX-II, EU:C:2020:232, σκέψη 75).

87 Περαιτέρω, βλ., επί παραδείγματι, Sillen, J., «The concept of "internal judicial independence" in the case law of the European Court of Human Rights», *European Constitutional Law Review*, τόμ. 15, 2019, σ. 104-133.

88 Απόφαση του ΕΔΔΑ της 22ας Δεκεμβρίου 2009 (CE:ECHR:2009:1222JUD002481006, § 86 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

89 Όπ.π. (§ 91). Εντούτοις, το ΕΔΔΑ έχει δεχθεί ότι «κάθε είδους εποπτεία η οποία ασκείται επί του έργου των δικαστών ενέχει ορισμένο κίνδυνο για την εσωτερική τους ανεξαρτησία και ότι είναι αδύνατον να διαμορφωθεί σύστημα που θα επέφερε την ολοσχερή εξάλειψη του εν λόγω κινδύνου».

β) Ανάλυση

144. Εν προκειμένω, με την απόφαση 685/2018, το Συνταγματικό Δικαστήριο διαπίστωσε ότι οι διοικητικές αποφάσεις του Συμβουλίου Διοικήσεως του ICCJ συνιστούσαν προσβολή του δικαιώματος σε δικαστήριο που έχει συσταθεί νομίμως, καθώς και της απαιτήσεως περί αμεροληψίας. Στο πλαίσιο της τελευταίας, το Συνταγματικό Δικαστήριο υπογράμμισε τη σημασία της εσωτερικής πτυχής της ανεξαρτησίας της δικαιοσύνης.

145. Θα ήθελα να υπογραμμίσω, ευθύς εξαρχής, ότι δεν είναι αναγκαίο να εξεταστεί, εν προκειμένω, αν το άρθρο 47, δεύτερο εδάφιο, του Χάρτη θα *απαιτεί* το ίδιο αποτέλεσμα. Δεν είναι αυτό το ζήτημα. Ωστόσο, προκύπτει ευχερώς το συμπέρασμα ότι το άρθρο 47, δεύτερο εδάφιο, του Χάρτη *δεν αντιτίθεται* στα συμπεράσματα στα οποία κατέληξε το Συνταγματικό Δικαστήριο.

146. Κατά πάγια νομολογία, όταν το δίκαιο της Ένωσης καταλείπει στα κράτη μέλη εξουσία εκτιμήσεως, τα εθνικά δικαστήρια παραμένουν ελεύθερα να προστατεύουν τα θεμελιώδη δικαιώματα που απορρέουν από το εθνικό Σύνταγμα, εφόσον τούτο δεν διακυβεύει το επίπεδο προστασίας που εγγυάται ο Χάρτης, καθώς και την υπεροχή, την ενότητα και την αποτελεσματικότητα του δικαίου της Ένωσης [90].

147. Εφόσον η εν λόγω προϋπόθεση έχει ενταχθεί στην απόφαση M.A.S., με την έννοια ότι προβλέπει τη δυνατότητα των εθνικών συνταγματικών προτύπων να λειτουργούν ως όριο στην υποχρέωση *ακυρώσεως* εθνικών κανόνων που είναι ουσιωδώς ασυμβίβαστοι με το άρθρο 325, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ [91], τότε είναι μάλλον σαφές ότι η ίδια προσέγγιση μπορεί να λειτουργήσει και ως εργαλείο για την εν γένει εκτίμηση της *συμβατότητας* μεταξύ εθνικού δικαίου, πρακτικής και νομολογίας, αφενός, και δικαίου της Ένωσης, αφετέρου [92].

148. Εν προκειμένω, το ζήτημα της συνθέσεως των δικαστικών σχηματισμών, καθώς και το ζήτημα των μέσων ένδικης προστασίας που παρέχονται σε περίπτωση παραβάσεως των οικείων εθνικών κανόνων (όπως ερμηνεύονται από τα εθνικά δικαστήρια, συμπεριλαμβανομένου του Συνταγματικού Δικαστηρίου), δεν ρυθμίζονται από το δίκαιο της Ένωσης. Όσον αφορά καταστάσεις που δεν καθορίζονται πλήρως από το δίκαιο της Ένωσης, τα κράτη μέλη διατηρούν την εξουσία εκτιμήσεώς τους. Το ενδεχομένως υψηλότερο ή διαφορετικό πρότυπο προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων που ισχύει στα κράτη μέλη, του οποίου η εξακρίβωση εναπόκειται στα εθνικά δικαστήρια, είναι επιτρεπτό σύμφωνα με το άρθρο 53 του Χάρτη, ιδίως όσον αφορά ζητήματα που δεν καθορίζονται πλήρως από το δίκαιο της Ένωσης [93].

149. Τούτο δεν σημαίνει ότι όλοι οι εθνικοί κανόνες, πρακτικές ή δικαστικές αποφάσεις θα ανταποκρίνονταν στην εν λόγω λογική, απλώς και μόνον επειδή «λανσάρονται» ως περιπτώσεις υψηλότερου ή διαφορετικού εθνικού επιπέδου προστασίας συγκεκριμένου θεμελιώδους δικαιώματος. Η νομολογία του Δικαστηρίου έχει ήδη καθορίσει τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες μπορεί μια τέτοια κατάσταση να είναι επιτρεπτή. Η εφαρμογή των προτύπων προστασίας των εθνικών θεμελιωδών δικαιωμάτων δεν πρέπει να είναι ικανή να διακυβεύσει το επίπεδο

90 Πρβλ., ήδη, αποφάσεις της 26ης Φεβρουαρίου 2013, Melloni (C-399/11, EU:C:2013:107, σκέψη 60), και της 26ης Φεβρουαρίου 2013, Åkerberg Fransson (C-617/10, EU:C:2013:105, σκέψη 29).

91 Απόφαση της 5ης Δεκεμβρίου 2017, M.A.S. και M.B. (C-42/17, EU:C:2017:936, σκέψη 47).

92 Βλ., επί παραδείγματι, αποφάσεις της 26ης Φεβρουαρίου 2013, Åkerberg Fransson (C-617/10, EU:C:2013:105, σκέψεις 29 και 36), της 26ης Φεβρουαρίου 2013, Melloni (C-399/11, EU:C:2013:107, σκέψεις 60 επ.), ή της 29ης Ιουλίου 2019, Funke Medien NRW (C-469/17, EU:C:2019:623, σκέψεις 28 επ.).

93 Σε αντίθεση με την απόφαση της 26ης Φεβρουαρίου 2013, Melloni (C-399/11, EU:C:2013:107), όπου η προσφυγή στο άρθρο 53 του Χάρτη αποκλειόταν λόγω της πλήρους εναρμονίσεως του επίμαχου στην εν λόγω υπόθεση ζητήματος από το δίκαιο της Ένωσης.

προστασίας που εγγυάται ο Χάρτης. Επιπλέον, ως προκαταρκτική και αρκετά πρόδηλη προϋπόθεση, θα προσέθετα ότι ο εθνικός κανόνας ή η εθνική απόφαση πρέπει να συμβάλλει κατά τρόπο εύλογο και πραγματικό στην προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων σε εθνικό επίπεδο, τα οποία ερμηνεύονται δεόντως με το εφαρμοστέο εθνικό πρότυπο προστασίας.

150. Εντούτοις, αν συμβαίνει αυτό, όπως είχα ήδη την ευκαιρία να επισημάνω, η επιφύλαξη της «υπεροχής, της ενότητας και της αποτελεσματικότητας του δικαίου της Ένωσης» ίσως δεν πρέπει να λαμβάνεται υπόψη κατά γράμμα [94]. Διαφορετικά, δεν θα είχε νόημα να επιμένουμε στην ομοιομορφία σε τομείς όπου ισχύει κατά βάση η εθνική πολυμορφία. Το συμπέρασμα που συνάγεται είναι εν πάση περιπτώσει σαφές: όσον αφορά τα ζητήματα και τις καταστάσεις που δεν καθορίζονται από το δίκαιο της Ένωσης, ο Χάρτης δεν αποτελεί το ανώτατο όριο [95].

151. Στο πλαίσιο αυτό, δεν βλέπω κανέναν λόγο να μην επιτρέπεται σε εθνικό συνταγματικό δικαστήριο να δίδει μεγαλύτερη έμφαση στην αυστηρή τήρηση των κανόνων περί της συνθέσεως των εθνικών δικαστικών σχηματισμών, συμπεριλαμβανομένου του ζητήματος της εσωτερικής ανεξαρτησίας, και να μην μπορεί, επομένως, να καταλήξει στο συμπέρασμα ότι, εφόσον σημειώθηκε παράβαση των κανόνων αυτών, οι (προφανείς) εθνικές συνέπειες που ισχύουν γενικώς για τις αποφάσεις που εκδίδονται από δικαστικούς σχηματισμούς με παράτυπη σύνθεση θα πρέπει να εφαρμοστούν στις περιπτώσεις αυτές.

152. Πρώτον, η αναγνώριση της πολυμορφίας κατά την έννοια του άρθρου 53 του Χάρτη θα πρέπει, μεταξύ άλλων, να είναι δυνατή στις περιπτώσεις στις οποίες δεν υφίσταται διαφορά ως προς *το είδος* του προστατευόμενου δικαιώματος, αλλά, συχνά λόγω της εθνικής ιστορικής πείρας και της συνακόλουθης ευαισθησίας, υφίσταται διαφορά *στον βαθμό της προστασίας* και στη συνακόλουθη ισορροπία. Ως εκ τούτου, ορισμένα νομικά συστήματα ενδεχομένως αντιδρούν με μεγαλύτερη ευαισθησία στην παράτυπη σύνθεση της έδρας των δικαστηρίων, απλώς και μόνον επειδή διατηρούν ορισμένη ιστορική μνήμη σχετικά με το τι μπορεί να συμβεί αν οι οικείοι κανόνες αντικαθίστανται με «ευκολία». Το ίδιο ισχύει όσον αφορά τις ανησυχίες σχετικά με την εσωτερική διάσταση της ανεξαρτησίας και της αμεροληψίας των δικαστών. Θα ήταν εσφαλμένο να εμμένουμε στην αντίληψη που επικρατούσε στις περασμένες δεκαετίες, σύμφωνα με την οποία θεωρείτο ότι οι απειλές για την ανεξαρτησία των δικαστηρίων προέρχονταν από τις άλλες εξουσίες του κράτους. Υπάρχει πληθώρα παραδειγμάτων ιδιαιτέρως προβληματικών καταστάσεων τις οποίες μπορούν να προκαλέσουν δικαστές, ιδίως αυτοί που είναι επιφορτισμένοι με καθήκοντα στη διοίκηση της δικαιοσύνης, σε άλλους δικαστές [96].

153. Δεύτερον, το ίδιο ισχύει όσον αφορά τις συνέπειες μιας τέτοιας παραβάσεως. Επομένως, η παροχή της δυνατότητας να προβλέπονται διαφορετικά ή υψηλότερα κριτήρια όσον αφορά τον ορισμό του δικαιώματος ή της αρχής περιλαμβάνει λογικά και την παροχή της δυνατότητας πραγματοποιήσεως της κατάλληλης εθνικής σταθμίσεως μεταξύ, αφενός, πτυχών που αφορούν το δικαίωμα σε δικαστήριο που έχει προηγουμένως συσταθεί νομίμως και, αφετέρου, της αρχής του δεδικασμένου [97].

94 Βλ. προτάσεις μου στην υπόθεση Dzivev (C-310/16, EU:C:2018:623, σημεία 89 έως 91).

95 Όπ.π. (σημεία 92 έως 95).

96 Αναλυτικά, βλ., για παράδειγμα, Kosař, D., *Perils of Judicial Self-Government in Transitional Societies*, Cambridge University Press, Cambridge, 2016, σ. 407, όπου αναφέρεται ότι ορισμένες μορφές δικαστικής αυτοδιοικήσεως δημιουργούν ένα «σύστημα εξαρτώμενων δικαστών εντός ανεξάρτητης δικαστικής εξουσίας», δεδομένου ότι ασκείται αδικαιολόγητη επιρροή από δικαστικούς αξιωματούχους, όπως είναι οι πρόεδροι δικαστηρίων ή οι αξιωματούχοι των οργάνων της δικαστικής αυτοδιοικήσεως, *εντός της δικαστικής εξουσίας*.

97 Συναφώς, φαίνεται ότι υφίσταται αρκετά μεγάλη ποικιλία προσεγγίσεων που έχουν υιοθετήσει τα κράτη μέλη όσον αφορά τις συνέπειες των παρατυπιών στη σύνθεση δικαστηρίου και τη στάθμιση μεταξύ του δικαιώματος σε δικαστήριο που έχει συσταθεί νομίμως και της αρχής της ασφάλειας δικαίου. Βλ. προτάσεις της γενικής εισαγγελέα E. Sharpston στις υποθέσεις Επανεξέταση Simpson κατά Συμβουλίου και Επανεξέταση HG κατά Επιτροπής (C-542/18 RX-II και C-543/18 RX-II, EU:C:2019:977, σημεία 98 έως 104).

154. Τρίτον, λαμβανομένου υπόψη του πλαισίου αυτού, η απάντηση στα επιχειρήματα που προέβαλαν οι μετέχοντες στη διαδικασία σε σχέση με το άρθρο 47 του Χάρτη μπορεί να είναι σχετικά σύντομη.

155. Ο δεύτερος εκκαλών στην υπόθεση C-357/19 υποστήριξε ότι η εφαρμογή του κανόνα σχετικά με την επιλογή μελών των πενταμελών δικαστικών σχηματισμών του ICCJ με κλήρωση συνιστά ειδικό εθνικό πρότυπο. Προστατεύει τη σύνθεση σχηματισμών του ανωτάτου δικαστηρίου δεύτερου βαθμού δικαιοδοσίας από την άσκηση πολιτικών πιέσεων, λαμβανομένου υπόψη του γεγονότος ότι ο πρόεδρος και ο αντιπρόεδρος του εν λόγω δικαστηρίου διορίζονται από τον Πρόεδρο της Ρουμανίας. Αντιθέτως, η Εισαγγελία, η ένωση «Forum δικαστών της Ρουμανίας» και η Ρουμανική Κυβέρνηση υποστηρίζουν, με τις απαντήσεις τους στις ερωτήσεις του Δικαστηρίου, ότι η αρχή της συνθέσεως των πενταμελών δικαστικών σχηματισμών του ICCJ δεν μπορεί να θεωρηθεί ως μέρος ειδικού εθνικού προτύπου που σχετίζεται με την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Επικαλούνται κατά κύριο λόγο το γεγονός ότι ο κανόνας της επιλογής των μελών των πενταμελών δικαστικών σχηματισμών με κλήρωση δεν έχει εφαρμογή σε όλες τις συνθέσεις δικαστηρίων, αλλά πρόκειται μάλλον για εξαίρεση. Η ένωση «Forum δικαστών της Ρουμανίας» υποστηρίζει, με τις γραπτές παρατηρήσεις της στην υπόθεση C-547/19, ότι το γεγονός ότι δεν επιλέγονται όλοι οι δικαστές ενός δικαστικού σχηματισμού με κλήρωση δεν θα πρέπει να προκαλεί αμφισβητήσεις ως προς την αμεροληψία τους[98].

156. Η σχετικώς σύντομη απάντηση που δίδεται είναι η ακόλουθη: εναπόκειται στις αρμόδιες εθνικές αρχές να ορίσουν με ακρίβεια ποιο είναι το εθνικό πρότυπο. Μολονότι το γεγονός ότι δεν επιλέγονται όλοι οι δικαστές ενός δικαστικού σχηματισμού με κλήρωση δεν συνεπάγεται αυτοδικαίως ότι υφίσταται έλλειψη αμεροληψίας, στην περίπτωση που η εν λόγω απαίτηση περιλαμβάνεται σε κανόνα δικαίου μπορεί δικαιολογημένα να θεωρηθεί ως κανόνας που αφορά τη σύνθεση της δικαστικού σχηματισμού, ζήτημα το οποίο εμπίπτει στο δικαίωμα σε δικαστήριο που έχει συσταθεί νομίμως. Ο ορισμός του δικαστηρίου που έχει προηγουμένως συσταθεί νομίμως ανάγεται στο εθνικό δίκαιο[99]. Μπορεί να εκτιμηθεί μόνον υπό το πρίσμα των απαιτήσεων που προβλέπει η έννομη τάξη η οποία διέπει την ίδρυση και τη λειτουργία του οικείου δικαστηρίου[100], εν προκειμένω η ρουμανική έννομη τάξη. Εφόσον το δίκαιο της Ένωσης δέχεται, στο πλαίσιο του ευλόγου και του πραγματικού[101], ότι τέτοια ζητήματα, τα οποία δεν καθορίζονται από το δίκαιο της Ένωσης, συνεπάγονται διαφοροποιήσεις και πολυμορφία σε εθνικό επίπεδο, τότε πρέπει να γίνει επίσης δεκτό ότι εναπόκειται στον αρμόδιο εθνικό φορέα (ή φορείς) να καθορίσει το εν λόγω πρότυπο. Δεν αποτελεί έργο του Δικαστηρίου να κρίνει ζητήματα εθνικού δικαίου.

98 Η εν λόγω ενδιαφερομένη μετέχουσα στη διαδικασία κάνει μνεία της αποφάσεως του ΕΔΔΑ της 15ης Σεπτεμβρίου 2015, Tsanova-Gecheva κατά Βουλγαρίας (CE:ECHR:2015:0915JUD004380012, § 108), στην οποία το ΕΔΔΑ έκρινε ότι, ακόμη και αν η επιλογή των πέντε δικαστών δικαστικού σχηματισμού δεν είχε πραγματοποιηθεί με κλήρωση (γεγονός επί του οποίου οι διάδικοι είχαν διαφωνήσει), ελλείψει άλλων στοιχείων από τα οποία να προκύπτει έλλειψη αμεροληψίας, δεν προέκυψε ότι παραβιάστηκαν οι απαιτήσεις του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ.

99 Βλ. σημείο 139 των παρουσών προτάσεων.

100 Βλ., επί παραδείγματι, όσον αφορά την εσωτερική κατανομή των υποθέσεων, απόφαση της 2ας Οκτωβρίου 2003, Salzgitter κατά Επιτροπής (C-182/99 P, EU:C:2003:526, σκέψεις 28 έως 36), διάταξη της 9ης Δεκεμβρίου 2009, Marcuccio κατά Επιτροπής (C-528/08 P, EU:C:2009:761, σκέψεις 57 έως 60), ή απόφαση της 2ας Οκτωβρίου 2014, Strack κατά Επιτροπής (C-127/13 P, EU:C:2014:2250, σκέψεις 50 έως 55).

101 Βλ. σημείο 149 των παρουσών προτάσεων.

γ) Ενδιάμεσο συμπέρασμα

157. Κατόπιν των ανωτέρω εκτιμήσεων, προτείνω στο Δικαστήριο να απαντήσει στο δεύτερο προδικαστικό ερώτημα στην υπόθεση C-357/19 ως εξής: το άρθρο 47, δεύτερο εδάφιο, του Χάρτη δεν απαγορεύει, σε μια κατάσταση η οποία εμπίπτει εν γένει στο πεδίο εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης αλλά δεν καθορίζεται πλήρως από αυτό, σε συνταγματικό δικαστήριο να κρίνει, κατ' εφαρμογήν πραγματικού και εύλογου εθνικού προτύπου προστασίας των συνταγματικών δικαιωμάτων και βάσει της εκ μέρους του ερμηνείας των εφαρμοστέων εθνικών διατάξεων, ότι δικαστικοί σχηματισμοί στο πλαίσιο του ανωτάτου εθνικού δικαστηρίου δεν έχουν συσταθεί σύμφωνα με τον νόμο.

3. Η προστασία των οικονομικών συμφερόντων της Ένωσης

158. Το πρώτο προδικαστικό ερώτημα στην υπόθεση C-357/19 αφορά την ερμηνεία του άρθρου 325, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ σε σχέση με την έκδοση και τα αποτελέσματα της αποφάσεως 685/2018 του Συνταγματικού Δικαστηρίου. Με το ίδιο αυτό προδικαστικό ερώτημα στην υπόθεση C-357/19, καθώς και με το προδικαστικό ερώτημα στην υπόθεση C-547/19 ζητείται να διευκρινιστεί η ερμηνεία του άρθρου 19, παράγραφος 1, και του άρθρου 2 ΣΕΕ, καθώς και του άρθρου 47 του Χάρτη, σε σχέση με την ίδια αυτή συνταγματική απόφαση.

159. Στην παρούσα ενότητα, θα εξετάσω τα ζητήματα που ενδέχεται να επηρεάσουν την προστασία των οικονομικών συμφερόντων της Ένωσης, πριν προχωρήσω, στην επόμενη ενότητα των παρουσών προτάσεων, στην ανάλυση της γενικότερης και διαρθρωτικού χαρακτήρα διαστάσεως των προδικαστικών ερωτημάτων, τα οποία επικεντρώνονται στις ενδεχόμενες συνέπειες της εν λόγω αποφάσεως από την άποψη των αρχών της ανεξαρτησίας της δικαιοσύνης και του κράτους δικαίου.

160. Το αιτούν δικαστήριο, με το πρώτο προδικαστικό ερώτημα στην υπόθεση C-357/19, στον βαθμό που αναφέρεται στο άρθρο 325, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ καθώς και στο άρθρο 1, παράγραφος 1, και στο άρθρο 2, παράγραφος 1, της Συμβάσεως PIF, ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί αν το άρθρο 325, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ καθώς και η Σύμβαση PIF έχουν την έννοια ότι επιτρέπουν σε εθνικό δικαστήριο να μην εφαρμόσει την απόφαση εθνικού συνταγματικού δικαστηρίου η οποία συνεπάγεται την επανεξέταση τελεσίδικων αποφάσεων, οι οποίες ενδέχεται να επηρεάσουν υποθέσεις που αφορούν τα οικονομικά συμφέροντα της Ένωσης.

161. Η υποχρέωση που επιβάλλει το άρθρο 2, παράγραφος 1, της Συμβάσεως PIF όσον αφορά τις συμπεριφορές που περιγράφονται στο άρθρο 1 της εν λόγω συμβάσεως αποτελεί ειδική έκφραση των γενικότερων και ευρύτερης σημασίας υποχρεώσεων που προβλέπονται στο άρθρο 325, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ. Εντούτοις, εφόσον η συζήτηση εν προκειμένω αφορά το πεδίο εφαρμογής του άρθρου 325, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, θα περιορίσω την ανάλυσή μου στην τελευταία αυτή διάταξη. Άλλωστε, είναι μάλλον απίθανο η φύση των υποχρεώσεων που υπέχει ένα κράτος μέλος να είναι ριζικά διαφορετική βάσει του καθενός από τα δύο αυτά νομοθετήματα.

1) Το πλαίσιο του δικαίου της Ένωσης

162. Η υπό κρίση υπόθεση αποτελεί παράδειγμα των προβλημάτων που ανακύπτουν από την ερμηνεία του άρθρου 325, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ και των πρακτικών συνεπειών που μπορεί να επιφέρει ενδεχόμενη παράβαση του εν λόγω άρθρου. Όπως προκύπτει από την πρόσφατη

νομολογία[102], η εν λόγω διάταξη του πρωτογενούς δικαίου της Ένωσης περιλαμβάνει ένα πολύπλοκο σύνολο υποχρεώσεων και συνεπειών όταν προκύπτει ζήτημα σταθμίσεώς της με άλλες αξίες και αρχές του δικαίου της Ένωσης, όπως είναι τα θεμελιώδη δικαιώματα.

163. Όσον αφορά τις *υποχρεώσεις* που επιβάλλει το άρθρο 325, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, η νομολογία του Δικαστηρίου είναι σχετικά σαφής. Το άρθρο 325, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ επιβάλλει στα κράτη μέλη την υποχρέωση να καταπολεμούν, με αποτελεσματικά και αποτρεπτικά μέτρα, τις παράνομες δραστηριότητες που θίγουν τα οικονομικά συμφέροντα της Ένωσης[103]. Τα κράτη μέλη διαθέτουν ελευθερία επιλογής των κυρώσεων. Οφείλουν ωστόσο να μεριμνούν για την πραγματική εκπλήρωση των υποχρεώσεών τους, κάτι που συνεπάγεται, σε ορισμένες περιπτώσεις, την επιβολή ποινικών κυρώσεων[104]. Οι υποχρεώσεις που επιβάλλει το άρθρο 325, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ δεν σταματούν στο στάδιο της «ποινικοποιήσεως»: Τα κράτη μέλη οφείλουν επίσης να μεριμνούν ώστε άλλοι κανόνες ουσιαστικού ή δικονομικού χαρακτήρα (όπως οι κανόνες της ποινικής δικονομίας[105] ή οι προβλεπόμενες από τον νόμο προθεσμίες παραγραφής[106]) να καθιστούν δυνατή την αποτελεσματική καταστολή των αδικημάτων που θίγουν τα οικονομικά συμφέροντα της Ένωσης.

164. Η δικονομική και θεσμική αυτονομία της οποίας απολαύουν τα κράτη μέλη για την καταπολέμηση των προσβολών κατά των οικονομικών συμφερόντων της Ένωσης περιορίζεται, μεταξύ άλλων, από την απαίτηση περί αποτελεσματικότητας, η οποία επιβάλλει οι κυρώσεις να είναι αποτελεσματικές και αποτρεπτικές[107].

165. Εντούτοις, η νομολογία εμφανίζεται αρκετά περίπλοκη όσον αφορά το κριτήριο για την εκτίμηση της *συμβατότητας* του εθνικού δικαίου με το άρθρο 325, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, τα εσωτερικά *όριά* του καθώς και τις πρακτικές *συνέπειες και τα μέσα θεραπείας* στην περίπτωση που θα μπορούσε να ανακύψει κατάσταση μη συμβατότητας, ιδίως, την υποχρέωση του εθνικού δικαστή να *ακυρώσει* ασύμβατους εθνικούς κανόνες[108].

2) Η θέση των μετεχόντων στη διαδικασία

166. Εν προκειμένω, ούτε οι μετέχοντες στη διαδικασία που κατέθεσαν παρατηρήσεις ούτε το αιτούν δικαστήριο αμφισβήτησαν την αποτελεσματικότητα ή τον αποτρεπτικό χαρακτήρα των ποινικών κυρώσεων που προβλέπει το εθνικό δίκαιο όσον αφορά τη βαρεία απάτη ή άλλες σοβαρές παράνομες δραστηριότητες που θίγουν αυτά καθεαυτά τα οικονομικά συμφέροντα της Ένωσης. Το ζήτημα που τίθεται είναι, αντιθέτως, αν η απόφαση 685/2018 του Συνταγματικού Δικαστηρίου είναι ικανή να θίξει την αποτελεσματική δίωξη και καταστολή τέτοιων αδικημάτων και, κατ' επέκταση, αν αντιβαίνει στο άρθρο 325, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ.

102 Αποφάσεις της 8ης Σεπτεμβρίου 2015, Taricco κ.λπ. (C-105/14, EU:C:2015:555), της 5ης Δεκεμβρίου 2017, M.A.S. και M.B. (C-42/17, EU:C:2017:936), της 5ης Ιουνίου 2018, Kolev κ.λπ. (C-612/15, EU:C:2018:392), και της 17ης Ιανουαρίου 2019, Dzivev κ.λπ. (C-310/16, EU:C:2019:30).

103 Βλ., επί παραδείγματι, απόφαση της 5ης Δεκεμβρίου 2017, M.A.S. και M.B. (C-42/17, EU:C:2017:936, σκέψη 30).

104 Όπ.π. (σκέψεις 33 και 34 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

105 Αποφάσεις της 5 Ιουνίου 2018, Kolev κ.λπ. (C-612/15, EU:C:2018:392, σκέψη 55), και της 17ης Ιανουαρίου 2019, Dzivev κ.λπ. (C-310/16, EU:C:2019:30, σκέψη 29 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

106 Αποφάσεις της 8ης Σεπτεμβρίου 2015, Taricco κ.λπ. (C-105/14, EU:C:2015:555, σκέψη 47), και της 5ης Δεκεμβρίου 2017, M.A.S και M.B. (C-42/17, EU:C:2017:936, σκέψη 36).

107 Πρβλ. απόφαση της 17ης Ιανουαρίου 2019, Dzivev κ.λπ. (C-310/16, EU:C:2019:30, σκέψη 30 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

108 Βλ., ιδίως, προτάσεις μου στην υπόθεση Scialdone (C-574/15, EU:C:2017:553, σημεία 137 επ.) και στην υπόθεση Dzivev (C-310/16, EU:C:2018:623, σημεία 65 έως 68).

167. Το αιτούν δικαστήριο και η Εισαγγελία εκτιμούν ότι η επίμαχη απόφαση του Συνταγματικού Δικαστηρίου είναι ικανή να θίξει τα οικονομικά συμφέροντα της Ένωσης. Η θέση αυτή στηρίζεται, κατ' ουσίαν, στην εκτίμηση ότι η απόφαση 685/2018 του Συνταγματικού Δικαστηρίου έχει ως αποτέλεσμα την εξαφάνιση των τελεσίδικων αποφάσεων που εκδόθηκαν από πενταμελείς δικαστικούς σχηματισμούς και, ως εκ τούτου, μπορεί να στερήσει τις κυρώσεις που επιβάλλονται σε σημαντικό αριθμό υποθέσεων βαρείας απάτης από την αποτελεσματικότητα και τον αποτρεπτικό χαρακτήρα τους. Τούτο μπορεί να θίξει τα οικονομικά συμφέροντα της Ένωσης, διότι δημιουργεί, αφενός, την εντύπωση ατιμωρησίας και, αφετέρου, συστημικό κίνδυνο ατιμωρησίας λόγω της εφαρμογής των εθνικών κανόνων περί προθεσμιών παραγραφής, δεδομένης της πολυπλοκότητας και της διάρκειας της διαδικασίας μέχρι να ολοκληρωθεί και η επανεξέταση της οικείας τελεσίδικης αποφάσεως. Κατά συνέπεια, η απόφαση του Συνταγματικού Δικαστηρίου πρέπει να κηρυχθεί ασύμβατη με το άρθρο 325, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ.

168. Υιοθετώντας διαφορετική άποψη, η Επιτροπή υποστηρίζει ότι, υπό την επιφύλαξη επιβεβαιώσεως από το εθνικό δικαστήριο, η υπό κρίση υπόθεση δεν είναι ικανή να αποδείξει την ύπαρξη αποτελέσματος συστηματικής ατιμωρησίας. Μολονότι η Επιτροπή καταλήγει στο αντίθετο συμπέρασμα, είναι οπωσδήποτε αξιοπερίεργο ότι η προσέγγισή της φαίνεται να στηρίζεται στις ίδιες βάσεις με αυτές του αιτούντος δικαστηρίου και της Εισαγγελίας. Η ανάλυση της Επιτροπής στηρίζεται επίσης κατά κύριο λόγο σε λόγους «αποτελεσματικότητας», η οποία υπολογίζεται από απόψεως συστημικής ατιμωρησίας σε συνάρτηση με τον δυνητικό αριθμό των θιγόμενων περιπτώσεων.

3) Ανάλυση

i) Ποιο είναι το εφαρμοστέο κριτήριο;

169. Το γεγονός ότι οι παράγοντες των υπό κρίση υποθέσεων (το αιτούν δικαστήριο, η Εισαγγελία και η Επιτροπή) αναφέρονται στο ίδιο «κριτήριο» για να καταλήξουν σε αντίθετα συμπεράσματα είναι οπωσδήποτε αξιοπερίεργο. Ασφαλώς, ένας ή περισσότεροι από τους μετέχοντες στη διαδικασία θα μπορούσαν απλώς να σφάλλουν. Ωστόσο, είναι επίσης δυνατόν ένα τέτοιο αποτέλεσμα να είναι ενδεικτικό μιας ευρύτερης προβληματικής: ίσως το ίδιο το κριτήριο να μην είναι ιδανικό.

170. Όπως προκύπτει από τις παρατηρήσεις που υποβλήθηκαν στην υπό κρίση υπόθεση, το κριτήριο για τη διαπίστωση παραβάσεως του άρθρου 325, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ συνίσταται, κατ' ουσίαν, στην εκτίμηση των *αποτελεσμάτων* εθνικού κανόνα, νομολογίας ή εθνικής πρακτικής. Θα διαπιστώνεται παράβαση του άρθρου 325, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, αν τα εθνικά μέτρα προκαλούν κίνδυνο συστηματικής ατιμωρησίας. Τούτο θα μπορούσε να εκτιμηθεί σε συνάρτηση με τον δυνητικό αριθμό των περιπτώσεων που επηρεάζονται, έστω και αν άλλα στοιχεία, όπως ο συγκεκριμένος αντίκτυπος στον προϋπολογισμό της Ένωσης, το είδος ή η πολυπλοκότητα των οικείων υποθέσεων, προτείνονται επίσης ως πρόσθετα στοιχεία που πρέπει να ληφθούν υπόψη.

171. Κατά την άποψη αυτή, ίσως με κάποια δόση υπερβολής, το άρθρο 325, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ συνιστά απόλυτο κανόνα αποτελεσματικότητας, η οποία μετράται σε συνάρτηση με το πόσα χρήματα εισπράχθηκαν και το πόσα πρόσωπα έχουν καταδικασθεί αν τα χρήματα αυτά δεν εισπράχθηκαν. Το ζήτημα της συμβατότητας των κανόνων περιορίζεται σε υποκειμενικές δικαστικές εκτιμήσεις αντίκτυπου (στην πράξη) σε περαιτέρω απροσδιόριστο (αλλά *σημαντικό*) αριθμό περιπτώσεων. Επ' αυτής της βάσεως, κάθε κανόνας του εθνικού ποινικού δικαίου ή

διαδικασία μπορεί να παρακαμφθεί κατά τρόπο επιλεκτικό, προφανώς εις βάρος του κατηγορουμένου. Επιπλέον, ακόμη και αν τα θεμελιώδη δικαιώματα ασκούν κάποια επιρροή στο πλαίσιο της εν λόγω προσεγγίσεως, η προστασία τους μπορεί ενδεχομένως να προκύψει μόνο σε μεταγενέστερο στάδιο, ως δυνητικό όριο στη δυνατότητα να μείνουν εθνικά μέτρα ανεφάρμοστα ή να εφαρμοσθεί νεοθεσπισθείς κανόνας εις βάρος του κατηγορουμένου.

172. Για τους λόγους που έχω εκθέσει στις προτάσεις μου στην υπόθεση Dzivev [109], φρονώ ότι η εν λόγω προσέγγιση είναι προβληματική.

173. Πρώτον, σε γενικότερο επίπεδο, η αποτελεσματικότητα υπό την έννοια της αποτελεσματικής αποτροπής στο πλαίσιο του άρθρου 325, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, ή άλλης πράξεως του δικαίου της Ένωσης [110], δεν μπορεί να νοηθεί ως απόλυτη αξία υπερβαίνουσα κάθε άλλη πτυχή. Πράγματι, το άρθρο 325, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ περιέχει αναφορά στις σχετικές με την αποτελεσματικότητα υποχρεώσεις που επιβάλλει στα κράτη μέλη. Ωστόσο, στην ως άνω διάταξη ενυπάρχει επίσης ισχυρό στοιχείο θεσμικής και δικονομικής αυτονομίας, από το οποίο θα πρέπει να ξεκινήσει η ανάλυση. Στο πλαίσιο αυτού του εκ φύσεως απεριόριστης εμβέλειας κανόνα, η αποτελεσματικότητα δεν μπορεί να αποτελεί το μοναδικό στοιχείο που πρέπει να λαμβάνεται υπόψη στο πλαίσιο της αναλύσεως της *συμβατότητας*. Αν η αποτελεσματικότητα γίνει δεκτή στην πλέον πλήρη έκτασή της, τότε όλα τα αποτελέσματα θα μπορούσαν να είναι δικαιολογημένα: κάθε εθνικός κανόνας που θα παρεμπόδιζε σχετική καταδίκη θα μπορούσε να κηρυχθεί ασύμβατος με το άρθρο 325, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ. Τούτο όμως δεν αποτελεί συνταγή για την επίτευξη αποτελεσματικής εφαρμογής του νόμου, αλλά αντιθέτως αποτελεί δημιουργία από το δίκαιο της Ένωσης καταστάσεων μεμονωμένων αυθαιρεσιών και χάους διαρθρωτικού χαρακτήρα.

174. Δεύτερον, είναι ως εκ τούτου απαραίτητο να πραγματοποιηθεί στάθμιση της δυνητικά απεριόριστης θέσεως περί «αποτελεσματικότητας» με άλλους κανόνες, αρχές και αξίες του δικαίου της Ένωσης, συμπεριλαμβανομένων των θεμελιωδών δικαιωμάτων ή της νομιμότητας. Τούτο πρέπει να λαμβάνει χώρα *ήδη στο στάδιο της εκτιμήσεως της συμβατότητας* [111]. Η νομιμότητα ή τα θεμελιώδη δικαιώματα δεν πρέπει να εμφανίζονται απλώς σε επόμενο στάδιο, ως δυνητικός (αλλά συχνά μάλλον ανεπιθύμητος) περιορισμός. Αποτελούν μέρος του ίδιου πλέγματος κανόνων στο πλαίσιο της ίδιας έννομης τάξεως της Ένωσης και έχουν την ίδια βαρύτητα και την ίδια σημασία.

175. Το Δικαστήριο επιβεβαίωσε την ερμηνεία αυτή στις αποφάσεις M.A.S. και Dzivev, στις οποίες υπογράμμισε ότι «η υποχρέωση διασφαλίσεως αποτελεσματικής εισπράξεως των πόρων της Ένωσης δεν απαλλάσσει τα εθνικά δικαστήρια από τον επιβαλλόμενο σεβασμό των θεμελιωδών δικαιωμάτων που κατοχυρώνονται με τον Χάρτη και των γενικών αρχών του δικαίου της Ένωσης, […] [112], συμπεριλαμβανομένου του «επιβαλλόμενο[υ] σεβασμ[ού] της αρχής της νομιμότητας και του κράτους δικαίου, που συνιστά μία από τις πρωταρχικές αξίες στις οποίες βασίζεται η Ένωση, όπως συνάγεται από το άρθρο 2 ΣΕΕ» [113].

109 Υπόθεση C-310/16 (EU:C:2018:623, σημεία 121 έως 127).

110 Βλ., για άλλα παραδείγματα, προτάσεις του γενικού εισαγγελέα H. Saugmandsgaard Øe στην υπόθεση Deutsche Umwelthilfe (C-752/18, EU:C:2019:972, σημεία 81 έως 84), ή, ακόμη, προτάσεις μου στην υπόθεση Nemec (C-256/15, EU:C:2016:619, σημείο 64).

111 Προτάσεις μου στην υπόθεση Dzivev (C-310/16, EU:C:2018:623, σημεία 122 και 123).

112 Απόφαση της 17ης Ιανουαρίου 2019, Dzivev κ.λπ. (C-310/16, EU:C:2019:30, σκέψη 33). Πρβλ. αποφάσεις της 5ης Δεκεμβρίου 2017, M.A.S. και M.B. (C-42/17, EU:C:2017:936, σκέψη 52), και της 5ης Ιουνίου 2018, Kolev κ.λπ. (C-612/15, EU:C:2018:392, σκέψεις 68 και 71).

113 Απόφαση της 17ης Ιανουαρίου 2019, Dzivev κ.λπ. (C-310/16, EU:C:2019:30, σκέψη 34).

176. Συγκεκριμένα, στην προμνημονευθείσα απόφαση Dzivev, το Δικαστήριο, *χωρίς καν* να εξετάσει το ζήτημα αν η επίμαχη ρύθμιση είχε ως συνέπεια την ατιμωρησία σε σημαντικό αριθμό περιπτώσεων, επισήμανε ότι το δίκαιο της Ένωσης δεν είναι δυνατόν να επιβάλλει στα εθνικά δικαστήρια να ακυρώνουν εθνικό δικονομικό κανόνα, έστω και αν τούτο θα αύξανε την αποτελεσματικότητα των ποινικών διώξεων που καθιστούν δυνατή την επιβολή κυρώσεων για τη μη συμμόρφωση με το δίκαιο της Ένωσης, όταν ο εν λόγω δικονομικός κανόνας ανταποκρίνεται ακριβώς σε απαιτήσεις που συνδέονται με την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων [114]. Εν πάση περιπτώσει, ακόμη και αν επρόκειτο για διαφορετική περίπτωση, η υποχρέωση τροποποιήσεως του επίμαχου εθνικού κανόνα και, κατ' επέκταση, αποκαταστάσεως της πλημμελούς ή ανεπαρκούς εφαρμογής του άρθρου 325, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ εναπόκειται, κατ' αρχάς, στον εθνικό νομοθέτη [115].

177. Τρίτον, όσον αφορά τη φύση και τα κριτήρια της εξετάσεως της ενδεχόμενης ασυμβατότητας εθνικών κανόνων προς το άρθρο 325, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, εκτιμώ ότι μια τέτοια εκτίμηση θα πρέπει να διενεργείται κατά τον ίδιο τρόπο που θα διενεργείτο κάθε άλλη εκτίμηση (α)συμβατότητας με το δίκαιο της Ένωσης. Η εξέταση πρέπει να αφορά την *κανονιστική* συμβατότητα, και όχι την εμπειρική, *στατιστική* ανάλυση ενός (απροσδιόριστου) αριθμού περιπτώσεων [116].

178. Τα δικαστήρια, συνήθως, δεν διακρίνονται για τις επιδόσεις τους στη στατιστική. Το είδος της αναλύσεως που ανέθεσε το Δικαστήριο με την απόφαση Taricco στα εθνικά δικαστήρια απαιτεί την ύπαρξη αδιάσειστων αποδείξεων, πιθανώς σε συνδυασμό με ειδική ανάλυση των προοπτικών εξέλιξης με γνώμονα τα αποτελέσματα. Τούτο φαίνεται να εκφεύγει πλήρως αυτού που θα μπορούσε ευλόγως να απαιτηθεί από εθνικό δικαστή, οπωσδήποτε από δικαστή κατώτερου δικαστηρίου, ο οποίος μπορεί βεβαίως να έχει μια γενική ιδέα άλλων εκκρεμών υποθέσεων ή ζητημάτων διαρθρωτικού χαρακτήρα τα οποία απασχολούν τον τομέα του δικαίου με τον οποίο ασχολείται, αλλά πρωτίστως καλείται να αποφανθεί επί συγκεκριμένης υποθέσεως. Επιπλέον, πέραν της συνήθους ελλείψεως τέτοιων αποδείξεων, το όποιο αποτέλεσμα θα είναι κατά πάσα πιθανότητα εντελώς περιστασιακό, και θα καθορίζεται από παράγοντες όπως ο δυνητικός αριθμός υποθέσεων που εκκρεμούν ενώπιον δικαστηρίου σε δεδομένη χρονική στιγμή, πράγμα το οποίο μπορεί να μεταβληθεί με την πάροδο του χρόνου και ουδόλως μπορεί να εκληφθεί ως ουσιαστικό στοιχείο αναφοράς για την εκτίμηση της συμβατότητας εθνικού κανόνα ή πρακτικής με το δίκαιο της Ένωσης [117].

179. Η ανάλυση των υπό κρίση υποθέσεων αναδεικνύει τα προβλήματα αυτά με ιδιαιτέρως γλαφυρό τρόπο. Κατ' αρχάς, είναι ασαφές τι ακριβώς αποτελεί *σημαντικό* αριθμό υποθέσεων που θα μπορούσε να ισοδυναμεί με *διαρθρωτικού χαρακτήρα* ατιμωρησία. Άνω του 10 %; Άνω του 25 %; Άνω του 40 %; Τούτο όπως είναι φυσικό έχει ως αποτέλεσμα ότι οι διάφοροι παράγοντες καταλήγουν σε διαφορετικά αποτελέσματα, ακόμη και αν επικαλούνται το ίδιο κριτήριο [118]. Αφενός μεν, εφόσον όλες οι προκείμενες διαδικασίες εκκρεμούν πράγματι ενώπιον του ICCJ, φαίνεται ότι όντως υπάρχουν κάποια στοιχεία. Στην υπόθεση C-357/19, όπως διευκρίνισε η Ρουμανική Κυβέρνηση με τις απαντήσεις στις ερωτήσεις που έθεσε το Δικαστήριο, φαίνεται ότι

114 Βλ. απόφαση της 17ης Ιανουαρίου 2019, Dzivev κ.λπ. (C-310/16, EU:C:2019:30, σκέψεις 35 έως 39).

115 Πρβλ. αποφάσεις της 5ης Δεκεμβρίου 2017, M.A.S. και M.B. (C-42/17, EU:C:2017:936, σκέψη 41), και της 17ης Ιανουαρίου 2019, Dzivev κ.λπ. (C-310/16, EU:C:2019:30, σκέψη 31).

116 Προτάσεις μου στην υπόθεση Dzivev (C-310/16, EU:C:2018:623, σημείο 129).

117 Ο προβληματικός χαρακτήρας της εκτιμήσεως αυτής μπορεί να γίνει ευχερέστερα αντιληπτός μόνον αν σκεφτεί κανείς την άλλη πλευρά της αίθουσας του δικαστηρίου, δηλαδή την ενδεχόμενη νομική συμβουλή που θα έπρεπε να δώσει συνήγορος σε πελάτη του ως απάντηση στο ερώτημα αν ο εθνικός νόμος που εφαρμόζεται στη συγκεκριμένη υπόθεση είναι συμβατός με το δίκαιο της Ένωσης: «Δεν γνωρίζω, εξαρτάται από την έκβαση των άλλων υποθέσεων».

118 Βλ. σημεία 167 και 168 των παρουσών προτάσεων.

το ICCJ διαθέτει αρκετά λεπτομερή και πλήρη στατιστικά στοιχεία [119]. Αφετέρου, τούτο μπορεί να μην ισχύει γενικώς όσον αφορά άλλα δικαστήρια, τα οποία μπορεί επίσης να πρέπει να εφαρμόσουν το άρθρο 325, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ. Η πρώτη εκκαλούσα στην υπόθεση C-357/19 επισημαίνει, με τις απαντήσεις της στις ερωτήσεις του Δικαστηρίου, ότι τα εθνικά δικαστήρια ουδόλως είναι εις θέση να προβαίνουν σε ανάλυση του συστημικού κινδύνου ατιμωρησίας όσον αφορά μετρήσιμο ή δυνάμενο να προσδιοριστεί αριθμό υποθέσεων οι οποίες επηρεάζονται, δεδομένου ότι αυτά είναι αρμόδια να αποφαίνονται μόνον επί μεμονωμένων υποθέσεων. Υπό τις συνθήκες αυτές, ένα κριτήριο το οποίο βασίζεται στον αριθμό ή τον δυνητικό αριθμό των υποθέσεων που επηρεάζονται θα ενείχε τον κίνδυνο να εξαρτάται η ανάλυση της «συμβατότητας» από τη διαθεσιμότητα και την ποιότητα των στατιστικών πληροφοριών, πράγμα που με τη σειρά του θα οδηγούσε εύκολα σε μη ομοιόμορφη εφαρμογή ή, μάλλον, σε μη εφαρμογή των εθνικών δικονομικών κανόνων σε ποινικές υποθέσεις.

180. Εν ολίγοις, για τη διαπίστωση παραβάσεως του άρθρου 325, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, το κρίσιμο κριτήριο θα έπρεπε απλώς να είναι το αν εθνικός κανόνας, νομολογία ή πρακτική μπορεί να θέσει σε κίνδυνο, από *κανονιστικής* απόψεως και *ανεξάρτητα από* το πραγματικό μετρήσιμο αποτέλεσμά τους από απόψεως *αριθμού επηρεαζόμενων υποθέσεων*, την αποτελεσματική προστασία των οικονομικών συμφερόντων της Ένωσης.

181. Τα στοιχεία για την εκτίμηση που πρέπει να διενεργείται περιλαμβάνουν: πρώτον, την κανονιστική και συστηματική αξιολόγηση του περιεχομένου των επίμαχων κανόνων· δεύτερον, τον σκοπό τους καθώς και το εθνικό πλαίσιο· τρίτον, τις ευλόγως αντιληπτές ή αναμενόμενες πρακτικές συνέπειές τους, οι οποίες απορρέουν από την ερμηνεία ή την πρακτική της εφαρμογής των εν λόγω κανόνων (επομένως ανεξαρτήτως οποιασδήποτε στατιστικής εκτιμήσεως του αριθμού των υποθέσεων που πράγματι επηρεάζονται ή ενδέχεται να επηρεαστούν)· τέταρτον, τα θεμελιώδη δικαιώματα και η αρχή της νομιμότητας αποτελούν μέρος της εσωτερικής σταθμίσεως στο πλαίσιο της ερμηνείας των ουσιαστικών απαιτήσεων που επιβάλλει το άρθρο 325, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ *κατά την εκτίμηση της συμβατότητας* εθνικών κανόνων και πρακτικών με τη διάταξη αυτή. Πράγματι, τα θεμελιώδη δικαιώματα και η αρχή της νομιμότητας δεν αποτελούν απλά «διορθωτικά» στοιχεία τα οποία μπορούν στη συνέχεια να περιορίσουν (ex post) τα πρακτικά αποτελέσματα της διατάξεως αυτής. Διαδραματίζουν ήδη σημαντικό ρόλο στην ερμηνεία του ουσιαστικού περιεχομένου του άρθρου 325, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, αποτελώντας τα *εσωτερικά* όριά του ως προς την ευλόγως αναμενόμενη ερμηνεία της διατάξεως αυτής. Ωστόσο, οι όποιοι εθνικοί προβληματισμοί σχετικά με την προστασία της νομιμότητας και το υψηλότερο πρότυπο εθνικής προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων των οποίων γίνεται επίκληση συναφώς πρέπει να αποτυπώνουν, στη διατύπωσή τους, την ύπαρξη εύλογου και πραγματικού προβληματισμού σχετικά με το υψηλότερο επίπεδο προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Επιπλέον, ο δυνητικός αντίκτυπός τους επί των συμφερόντων που προστατεύει το άρθρο 325, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ πρέπει να είναι αναλογικός.

182. Τέλος, στις περιπτώσεις στις οποίες οι εκτιμήσεις αυτές μπορεί να οδηγήσουν σε αναγνώριση της ασυμβατότητας εθνικών κανόνων ή πρακτικών με το άρθρο 325, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, το επόμενο κρίσιμο ζήτημα που προκύπτει αφορά τα μέσα ένδικης προστασίας και τις συνέπειες όσον αφορά τη συγκεκριμένη υπόθεση. Ιδιαίτερη σημασία στις περιπτώσεις αυτές,

[119] Η εν λόγω κυβέρνηση διευκρίνισε ότι το ICCJ με επιστολή του Μαρτίου του 2020 είχε γνωστοποιήσει τις οικείες πληροφορίες και στατιστικά στοιχεία σχετικά με: μεταξύ άλλων, τον αντίκτυπο που είχαν οι αποφάσεις 685/2018 και 17/2019 του Συνταγματικού Δικαστηρίου επί της δραστηριότητας του ICCJ, τον αριθμό των υποθέσεων που επηρεάστηκαν, τον αριθμό των εν λόγω υποθέσεων που έθιξαν τα οικονομικά συμφέροντα της Ένωσης, τις προκληθείσες ζημίες, τη διάρκεια των διαδικασιών, καθώς και τον αριθμό των υποθέσεων στις οποίες υφίστατο κίνδυνος ατιμωρησίας.

ιδίως στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών, έχει το αν υφίστανται περαιτέρω λόγοι που θα εμπόδιζαν την αποτελεσματική εφαρμογή της εν λόγω κρίσεως περί ασυμβατότητας εις βάρος των προσώπων τα οποία αφορούν οι υποθέσεις των κύριων δικών.

183. Στο τελευταίο αυτό στάδιο, η οπτική γωνία είναι διαφορετική. Τα διαρθρωτικού χαρακτήρα συμφέροντα της Ένωσης δεν σταθμίζονται πλέον με την εθνική αυτονομία και τον επιτρεπτό βαθμό πολυμορφίας, αλλά πρέπει να σταθμίζονται ισότιμα με τα ατομικά δικαιώματα των ενδιαφερομένων προσώπων στο πλαίσιο της εκάστοτε μεμονωμένης υποθέσεως. Μολονότι η πραγματοποίηση της εν λόγω σταθμίσεως όντως αποτελεί πρωτίστως έργο των εθνικών δικαστηρίων κατά την εφαρμογή της καθοδηγήσεως που τους παρέχει το Δικαστήριο, εντούτοις η συλλογιστική του Δικαστηρίου πρέπει να παρέχει τη δυνατότητα για την εφαρμογή των εν λόγω εξατομικευμένων λύσεων σε εθνικό επίπεδο.

184. Εν ολίγοις, η κρίση περί ασυμβατότητας στο πλαίσιο της εκάστοτε μεμονωμένης υποθέσεως δεν επιβάλλει κατ' ανάγκην, συνεπεία αυτής, και την εφαρμογή του νέου κανόνα δικαίου στην περίπτωση αυτή στην υπόθεση της κύριας δίκης. Από διαρθρωτικής απόψεως, ένα τέτοιο αποτέλεσμα δεν συνιστά απειλή ούτε για την αποτελεσματικότητα ούτε για την υπεροχή του δικαίου της Ένωσης. Εξάλλου, πιο ρεαλιστικά, αν θεωρηθεί ότι ορισμένες πρακτικές σε εθνικό επίπεδο έχουν πράγματι θίξει τα οικονομικά συμφέροντα της Ένωσης, η Επιτροπή διαθέτει πλέον, βάσει του άρθρου 258 ΣΛΕΕ, ένα ισχυρότατο μέσο για την αξίωση της καταβολής των οφειλόμενων από κράτος μέλος ποσών στον προϋπολογισμό της Ένωσης, χωρίς να πρέπει απαραιτήτως να εξετάζεται η προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων των ατόμων σε εθνικό επίπεδο στην πορεία της διαδικασίας [120].

ii) Εφαρμογή στην υπό κρίση υπόθεση

185. Υπό το πρίσμα των κριτηρίων που υπομνήσθηκαν στο σημείο 181 των παρουσών προτάσεων, η απόφαση 685/2018 του Συνταγματικού Δικαστηρίου δεν φαίνεται ικανή να θέσει σε κίνδυνο την αποτελεσματική προστασία των οικονομικών συμφερόντων της Ένωσης.

186. Πρώτον, από την άποψη της κανονιστικής και συστηματικής εκτιμήσεως του περιεχομένου της επίδικης αποφάσεως, πρέπει να επισημανθεί, όπως προβάλλουν η πρώτη εκκαλούσα και ο τέταρτος εκκαλών, ότι η απόφαση 685/2018 του Συνταγματικού Δικαστηρίου δεν δημιουργεί νέα μέσα ένδικης προστασίας ούτε τροποποιεί το προϋφιστάμενο σύστημα των μέσων ένδικης προστασίας. Σε καμία περίπτωση δεν σκοπούσε ειδικώς στην επιβολή του άρθρου 325, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ. Συγκεκριμένα, η απόφαση αυτή απλώς διαπίστωσε ότι υπήρξε παράβαση των νομικών κανόνων σχετικά με τη σύνθεση δικαστικών σχηματισμών, γεγονός το οποίο επηρέασε και τις εθνικές διαδικασίες που εμπίπτουν γενικώς στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 325, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ. Παρέσχε στους διαδίκους τη δυνατότητα να ασκήσουν έκτακτο ένδικο μέσο, το οποίο προβλεπόταν ήδη από τον νόμο, στον Κώδικα Ποινικής Δικονομίας. Επισημαίνεται ότι οι προβλεπόμενες περιοριστικά περιπτώσεις στις οποίες είναι επιτρεπτή η άσκηση του εν λόγω έκτακτου ένδικου μέσου είναι αυτές που απαριθμούνται στο άρθρο 426, παράγραφος 1, του εν λόγω κώδικα, το στοιχείο d του οποίου αφορά ρητώς την

[120] Βλ. απόφαση της 31ης Οκτωβρίου 2019, Επιτροπή κατά Ηνωμένου Βασιλείου (C-391/17, EU:C:2019:919), με την οποία παρασχέθηκε στην Επιτροπή η δυνατότητα να απαιτήσει ευθέως, στο πλαίσιο διαδικασίας λόγω παραβάσεως, τα ακριβή ποσά με τα οποία είχε επιβαρυνθεί ο προϋπολογισμός της Ένωσης.

περίπτωση «όταν η σύνθεση του εφετείου είναι αντίθετη προς τον νόμο […]». Η δυνατότητα επανεξετάσεως τελεσίδικων αποφάσεων λόγω της παράτυπης συνθέσεως ενός δικαστικού σχηματισμού δεν αποτελεί ασυνήθη λύση στα διάφορα κράτη μέλη [121].

187. Δεύτερον, όσον αφορά τον σκοπό της αποφάσεως 685/2018 καθώς και το εθνικό πλαίσιο, από κανένα στοιχείο της δικογραφίας που έχει τεθεί ενώπιον του Δικαστηρίου δεν προκύπτει ότι η επίδικη απόφαση είχε ως αντικείμενο την καταστρατήγηση ή τη διακινδύνευση των νομικών πράξεων που υπάρχουν για την καταπολέμηση της διαφθοράς, ή την υπονόμευση της προστασίας των οικονομικών συμφερόντων της Ένωσης. Θα ήθελα στο σημείο αυτό να τονίσω το εξής: δεν έχει διατυπωθεί αντικειμενική και τεκμηριωμένη επιχειρηματολογία σχετικά με τυχόν ιδιαιτέρως σημαντική χρήση ή μάλλον κατάχρηση των συνήθων διαδικασιών [122].

188. Τρίτον, όπως επισημαίνει η Επιτροπή, τα πιθανά πρακτικά αποτελέσματα της αποφάσεως 685/2018 του Συνταγματικού Δικαστηρίου εκδηλώνονται εντός περιορισμένου χρονικού πλαισίου. Η επίδικη απόφαση εφαρμόζεται, κατά κύριο λόγο, σε εκκρεμείς ή μελλοντικές υποθέσεις. Όσον αφορά την εφαρμογή της επίδικης αποφάσεως σε *περατωθείσες* υποθέσεις, οι διάδικοι μπορούν να ασκήσουν το εν λόγω έκτακτο ένδικο μέσο μόνον εφόσον δεν έχει εκπνεύσει η προθεσμία ασκήσεώς του. Εντούτοις, σύμφωνα με το άρθρο 428, παράγραφος 1, του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, η ως άνω δυνατότητα παύει να ισχύει μετά την πάροδο διαστήματος 30 ημερών από την κοινοποίηση της αποφάσεως του δευτεροβάθμιου δικαστηρίου.

189. Επιπλέον, όπως επίσης ορθώς επισήμαναν η Επιτροπή και ο δεύτερος εκκαλών στην υπόθεση C-357/19, η εξαφάνιση αποφάσεως δευτεροβάθμιου δικαστηρίου συνεπεία της εφαρμογής της αποφάσεως 685/2018 του Συνταγματικού Δικαστηρίου δεν οδηγεί στην κατάργηση της ποινικής δίκης, αλλά μόνον στην επανεξέταση ενός σταδίου της δίκης. Επιπλέον, επανεξέταση δεν σημαίνει ανατροπή της έκβασης της δίκης: μπορεί και πάλι να συναχθεί το ίδιο συμπέρασμα, τη φορά αυτή από νομίμως συσταθέντα δικαστικό σχηματισμό. Τέλος, οι τυχόν προκληθείσες καθυστερήσεις δεν μπορούν να επιφέρουν την παραγραφή των αδικημάτων για τα οποία ασκήθηκε η ποινική δίωξη. Υπό την επιφύλαξη επαληθεύσεως από το αιτούν δικαστήριο, το καθεστώς των παραγραφών των άρθρων 154 και 155 του Ποινικού Κώδικα δεν φαίνεται να οδηγεί σε παράλογες συνέπειες, λαμβανομένης υπόψη της διάρκειας των προθεσμιών παραγραφής, καθώς και των κανόνων που διέπουν τις αιτίες και τα αποτελέσματα των διακοπών των εν λόγω προθεσμιών, συμπεριλαμβανομένου του ανώτατου ορίου τους [123].

190. Τέταρτον, δεν μπορεί να αγνοηθεί, όπως υποστηρίζουν η πρώτη εκκαλούσα, ο δεύτερος και ο τέταρτος εκκαλών στην υπόθεση C-357/19, ότι το σκεπτικό της αποφάσεως 685/2018 του Συνταγματικού Δικαστηρίου στηρίζεται στο θεμελιώδες δικαίωμα δίκαιης δίκης, ειδικότερα, σε σχέση με την πτυχή του δικαιώματος σε δικαστήριο που έχει προηγουμένως συσταθεί νομίμως, σε συνδυασμό με προβληματισμούς συνδεόμενους με την αρχή της εσωτερικής ανεξαρτησίας της δικαιοσύνης [124].

[121] Για παραδείγματα, σχετικά με τις παρατυπίες του δικαστικού διορισμού, βλ. προτάσεις της γενικής εισαγγελέα E. Sharpston στις υποθέσεις Επανεξέταση Simpson κατά Συμβουλίου και Επανεξέταση HG κατά Επιτροπής (C-542/18 RX-II και C-543/18 RX-II, EU:C:2019:977, σημεία 98 έως 104).

[122] Με την έννοια που ήδη διαλαμβάνεται στο σημείο 243 των προτάσεών μου στην υπόθεση AFJR, από την οποία προκύπτει ότι οι κανόνες που έχουν διατυπωθεί «στη θεωρία» κρύβουν μια εντελώς διαφορετική πραγματικότητα. Τούτο μπορεί ασφαλώς να περιλαμβάνει και την περίπτωση της καταχρήσεως ορισμένων γενικών και αντικειμενικών διαδικασιών προς όφελος των προσωπικών στόχων συγκεκριμένης ομάδας προσώπων.

[123] Βλ. τους κανόνες περί παραγραφής που εκτίθενται στα σημεία 15 και 16 των παρουσών προτάσεων.

[124] Βλ. σημεία 127 έως 128 των παρουσών προτάσεων.

191. Μπορούν οι ανωτέρω εκτιμήσεις να προβληθούν στο πλαίσιο του άρθρου 325, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, για να περιορίσουν τους προβληματισμούς σχετικά με τον αποτελεσματικό και αποτρεπτικό χαρακτήρα των ποινικών κυρώσεων που θα επιβληθούν σε εθνικό επίπεδο;

192. Κατά την άποψή μου, σύμφωνα με τις αποφάσεις M. A. S. και Dzivev, όχι μόνον μπορούν να προβληθούν, αλλά θα πρέπει και να γίνουν δεκτές. Ομοίως, αν με την υπόθεση M.A.S. επετράπη εθνικοί προβληματισμοί συνταγματικού χαρακτήρα σε τομέα ο οποίος δεν καθορίζεται από το δίκαιο της Ένωσης (προθεσμίες παραγραφής στην περίπτωση εκείνη) να περιορίσουν την υποχρέωση *ακυρώσεως* εθνικών κανόνων ουσιωδώς ασύμβατων με το άρθρο 325, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ [125], το ίδιο πρέπει να ισχύει κατά μείζονα λόγο όσον αφορά την εκτίμηση που πραγματοποιείται στο προηγούμενο ακριβώς στάδιο, ήτοι κατά την εξέταση της *συμβατότητας* μεταξύ του εθνικού δικαίου, νομολογίας και πρακτικής, αφενός, και του δικαίου της Ένωσης, αφετέρου [126].

193. Κατά τα λοιπά, η ανάλυση που θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί εν προκειμένω όσον αφορά την ουσία της υποθέσεως είναι η ίδια με εκείνη που πραγματοποιήθηκε ανωτέρω στο πλαίσιο του προτύπου που τίθεται με το άρθρο 47, δεύτερο εδάφιο, του Χάρτη [127]. Για να το θέσω με απλά λόγια, το δίκαιο της Ένωσης δεν θέτει (ευθέως) κανόνες σχετικά με τη σύνθεση των δικαστικών σχηματισμών σε εθνικό επίπεδο. Στο πλαίσιο αυτό της επιτρεπτής πολυμορφίας, το ρουμανικό σύστημα φαίνεται να υιοθετεί μια πιο αυστηρή θεώρηση όσον αφορά το απαιτούμενο πρότυπο του δικαστηρίου που έχει προηγουμένως συσταθεί νομίμως και τις συνέπειες που επιφέρει μη τήρησή του. Οι εν λόγω προβληματισμοί φαίνονται εύλογοι και πραγματικοί, καθώς απηχούν απλώς μια κάπως διαφορετική στάθμιση των επίμαχων αξιών.

194. Εν κατακλείδι, τονίζω και πάλι το «εύλογο και πραγματικό», στο πλαίσιο του άρθρου 325, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ και, κατ' επέκταση, όσον αφορά οποιοδήποτε υψηλότερο εθνικό πρότυπο προστασίας βάσει του Χάρτη. Ο εθνικός κανόνας που θεσπίζεται κατά τον τρόπο αυτόν πρέπει να απηχεί πραγματικό προβληματισμό που θα συντελέσει ευλόγως στην προστασία των εθνικών θεμελιωδών δικαιωμάτων και αξιών και θα είναι αποδεκτός (κατ' αρχήν, όχι απαραιτήτως από απόψεως βαθμού και συγκεκριμένης διατυπώσεως) ως αξία εντός της Ένωσης, καθώς στηρίζεται στο κράτος δικαίου, τη δημοκρατία και την ανθρώπινη αξιοπρέπεια.

195. Οπωσδήποτε, ο καθορισμός του εθνικού (συνταγματικού χαρακτήρα) προτύπου εναπόκειται πάντοτε στους αρμόδιους εθνικούς φορείς. Εντούτοις, το γεγονός ότι το Δικαστήριο δεν μπορεί παρά να αναγνωρίσει τον εν λόγω καθορισμό δεν σημαίνει ότι πρέπει να δεχθεί και το πλήρες περιεχόμενό του, ιδίως αν γίνεται επίκλησή του ως περιορισμού ή εξαιρέσεως από το δίκαιο της Ένωσης, ακόμη και στο πλαίσιο του άρθρου 325, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ.

iii) Ενδιάμεσο συμπέρασμα

196. Καταλήγω στο συμπέρασμα ότι το πρώτο προδικαστικό ερώτημα στην υπόθεση C-357/19, στον βαθμό που αφορά το άρθρο 325, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ (καθώς και ενδεχομένως το άρθρο 1, παράγραφος 1, στοιχεία α′ και β′, και το άρθρο 2, παράγραφος 1, της Συμβάσεως PIF, υπό την επιφύλαξη εξακριβώσεως από το αιτούν δικαστήριο), πρέπει να απαντηθεί υπό την

125 Αποφάσεις της 5ης Δεκεμβρίου 2017, M.A.S. και M.B. (C-42/17, EU:C:2017:936, σκέψη 47).

126 Βλ., επί παραδείγματι, αποφάσεις της 26ης Φεβρουαρίου 2013, Åkerberg Fransson (C-617/10, EU:C:2013:105, σκέψεις 29 και 36), της 26ης Φεβρουαρίου 2013, Melloni (C-399/11, EU:C:2013:107, σκέψεις 60 επ.), ή της 29ης Ιουλίου 2019, Funke Medien NRW (C-469/17, EU:C:2019:623, σκέψεις 28 επ.).

127 Βλ. σημεία 146 έως 156 των παρουσών προτάσεων.

έννοια ότι οι ως άνω διατάξεις έχουν την έννοια ότι δεν αντιτίθενται σε απόφαση εθνικού συνταγματικού δικαστηρίου η οποία διαπιστώνει τον παράνομο χαρακτήρα της συνθέσεως σχηματισμών ανωτάτου εθνικού δικαστηρίου λόγω προσβολής του δικαιώματος σε αμερόληπτο δικαστήριο, δημιουργώντας κατ' αυτόν τον τρόπο τις προϋποθέσεις για την άσκηση έκτακτων ένδικων μέσων κατά τελεσίδικων αποφάσεων.

4. Η αρχή της ανεξαρτησίας της δικαιοσύνης

197. Με το πρώτο προδικαστικό ερώτημά του στην υπόθεση C-357/19, κατά το μέρος που αφορά το άρθρο 19, παράγραφος 1, ΣΕΕ, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί αν η διάταξη αυτή αντιτίθεται στην έκδοση αποφάσεως από το Συνταγματικό Δικαστήριο (το οποίο χαρακτηρίζεται ως «όργανο ξένο προς τη δικαστική εξουσία») όπως η απόφαση 685/2018. Με το προδικαστικό ερώτημα στην υπόθεση C-547/19 ζητείται να διευκρινιστεί, με παρόμοια διατύπωση (μολονότι εν προκειμένω το Συνταγματικό Δικαστήριο χαρακτηρίζεται ως «όργανο το οποίο δεν αποτελεί, κατά το εθνικό δίκαιο, δικαιοδοτικό όργανο»), αν το άρθρο 2 και το άρθρο 19, παράγραφος 1, ΣΕΕ και το άρθρο 47 του Χάρτη αντιτίθενται στην παρέμβαση του Συνταγματικού Δικαστηρίου όσον αφορά τον τρόπο με τον οποίο ένα ανώτατο δικαστήριο ερμήνευσε και εφάρμοσε νομοθεσία που έχει ιεραρχική ισχύ κατώτερη από το Σύνταγμα στο πλαίσιο συγκρότησης των δικαστικών σχηματισμών.

198. Οφείλω να υπογραμμίσω ότι, κατά τη γνώμη μου, δεν συγκαταλέγεται στα καθήκοντα του Δικαστηρίου η εκτίμηση γενικώς της διαρθρώσεως και των αρμοδιοτήτων των εθνικών (δικαιοδοτικών) οργάνων. Με εξαίρεση τις ακραίες και ατυχείς περιπτώσεις στις οποίες ολόκληρο δικαιοδοτικό όργανο (ή ακόμη και τμήματα του δικαστικού συστήματος) δεν πληροί πλέον τις συστημικές προϋποθέσεις του κράτους δικαίου και, επομένως, δεν μπορεί πλέον να χαρακτηριστεί ως ανεξάρτητο δικαστήριο, καθώς και όταν η θεσμικού χαρακτήρα ανάλυση ενός εθνικού δικαστικού φορέα καθίσταται αναπόφευκτη, σε όλες τις περιπτώσεις η ανάλυση του Δικαστηρίου έχει περιοριστεί σε ζητήματα ουσίας που έθεσε το αιτούν δικαστήριο. Ασφαλώς, στο πλαίσιο μιας τέτοιας αναλύσεως, η προηγηθείσα απόφαση άλλου, ακόμη και ανώτερου δικαιοδοτικού οργάνου στο πλαίσιο της ίδιας έννομης τάξεως μπορεί ενδεχομένως να αμφισβητηθεί εμμέσως. Ωστόσο, αντικείμενο της αναλύσεως αυτής υπήρξε πάντοτε κατά κύριο λόγο η ουσία της εν λόγω αποφάσεως και όχι μια αφηρημένη εκτίμηση των αρμοδιοτήτων ή της γενικής εξουσίας του εθνικού οργάνου που την εξέδωσε.

199. Στις προηγούμενες ενότητες των παρουσών προτάσεων ακολουθείται η ανωτέρω παραδοσιακή προσέγγιση [128]. Εντούτοις, δεδομένου ότι καθήκον του γενικού εισαγγελέα είναι να συνδράμει πλήρως το Δικαστήριο κατά την εξέταση όλων των πιθανών διαστάσεων της υποθέσεως που έχει αχθεί ενώπιόν του, θα εκθέσω επίσης ορισμένες όντως αρκετά σύντομες παρατηρήσεις, επί των ευρύτερων θεσμικού χαρακτήρα ζητημάτων που τέθηκαν από το αιτούν δικαστήριο.

200. Υπό το πρίσμα των προβληματισμών που διατυπώθηκαν από το αιτούν δικαστήριο (υπό 1), θα εξετάσω, αφού εκθέσω ορισμένες γενικές παρατηρήσεις σχετικά με το νομικό πλαίσιο της Ένωσης (υπό 2), αν οι απαιτήσεις σχετικά με την ανεξαρτησία της δικαιοσύνης που κατοχυρώνονται στο άρθρο 47, δεύτερο εδάφιο, του Χάρτη και στο άρθρο 19, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, ΣΕΕ αντιτίθενται στην εφαρμογή της αποφάσεως 685/2018 του Συνταγματικού Δικαστηρίου (υπό 3).

[128] Βλ., επίσης, σημείο 119 των παρουσών προτάσεων.

1) Οι προβληματισμοί που διατυπώθηκαν από το αιτούν δικαστήριο

201. Στις διατάξεις του περί παραπομπής, το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει διάφορα ζητήματα σχετικά με το καθεστώς και τη συγκρότηση του Συνταγματικού Δικαστηρίου (υπό i)· τη συγκεκριμένη αρμοδιότητά του όσον αφορά τη διαπίστωση νομικών συγκρούσεων συνταγματικής φύσεως και τη συγκεκριμένη άσκηση της αρμοδιότητας αυτής στη διαδικασία εκδόσεως της αποφάσεως 685/2018 (υπό ii)· καθώς και τα αποτελέσματα της αποφάσεως αυτής επί της αρχής της ασφαλείας δικαίου (υπό iii).

202. Το πρώτο ζήτημα, το οποίο αφορά το καθεστώς και τη θέση του Συνταγματικού Δικαστηρίου, διευκρινίζεται αρκετά διεξοδικά από το αιτούν δικαστήριο στη διάταξή του περί παραπομπής στην υπόθεση C-547/19. Επισημαίνει ότι το Συνταγματικό Δικαστήριο δεν είναι δικαιοδοτικό όργανο, δεδομένου ότι δεν αποτελεί μέρος της δικαστικής εξουσίας. Ο πολιτικός παράγοντας διαδραματίζει σημαίνοντα ρόλο στον διορισμό των μελών του. Το άρθρο 142, παράγραφος 3, του Συντάγματος της Ρουμανίας προβλέπει ότι, από τα εννέα μέλη του Συνταγματικού Δικαστηρίου, «τρεις δικαστές ορίζονται από τη Βουλή των Αντιπροσώπων, τρεις από τη Γερουσία και τρεις από τον Πρόεδρο της Ρουμανίας».

203. Το δεύτερο ζήτημα, το οποίο επίσης αναλύεται στη διάταξη περί παραπομπής στην υπόθεση C-547/19, αφορά τις αρμοδιότητες του Συνταγματικού Δικαστηρίου για τη διαπίστωση της υπάρξεως συγκρούσεως συνταγματικής φύσεως. Περιλαμβάνει τόσο τις αρχές που είναι αρμόδιες για την κίνηση της εν λόγω διαδικασίας όσο και τον αντίκτυπό της επί των αρμοδιοτήτων της δικαστικής εξουσίας.

204. Αφενός, το αιτούν δικαστήριο παρατηρεί ότι, δυνάμει του άρθρου 146, στοιχείο d, του Συντάγματος της Ρουμανίας, η διαδικασία για τη διαπίστωση συγκρούσεως συνταγματικής φύσεως μπορεί να κινηθεί μόνον κατόπιν αιτήματος του προέδρου της Ρουμανίας, ενός εκ των προέδρων των δύο σωμάτων του Κοινοβουλίου, του Πρωθυπουργού ή του προέδρου του ΑΔΣ. Πλην του προέδρου του ΑΔΣ, τα λοιπά εμπλεκόμενα πρόσωπα είναι πολιτικά όργανα. Συνδυάζοντας την πτυχή αυτή με το πολιτικό στοιχείο που επηρεάζει τον διορισμό των μελών του Συνταγματικού Δικαστηρίου, το αιτούν δικαστήριο εκτιμά ότι οι προϋποθέσεις αυτές είναι ικανές να δημιουργήσουν κίνδυνο παρεμβάσεως για πολιτικούς λόγους ή προς το συμφέρον προσώπων που ασκούν επιρροή από πολιτικής απόψεως. Το αιτούν δικαστήριο φαίνεται ότι εκτιμά ότι ο κίνδυνος αυτός καταδεικνύεται από το γεγονός ότι η διαδικασία που κατέληξε στην απόφαση 685/2018, η οποία κινήθηκε από τον Πρωθυπουργό, πραγματοποιήθηκε σε χρόνο κατά τον οποίο ο πρόεδρος της Βουλής των Αντιπροσώπων, ο οποίος ήταν επίσης πρόεδρος του κυβερνώντος κόμματος, ήταν ο ίδιος κατηγορούμενος ποινικής δίκης εγγεγραμμένης στο πινάκιο πενταμελούς δικαστικού σχηματισμού που είχε συγκροτηθεί για την εκδίκαση ποινικών υποθέσεων.

205. Αφετέρου, όσον αφορά τις συνέπειες που έχει η ειδική διαδικασία για τη διαπίστωση συγκρούσεως συνταγματικής φύσεως επί της ανεξαρτησίας της δικαστικής εξουσίας, το αιτούν δικαστήριο διευκρινίζει ότι υπάρχει μια ασαφής διάκριση μεταξύ «απλών ζητημάτων νομιμότητας», τα οποία θα πρέπει να υπάγονται στην αρμοδιότητα των τακτικών δικαστηρίων, και της «συγκρούσεως συνταγματικής φύσεως», την οποία μπορεί να επιλύει το Συνταγματικό Δικαστήριο. Το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει ότι μια δικαστική απόφαση αντίθετη στον νόμο συνιστά παράνομη απόφαση και ότι μια διοικητική πράξη αντίθετη στον νόμο συνιστά παράνομη πράξη και όχι έκφραση «νομικής συγκρούσεως συνταγματικής φύσεως με τη νομοθετική εξουσία». Η διαθέσιμη προστασία στις περιπτώσεις αυτές θα πρέπει να συνίσταται στη χρήση ένδικων μέσων ή, κατά περίπτωση, στην άσκηση διοικητικής προσφυγής.

206. Όσον αφορά ειδικότερα την έκδοση της αποφάσεως 685/2018, το αιτούν δικαστήριο παρατηρεί ότι η ερμηνεία που υιοθέτησε το Συμβούλιο Διοικήσεως του ICCJ στην απόφασή του 3/2014 υπαγορεύθηκε από την έλλειψη σαφήνειας του νόμου. Επομένως, δεν μπορεί να θεωρηθεί ως ηθελημένη πράξη αρνήσεως της βουλήσεως του νομοθέτη. Στο πλαίσιο αυτό, το Συνταγματικό Δικαστήριο απλώς αντέδρασε στην εκ μέρους του ICCJ ερμηνεία των ασαφών διατάξεων του νόμου. Για τον λόγο αυτό, το αιτούν δικαστήριο εκτιμά ότι ο έλεγχος της νομιμότητας της δραστηριότητας του ICCJ από το Συνταγματικό Δικαστήριο, καθώς και το γεγονός ότι το Συνταγματικό Δικαστήριο διέταξε τη μεταφορά αρμοδιοτήτων οι οποίες, σύμφωνα με τον νόμο, ανήκαν στο ICCJ, στο ΑΔΣ, ενδέχεται να έχει αρνητικές συνέπειες όχι μόνον επί της ανεξαρτησίας της δικαιοσύνης, αλλά και επί των θεμελίων του ίδιου του κράτους δικαίου.

207. Το τρίτο ζήτημα αφορά τα αποτελέσματα της επίδικης αποφάσεως επί της αρχής της ασφάλειας δικαίου. Το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει, γενικότερα, με την αίτησή του για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως στην υπόθεση C-357/19, ότι οι αρχές της ανεξαρτησίας της δικαιοσύνης και της ασφάλειας δικαίου αντιτίθενται στο να προσδίδεται στην απόφαση 685/2018 δεσμευτική ισχύς όσον αφορά αποφάσεις που έχουν ήδη καταστεί τελεσίδικες κατά την ημερομηνία εκδόσεως της αποφάσεως του Συνταγματικού Δικαστηρίου, ελλείψει σοβαρών λόγων που να θέτουν εν αμφιβόλω την τήρηση του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη στις οικείες υποθέσεις. Η ερμηνεία του συμβουλίου διευθύνσεως του ICCJ, η οποία ενσωματώθηκε στον κανονισμό περί του ICCJ, η οποία δεν αμφισβητείται και γίνεται ομόφωνα δεκτή από τη δικαστική πρακτική, δεν συνιστά εύλογο λόγο για τη δικαιολόγηση των εν λόγω αποτελεσμάτων.

2) Το πλαίσιο του δικαίου της Ένωσης

208. Η δομή και η οργάνωση των δικαστηρίων εμπίπτουν στις αρμοδιότητες των κρατών μελών δυνάμει της θεμελιώδους αρχής της θεσμικής αυτονομίας [129]. Τούτο περιλαμβάνει και τη σύσταση και τη λειτουργία συνταγματικού δικαστηρίου. Η αρχή της ανεξαρτησίας της δικαιοσύνης δεν επιβάλλει στα κράτη μέλη να υιοθετούν κάποιο ιδιαίτερο συνταγματικό μοντέλο που να διέπει τη σχέση και την αλληλεπίδραση μεταξύ των διαφόρων εξουσιών του κράτους [130], υπό την προϋπόθεση, βεβαίως, ότι διατηρείται ορισμένος στοιχειώδης βαθμός διακρίσεως των εξουσιών (πράγμα το οποίο είναι ουσιώδους σημασίας για το κράτος δικαίου) [131].

209. Εντούτοις, κατά τη συγκρότηση των δικαιοδοτικών τους οργάνων και των δικαστικών τους διαδικασιών, τα κράτη μέλη οφείλουν να τηρούν τις σχετικές με το δίκαιο της Ένωσης υποχρεώσεις τους οι οποίες απορρέουν από το άρθρο 47 του Χάρτη, η εμβέλεια και το περιεχόμενο των οποίων πρέπει να ερμηνεύονται υπό το πρίσμα του άρθρου 6, παράγραφος 1, της ΕΣΔΑ, καθώς και του άρθρου 19, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, ΣΕΕ [132]. Ωστόσο, δεν υπάρχει κάποιο προκαθορισμένο ή μοναδικό έγκυρο μοντέλο ή σύστημα. Η νομολογία του Δικαστηρίου επιδιώκει μάλλον να θέσει τις ελάχιστες απαιτήσεις με τις οποίες πρέπει να συμμορφώνονται τα εθνικά συστήματα. Οι απαιτήσεις αυτές συνδέονται με τις *εσωτερικές* και *εξωτερικές* πτυχές της ανεξαρτησίας της δικαιοσύνης καθώς και με την απαίτηση περί *αμεροληψίας*, η οποία απορρέει από τη νομολογία του ΕΔΔΑ.

129 Βλ. σημεία 227 έως 232 των προτάσεών μου στην υπόθεση AFJR.

130 Βλ., όσον αφορά το άρθρο 47, δεύτερο εδάφιο, του Χάρτη, απόφαση της 19ης Νοεμβρίου 2019, A. K. κ.λπ. (Ανεξαρτησία του πειθαρχικού τμήματος του Ανωτάτου Δικαστηρίου) (C-585/18, C-624/18 και C-625/18, EU:C:2019:982, σκέψη 130 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

131 Όπ.π. (σκέψεις 124 έως 126 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

132 Πρβλ. αποφάσεις της 24ης Ιουνίου 2019, Επιτροπή κατά Πολωνίας (Ανεξαρτησία του Ανωτάτου Δικαστηρίου) (C-619/18, EU:C:2019:531, σκέψη 52), και της 19ης Νοεμβρίου 2019, A. K. κ.λπ. (Ανεξαρτησία του πειθαρχικού τμήματος του Ανωτάτου Δικαστηρίου) (C-585/18, C-624/18 και C-625/18, EU:C:2019:982, σκέψη 115).

210. Το *εξωτερικό* στοιχείο της ανεξαρτησίας της δικαιοσύνης, το οποίο συνδέεται στενά με την απαίτηση περί αμεροληψίας, προϋποθέτει ότι «το σχετικό όργανο ασκεί τα καθήκοντά του με πλήρη αυτονομία, χωρίς να υπόκειται σε οποιαδήποτε ιεραρχική σχέση ή σχέση υπαγωγής έναντι οποιουδήποτε και χωρίς να λαμβάνει εντολές ή οδηγίες οποιασδήποτε προελεύσεως και ότι, ως εκ τούτου, *προστατεύεται από εξωτερικές παρεμβάσεις ή πιέσεις* οι οποίες θα μπορούσαν να θίξουν την ανεξάρτητη κρίση των μελών του και να επηρεάσουν τις αποφάσεις τους» [133]. Τούτο δεν περιλαμβάνει μόνον οποιαδήποτε άμεση άσκηση επιρροής, υπό τη μορφή εντολών, αλλά και «πιο έμμεσες μορφές ασκήσεως επιρροής δυνάμενες να κατευθύνουν τις αποφάσεις των οικείων δικαστών» [134].

211. Όπως επισήμανε το Δικαστήριο, υπενθυμίζοντας τη νομολογία του ΕΔΔΑ σχετικά με το άρθρο 6, παράγραφος 1, της ΕΣΔΑ, για τη θεμελίωση του στοιχείου της «ανεξαρτησίας», ορισμένα κρίσιμα στοιχεία που πρέπει να λαμβάνονται υπόψη είναι, μεταξύ άλλων, *ο τρόπος διορισμού και η θητεία των δικαστών*, η ύπαρξη προστασίας από τις εξωτερικές πιέσεις καθώς και το ζήτημα αν το όργανο δημιουργεί «εντύπωση περί ανεξαρτησίας», δεδομένου ότι πρόκειται περί της ίδιας της εμπιστοσύνης που τα δικαστήρια πρέπει να εμπνέουν στους πολίτες στο πλαίσιο μιας δημοκρατικής κοινωνίας [135].

212. Ένα άλλο σημαντικό στοιχείο για την αντικειμενική εκτίμηση της αμεροληψίας είναι οι εντυπώσεις (η θεωρία των εντυπώσεων): το κριτήριο αυτό απαιτεί να εξετάζεται αν, πέραν της προσωπικής στάσεως συγκεκριμένου δικαστή, υπάρχουν ορισμένα επαληθεύσιμα πραγματικά περιστατικά τα οποία δικαιολογούν υπόνοιες όσον αφορά την αμεροληψία του [136]. Ειδικότερα, όσον αφορά τους διορισμούς των δικαστών είναι αναγκαίο «να διασφαλισθεί ότι οι ουσιαστικές προϋποθέσεις και οι όροι της διαδικασίας για την έκδοση των αποφάσεων περί διορισμού δεν θα μπορούν να προκαλέσουν στους πολίτες, μετά τον διορισμό των ενδιαφερομένων, εύλογες αμφιβολίες ως προς το ανεπηρέαστο των οικείων δικαστών από εξωτερικά στοιχεία και ως προς την ουδετερότητά τους έναντι των αντιπαρατιθέμενων συμφερόντων» [137].

213. Ωστόσο, προκειμένου να εξετάσει την πλήρωση του εν λόγω κριτηρίου, το Δικαστήριο προέκρινε μια συνολική ανάλυση, στο πλαίσιο της οποίας λαμβάνονται υπόψη στοιχεία που συνδέονται με τον θεσμικό σχεδιασμό, τη νομική ρύθμιση και την πρακτική εφαρμογή. Στο πλαίσιο αυτό, το Δικαστήριο έχει κρίνει, επί παραδείγματι, ότι το γεγονός και μόνον ότι η εκτελεστική ή η νομοθετική εξουσία συμμετέχουν στη διαδικασία διορισμού των δικαστών δεν

133 Όπ.π. (σκέψη 121 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία). Η υπογράμμιση δική μου.

134 Όπ.π. (σκέψη 125 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

135 Απόφαση της 19ης Νοεμβρίου 2019, A. K. κ.λπ. (Ανεξαρτησία του πειθαρχικού τμήματος του Ανωτάτου Δικαστηρίου) (C-585/18, C-624/18 και C-625/18, EU:C:2019:982, σκέψη 127), η οποία παραπέμπει συναφώς στις αποφάσεις του ΕΔΔΑ της 21ης Ιουνίου 2011, Fruni κατά Σλοβακίας (CE:ECHR:2011:0621JUD000801407, § 141) και της 6ης Νοεμβρίου 2018, Ramos Nunes de Carvalho e Sá κατά Πορτογαλίας (CE:ECHR:2018:1106JUD005539113, § 144 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

136 Απόφαση της 19ης Νοεμβρίου 2019, A. K. κ.λπ. (Ανεξαρτησία του πειθαρχικού τμήματος του Ανωτάτου Δικαστηρίου) (C-585/18, C-624/18 και C-625/18, EU:C:2019:982, σκέψη 128), η οποία παραπέμπει στην απόφαση του ΕΔΔΑ της 6ης Μαΐου 2003, Kleyn κ.λπ. κατά Κάτω Χωρών (CE:ECHR:2003:0506JUD003934398, § 191 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία), και στην απόφαση του ΕΔΔΑ της 6ης Νοεμβρίου 2018, Ramos Nunes de Carvalho e Sá κατά Πορτογαλίας (CE:ECHR:2018:1106JUD005539113, §§ 145, 147 και 149 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

137 Απόφαση της 19ης Νοεμβρίου 2019, A. K. κ.λπ. (Ανεξαρτησία του πειθαρχικού τμήματος του Ανωτάτου Δικαστηρίου) (C-585/18, C-624/18 και C-625/18, EU:C:2019:982, σκέψη 134 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία). Βλ., επίσης, απόφαση της 26ης Μαρτίου 2020, Επανεξέταση Simpson και HG κατά Συμβουλίου και Επιτροπής (C-542/18 RX-II και C-543/18 RX-II, EU:C:2020:232, σκέψη 71 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

δύναται να δημιουργήσει σχέση εξαρτήσεως αν, μετά τον διορισμό τους, οι δικαστές δεν υπόκεινται σε πιέσεις και δεν λαμβάνουν εντολές κατά την άσκηση των δικαστικών τους καθηκόντων [138].

214. Το Δικαστήριο έχει αποφανθεί ότι «η ανεξαρτησία ενός εθνικού δικαστηρίου πρέπει να εκτιμάται, ακόμη και από πλευράς των συνθηκών υπό τις οποίες λαμβάνει χώρα ο διορισμός των μελών του, με γνώμονα το σύνολο των κρίσιμων παραγόντων» [139]. Τούτο σημαίνει ότι μολονότι κάποια από τα στοιχεία που επισημαίνει το εθνικό δικαστήριο μπορεί να μην είναι αξιόμεμπτα αυτά καθεαυτά, ο συνδυασμός όμως των στοιχείων αυτών σε συνδυασμό με τις οικείες περιστάσεις, θα μπορούσε να αποβεί προβληματικός [140].

3) Ανάλυση

i) Συγκρότηση και καθεστώς του Συνταγματικού Δικαστηρίου

215. Όσον αφορά το πρώτο ζήτημα που θέτει το αιτούν δικαστήριο σχετικά με τη *συγκρότηση και το καθεστώς του Συνταγματικού Δικαστηρίου*, δεν προκύπτει, κατά τη γνώμη μου, ότι η μέθοδος διορισμού στο Συνταγματικό Δικαστήριο είναι, αυτή καθεαυτή προβληματική. Το γεγονός και μόνον ότι «πολιτικοί» φορείς συμμετέχουν στον διορισμό σε ένα όργανο όπως το Συνταγματικό Δικαστήριο δεν το μετατρέπει σε πολιτικό όργανο που ανήκει στην εκτελεστική εξουσία ή υπόκειται σε σχέση υπαγωγής έναντι αυτής. Αντιθέτως, αυτό που έχει σημασία είναι οι συνταγματικοί δικαστές, κατόπιν του διορισμού τους, να μην υπόκεινται σε καμία επιρροή ή άσκηση πιέσεως σχετικά με τα καθήκοντά τους [141].

216. Εξάλλου, από απόψεως διαρθρώσεως και οργανώσεως, τα συνταγματικά δικαστήρια πράγματι διαφέρουν από τα υπόλοιπα δικαστήρια. Από αυτή την άποψη και στον βαθμό αυτό, τα συνταγματικά δικαστήρια, ειδικά στα συστήματα στα οποία διενεργούν ειδικό συγκεντρωτικό έλεγχο συνταγματικότητας, διαφέρουν από τα υπόλοιπα τακτικά δικαστήρια εντός εθνικού συστήματος [142]. Εντούτοις, ακόμη και αν θα μπορούσε να υπάρχει ο ενίοτε ταξινομικού χαρακτήρα δισταγμός σχετικά με το σε ποια ακριβώς εξουσία του κράτους ανήκουν, το γεγονός αυτό δεν συνεπάγεται ότι τα εν λόγω δικαστήρια παύουν να συνιστούν «δικαιοδοτικά όργανα» [143]. Για τους σκοπούς του εν λόγω ορισμού, κατά τον καθορισμό του καθεστώτος των συνταγματικών δικαστών και των νομικών εγγυήσεων της ανεξαρτησίας τους κατά την τέλεση των καθηκόντων τους είναι σημαντικό τα εν λόγω δικαστήρια να διαθέτουν τα απαιτούμενα εχέγγυα αμεροληψίας και ανεξαρτησίας.

138 Πρβλ. αποφάσεις της 19ης Νοεμβρίου 2019, A. K. κ.λπ. (Ανεξαρτησία του πειθαρχικού τμήματος του Ανωτάτου Δικαστηρίου) (C-585/18, C-624/18 και C-625/18, EU:C:2019:982, σκέψη 133 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία), και της 9ης Ιουλίου 2020, Land Hessen (C-272/19, EU:C:2020:535, σκέψη 54).

139 Απόφαση της 9ης Ιουλίου 2020, Land Hessen (C-272/19, EU:C:2020:535, σκέψη 56).

140 Πρβλ. αποφάσεις της 19ης Νοεμβρίου 2019, A. K. κ.λπ. (Ανεξαρτησία του πειθαρχικού τμήματος του Ανωτάτου Δικαστηρίου) (C-585/18, C-624/18 και C-625/18, EU:C:2019:982, σκέψη 142), και της 9ης Ιουλίου 2020, Land Hessen (C-272/19, EU:C:2020:535, σκέψη 57).

141 Πρβλ. απόφαση της 19ης Νοεμβρίου 2019, A. K. κ.λπ. (Ανεξαρτησία του πειθαρχικού τμήματος του Ανωτάτου Δικαστηρίου) (C-585/18, C-624/18 και C-625/18, EU:C:2019:982, σκέψη 133 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

142 Βλ., επί παραδείγματι, επί του εν λόγω ζητήματος, D. Grimm, D., «Constitutions, Constitutional Courts and Constitutional Interpretation at the Interface of Law and Politics», *EMERJ*, τόμος 21(3), 2019, σ. 55-71, Ginsburg, T. και Garoupa, N., «Building Reputation in Constitutional Courts: Political and Judicial Audiences», *Arizona Journal of International and Comparative Law*, τόμος 28, 2011, σ. 539-568.

143 Βλ., επί του ζητήματος αυτού από συγκριτικής απόψεως, με βάση την ιδιαιτερότητα του γαλλικού Συνταγματικού Δικαστηρίου, Favoreu, L., και Mastor, W., *Les cours constitutionnelles*, 2η έκδοση, Dalloz, Παρίσι, 2016, σ. 22 επ.

217. Τούτο δίνει απάντηση επίσης στο ζήτημα του διορισμού. Το ποιος πραγματοποιεί στην πραγματικότητα τον διορισμό δεν είναι καθοριστικής σημασίας[144], αλλά ασκεί εν μέρει επιρροή, ιδίως σε σχέση με τη διαδικασία επιλογής των δικαστών. Εκείνο που έχει σημασία είναι οι εγγυήσεις ανεξαρτησίας κατά την άσκηση των καθηκόντων σε συνδυασμό ενδεχομένως με την πραγματική συμπεριφορά. Παρεμπιπτόντως, θα μπορούσε μάλιστα να πει κανείς ότι ακριβώς η εμπλοκή άλλων εξουσιών του κράτους στον διορισμό των δικαστών αποτελεί παράδειγμα πραγματικής διακρίσεως των εξουσιών. Η διάκριση των εξουσιών δεν πρέπει να συγχέεται με τις εξεζητημένες απόψεις περί της ανεξαρτησίας της δικαιοσύνης οι οποίες κατ' ουσίαν συνεπάγονται την απομόνωση και τον συντηρητισμό των δικαστών.

218. Στο πλαίσιο των υπό κρίση υποθέσεων, επισημαίνεται ότι η απαίτηση περί ανεξαρτησίας αποτελεί μέρος του συνταγματικώς κατοχυρωμένου καθεστώτος των δικαστών του Συνταγματικού Δικαστηρίου σύμφωνα με το άρθρο 145 του ρουμανικού Συντάγματος. Σύμφωνα με το άρθρο 142, παράγραφος 2, του ρουμανικού Συντάγματος, η εννεαετής θητεία των συνταγματικών δικαστών δεν είναι ανανεώσιμη. Κατά το χρονικό αυτό διάστημα, οι εν λόγω δικαστές δεν μπορούν να απομακρυνθούν από τη θέση τους, σύμφωνα με το άρθρο 145 του ρουμανικού Συντάγματος. Οι προϋποθέσεις διορισμού τους, στις οποίες συγκαταλέγονται άριστα νομικά προσόντα, επαγγελματική επάρκεια υψηλού επιπέδου και δεκαοκταετής κατ' ελάχιστον επαγγελματική πείρα στον τομέα του δικαίου ή της ανώτερης νομικής εκπαιδεύσεως, καθορίζονται στο άρθρο 143 του ρουμανικού Συντάγματος. Εξάλλου, όπως επισημαίνει η Επιτροπή, το άρθρο 144 του ρουμανικού Συντάγματος θεσπίζει επίσης καθεστώς ασυμβιβάστων για τους συνταγματικούς δικαστές, το οποίο αποσκοπεί στη διαφύλαξη της ανεξαρτησίας τους.

219. Επιπλέον, τα συνταγματικά δικαστήρια εν γένει[145], και το ρουμανικό Συνταγματικό Δικαστήριο ειδικότερα[146], έχουν επίσης αναγνωρισθεί ως έγκυροι συνομιλητές από το Δικαστήριο στο πλαίσιο της διαδικασίας της προδικαστικής παραπομπής του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, γεγονός το οποίο προϋποθέτει, τουλάχιστον σε ορισμένο βαθμό, την ανεξαρτησία τους προκειμένου να ανταποκρίνονται στον ορισμό της έννοιας του «δικαστηρίου» κατά το άρθρο 267 ΣΛΕΕ[147].

ii) Αρμοδιότητες και πρακτική του Συνταγματικού Δικαστηρίου

220. Ομοίως, οι προβληματισμοί του αιτούντος δικαστηρίου ως προς την *αρμοδιότητα του Συνταγματικού Δικαστηρίου* να διαπιστώνει την ύπαρξη νομικής συγκρούσεως συνταγματικής φύσεως μεταξύ των συνταγματικών εξουσιών εμπίπτουν στη σφαίρα της θεσμικής και δικονομικής αυτονομίας του εν λόγω κράτους.

144 Ή μήπως το γεγονός ότι, σε σημαντικό αριθμό κρατών μελών, οι δικαστές διορίζονται από αρχηγό κράτους ή κυβερνήσεως, δηλαδή από την εκτελεστική εξουσία, σημαίνει από μόνο του και ότι όλοι οι δικαστές είναι μη ανεξάρτητοι;

145 Μεταξύ των πολλών αποφάσεων στις οποίες παραπέμπουν μέχρι σήμερα τα εθνικά συνταγματικά δικαστήρια, βλ., επί παραδείγματι, αποφάσεις της 1ης Μαρτίου 2011, Association belge des Consommateurs Test-Achats κ.λπ. (C-236/09, EU:C:2011:100), της 26ης Φεβρουαρίου 2013, Melloni (C-399/11, EU:C:2013:107), της 30ής Μαΐου 2013, F. (C-168/13 PPU, EU:C:2013:358), και της 16ης Ιουνίου 2015, Gauweiler κ.λπ. (C-62/14, EU:C:2015:400).

146 Απόφαση της 5ης Ιουνίου 2018, Coman κ.λπ. (C-673/16, EU:C:2018:385).

147 Βλ., επί παραδείγματι, απόφαση της 19ης Σεπτεμβρίου 2006, Wilson (C-506/04, EU:C:2006:587, σκέψεις 49 έως 53), ή, πλέον προσφάτως, αποφάσεις της 21ης Ιανουαρίου 2020, Banco de Santander (C-274/14, EU:C:2020:17, σκέψεις 55 επ.), της 9ης Ιουλίου 2020, Land Hessen (C-272/19, EU:C:2020:535, σκέψεις 45 επ.), και της 16ης Ιουλίου 2020, Governo della Repubblica italiana (Καθεστώς των Ιταλών δικαστικών λειτουργών) (C-658/18, EU:C:2020:572, σκέψεις 42 επ.).

221. Δεν υφίσταται κάποιος προκαθορισμένος κατάλογος αρμοδιοτήτων που θα πρέπει ή δεν θα πρέπει να έχουν τα συνταγματικά δικαστήρια προκειμένου να τηρούν την αρχή της ανεξαρτησίας της δικαιοσύνης της Ένωσης. Κατά κάποιον τρόπο, είναι σύμφυτο με τα καθήκοντα των συνταγματικών δικαστηρίων ότι οι εξουσίες τους θα έχουν (άμεσες ή έμμεσες) συνέπειες επί των αποφάσεων που εκδίδουν τα τακτικά δικαστήρια [148].

222. Θα μπορούσε απλώς να προστεθεί ότι, τουλάχιστον εξ όσων γνωρίζω, κανένα από τα ευρωπαϊκά συνταγματικά δικαστήρια δεν έχει κατορθώσει να βρει κάποιον πραγματικά ακριβή τρόπο για την πραγματοποίηση της διακρίσεως του τι αποτελεί ζήτημα «συνταγματικής» σημασίας και τι ζήτημα «μόνον» ή «απλής» νομιμότητας. Η απουσία μιας τέτοιας σαφούς διακρίσεως έχει προκαλέσει πληθώρα συγκρούσεων μεταξύ των (τακτικών) ανωτάτων εθνικών δικαστηρίων και των εθνικών συνταγματικών δικαστηρίων κατά το παρελθόν, ιδίως σε συστήματα τα οποία είναι εξοικειωμένα με τον συγκεκριμένο (ή ατομικό) έλεγχο συνταγματικότητας βάσει επιμέρους συνταγματικής καταγγελίας [149].

iii) Επί της αρχής του δεδικασμένου

223. Τέλος, επισημαίνεται ότι ο ειδικός χαρακτήρας των εν λόγω αποτελεσμάτων και οι πρακτικές συνέπειες των αποφάσεων των συνταγματικών δικαστηρίων αποτελούν επίσης μέρος των στοιχείων που θα καθοριστούν από τα εθνικά νομικά συστήματα, συμπεριλαμβανομένης της προστασίας αρχών όπως το δεδικασμένο και η ασφάλεια δικαίου.

224. Στο συγκεκριμένο πλαίσιο του δικαίου της Ένωσης, το Δικαστήριο έχει κατ' επανάληψη επισημάνει τη σημασία αμφοτέρων των εν λόγω αρχών [150]. Τούτο σημαίνει ότι, όσον αφορά τις απαιτήσεις που απορρέουν από το δίκαιο της Ένωσης, πέραν ορισμένων εντελώς εξαιρετικών περιπτώσεων [151], το Δικαστήριο ουδέποτε απαίτησε να τεθεί εκποδών η ισχύς του δεδικασμένου τελεσίδικων αποφάσεων γενικώς. Εντούτοις, συγχρόνως, το Δικαστήριο δεν έχει αντιταχθεί στα έκτακτα ένδικα μέσα που προβλέπονται για την επανεξέταση των αντιθέτων προς το δίκαιο της Ένωσης τελεσίδικων αποφάσεων στη Ρουμανία, σεβόμενο τη στάθμιση και τη συγκεκριμένη δικονομική επιλογή του εθνικού νομοθέτη [152]. Το ίδιο πρέπει να ισχύει κατά μείζονα λόγο όσον αφορά τα αποτελέσματα και τις συνέπειες εθνικής αποφάσεως συνταγματικής φύσεως.

iv) Επιφύλαξη

225. Όπως διευκρίνισα στις προτάσεις μου στην υπόθεση AFJR, η φύση της εκτιμήσεως, από την άποψη της ανεξαρτησίας της δικαιοσύνης και της αμεροληψίας, από το Δικαστήριο, στο πλαίσιο υποθέσεων «διαρθρωτικού» χαρακτήρα οι οποίες οδηγούν σε αναθεώρηση ορισμένων εθνικών

[148] Για συγκριτική επισκόπηση, βλ. επί παραδείγματι, Cremer, H.-J., «Die Wirkungen verfassungsrechtlicher Entscheidungen: Ein Vergleich zwischen der Rechtslage in der Bundesrepublik Deutschland und der Rechtslage in den Staaten Mittel- und Osteuropas», σε Frowein, J. A. και Marauhn, T. (επιμ.), *Grundfragen der Verfassungsgerichtsbarkeit in Mittel- und Osteuropa*, Springer, Βερολίνο, 1998, σ. 237, ή τις διάφορες συμβολές σε Luchterhandt, O. κ.ά. (επιμ.), *Verfassungsgerichtsbarkeit in Mittel- und Osteuropa*, Nomos, Baden-Baden, 2007.

[149] Για συγκριτική ανάλυση με παραδείγματα προερχόμενα από τη Γερμανία, την Ισπανία, την Τσεχική Δημοκρατία, τη Σλοβακία ή τη Σλοβενία, βλ. τον τόμο που έχει εκδώσει το Ústavní soud (Συνταγματικό Δικαστήριο, Τσεχική Δημοκρατία) με τίτλο *The Limits of the Constitutional Review of the Ordinary Courts' Decisions in the Proceedings on the Constitutional Complaint*, Linde, Πράγα, 2005. Όσον αφορά την προσαπτόμενη «υπερβολή» του ελέγχου συνταγματικότητας, βλ., επί παραδείγματι, Bundesministerium der Justiz, *Entlastung des Bundesverfassungsgerichts: Bericht der Kommission*, Moser, Βόννη, 1998, σ. 62 έως 66.

[150] Για πρόσφατο παράδειγμα, βλ. απόφαση της 2ας Απριλίου 2020, CRPNPAC και Vueling Airlines (C-370/17 και C-37/18, EU:C:2020:260, σκέψη 88 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

[151] Όπως εκτέθηκε και εξετάσθηκε προσφάτως στις προτάσεις μου στην υπόθεση Călin (C-676/17, EU:C:2019:94, σημεία 80 επ.).

[152] Απόφαση της 11ης Σεπτεμβρίου 2019, Călin (C-676/17, EU:C:2019:700, σκέψη 57).

θεσμικών ή διαδικαστικών λύσεων σύμφωνα με τις απαιτήσεις του δικαίου της Ένωσης, μπορεί να αναλυθεί σε τρία επίπεδα: την «αμιγώς θεωρητική εκτίμηση»· τη «συνδυαστική θεώρηση» ή την «πρακτική εφαρμογή της θεωρίας»· και την ανάλυση της πράξης αποκλειστικά, η οποία είναι τελείως διαφορετική από ό,τι αναφέρεται στη θεωρία [153].

226. Στις υπό κρίση υποθέσεις, η εκτίμηση της «θεωρίας» ή της «αμιγώς θεωρητικής εκτιμήσεως» δεν φαίνεται να δημιουργεί αμφιβολίες ως προς την αμεροληψία ή την ανεξαρτησία του Συνταγματικού Δικαστηρίου.

227. Βεβαίως, δεν μπορούν να αγνοηθούν οι υπόνοιες σχετικά με τους δυνητικούς κινδύνους, ακόμη και οι διάφοροι υπαινιγμοί που περιλαμβάνονται στη δικογραφία της υπό κρίση υποθέσεως, ιδίως όταν γίνεται αναφορά ειδικώς στην απόφαση 685/2018, στα εμπλεκόμενα πρόσωπα και στα υποτιθέμενα κίνητρά τους [154].

228. Ωστόσο, αυτό είναι κάτι εντελώς διαφορετικό από το ζήτημα που έχει υποβληθεί στην κρίση του Δικαστηρίου [155]. Δυστυχώς δεν αποκλείεται στην Ευρωπαϊκή Ένωση σήμερα η πιθανότητα να υπάρχουν περιπτώσεις καταστρατηγήσεως ή σαφούς καταχρήσεως συγκεκριμένης συνταγματικής διαδικασίας η οποία, μολονότι διέπεται από φαινομενικά ουδέτερους κανόνες, θα μπορούσε να λειτουργήσει προς όφελος ή προς το συμφέρον συγκεκριμένου προσώπου ή ομάδας. Ακόμη πιο ακραίο σενάριο θα μπορούσε να είναι εκείνο στο οποίο δεν υπάρχουν απλώς μία ή ακόμη και περισσότερες επιμέρους θεσμικές πλημμέλειες, αλλά η πλημμέλεια αφορά κάποιο δικαιοδοτικό όργανο συνολικά. Σε μια τέτοια περίπτωση, δεν διασφαλίζονται πλέον οι βασικές, διαρθρωτικού χαρακτήρα εγγυήσεις της ανεξαρτησίας και της αμεροληψίας ενός οργάνου, διότι, μέσω του συστήματος των διορισμών, για παράδειγμα, ολόκληρο το εν λόγω όργανο τελεί υπό πολιτική ομηρεία ή έχει σαφώς επέλθει η πραγμάτωση απειλών στη γενικότερη διάρθρωση οι οποίες αφορούν την τήρηση της αρχής της διακρίσεως των εξουσιών [156].

229. Πάντως, και ως προς το σημείο αυτό συμφωνώ απολύτως με την Επιτροπή, στις υπό κρίση υποθέσεις δεν προέκυψε κανένα στοιχείο ικανό να θέσει υπό αμφισβήτηση την ανεξαρτησία ή την αμεροληψία του Συνταγματικού Δικαστηρίου. Οι προβληματισμοί του αιτούντος δικαστηρίου αφορούν αντιθέτως εκτιμήσεις σχετικές με την ερμηνεία του εθνικού δικαίου που διατυπώνονται στην απόφαση του Συνταγματικού Δικαστηρίου και τις συνέπειές της για την πρακτική του αιτούντος δικαστηρίου, με τις οποίες το εν λόγω δικαστήριο απλώς διαφωνεί.

ν) Ενδιάμεσο συμπέρασμα

230. Κατά συνέπεια, στο πρώτο προδικαστικό ερώτημα στην υπόθεση C-357/19, στον βαθμό που αφορά την αρχή της ανεξαρτησίας της δικαιοσύνης, καθώς και στο προδικαστικό ερώτημα στην υπόθεση C-547/19, πρέπει να δοθεί απάντηση υπό την έννοια ότι η αρχή της ανεξαρτησίας της δικαιοσύνης της Ένωσης, η οποία κατοχυρώνεται στο άρθρο 47, δεύτερο εδάφιο, του Χάρτη και στο άρθρο 19, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, ΣΕΕ, δεν αντιτίθεται στην έκδοση αποφάσεως εθνικού συνταγματικού δικαστηρίου, το οποίο, κατά την άσκηση των συνταγματικών

153 Σημεία 240 έως 243 των εν λόγω προτάσεων.

154 Βλ., επίσης, σημείο 204 των παρουσών προτάσεων.

155 Για διάφορα επιχειρήματα που έχουν προβληθεί ενώπιον του Δικαστηρίου βλ. διεξοδικά προτάσεις μου στην υπόθεση AFJR (σημεία 235 έως 248).

156 Βλ., για παράδειγμα μιας τέτοιας περιπτώσεως, απόφαση της 19ης Νοεμβρίου 2019, A. K. κ.λπ. (Ανεξαρτησία του πειθαρχικού τμήματος του Ανωτάτου Δικαστηρίου) (C-585/18, C-624/18 και C-625/18, EU:C:2019:982, σκέψεις 142 έως 152).

αρμοδιοτήτων του, αποφαίνεται επί της νομιμότητας της συνθέσεως δικαστικών σχηματισμών του ανωτάτου εθνικού δικαστηρίου, ακόμη και αν τούτο έχει ως συνέπεια να επιτρέπεται η άσκηση έκτακτων ένδικων μέσων κατά τελεσίδικων αποφάσεων.

5. Η αρχή της υπεροχής

231. Με το τρίτο προδικαστικό ερώτημα στην υπόθεση C-357/19, το αιτούν δικαστήριο ζητεί να διευκρινιστεί αν η αρχή της υπεροχής του δικαίου της Ένωσης επιτρέπει σε εθνικό δικαστήριο να μην εφαρμόσει απόφαση του συνταγματικού δικαστηρίου η οποία εκδόθηκε σε υπόθεση σχετική με διαφορά συνταγματικής φύσεως και η οποία είναι δεσμευτική βάσει του εθνικού δικαίου.

232. Έχω ήδη δώσει απάντηση στο ερώτημα αυτό υπό το πρίσμα των ειδικών υποχρεώσεων που απορρέουν από το άρθρο 325 ΣΛΕΕ και την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Λαμβανομένης υπόψη της απαντήσεως που προτείνω στο Δικαστήριο να δώσει στο πρώτο και στο δεύτερο προδικαστικό ερώτημα στην υπόθεση C-357/19, η απάντηση στο τρίτο προδικαστικό ερώτημα παρέλκει.

233. Εντούτοις, φρονώ ότι είναι σκόπιμο να προσθέσω ορισμένες τελικές παρατηρήσεις επί της αρχής της υπεροχής και επί της υποχρεώσεως των εθνικών δικαστηρίων να εφαρμόζουν τις αποφάσεις συνταγματικού δικαστηρίου. Οι εν λόγω προσθήκες δεν κρίνονται μόνο σκόπιμες για την περίπτωση που το Δικαστήριο δεν συμφωνήσει με τις απαντήσεις που έδωσα στο πρώτο και στο δεύτερο προδικαστικό ερώτημα στην υπόθεση C-357/19. Κρίνονται επίσης σκόπιμες διότι πίσω από το εν λόγω γενικό ερώτημα κρύβεται άλλο ένα σημαντικό ζήτημα: όπως προκύπτει από τη διάταξη περί παραπομπής, το τρίτο προδικαστικό ερώτημα φαίνεται να στηρίζεται στο γεγονός ότι, σύμφωνα με το άρθρο 99, στοιχείο ș, του νόμου 303/2004, η μη συμμόρφωση δικαστή με απόφαση του Συνταγματικού Δικαστηρίου συνιστά πειθαρχικό παράπτωμα κατά το εθνικό δίκαιο [157].

234. Σε ορισμένο βαθμό, η πάγια νομολογία του Δικαστηρίου απαντά ήδη στο ζήτημα αυτό που έθεσε το αιτούν δικαστήριο.

235. Αφενός, υφίσταται πάγια νομολογία σχετικά με την υπεροχή του δικαίου της Ένωσης και τις συνέπειές της για τα δικαιοδοτικά όργανα και τις εθνικές ένδικες διαδικασίες. Πρώτον, τα εθνικά δικαστήρια, τα οποία καλούνται να εφαρμόσουν κανόνες του δικαίου της Ένωσης, έχουν υποχρέωση να διασφαλίζουν την πλήρη αποτελεσματικότητα των κανόνων αυτών, αφήνοντας εν ανάγκη αυτεπαγγέλτως ανεφάρμοστη κάθε αντίθετη διάταξη της εθνικής νομοθεσίας, χωρίς να υποχρεούνται να ζητήσουν ή να αναμένουν την προηγούμενη εξαφάνισή της είτε διά της νομοθετικής οδού είτε μέσω οποιασδήποτε άλλης συνταγματικής διαδικασίας [158]. Δεύτερον, δεν είναι συμβατές με τις επιταγές που είναι συμφυείς με την ίδια τη φύση του δικαίου της Ένωσης διατάξεις ή πρακτικές οι οποίες είναι ικανές να θίξουν την αποτελεσματικότητα του δικαίου της Ένωσης μη αναγνωρίζοντας στο εθνικό δικαστήριο που είναι αρμόδιο για την εφαρμογή του εν λόγω δικαίου την εξουσία να πράττει, κατά το χρονικό σημείο της εφαρμογής αυτής, οτιδήποτε

[157] Βλ. σημείο 7 των παρουσών προτάσεων. Στο πλαίσιο της υπό κρίση υποθέσεως, η χρήση της εν λόγω διατάξεως παραμένει στη σφαίρα του δυνατού, υπό την προϋπόθεση ότι το Δικαστήριο θα υιοθετήσει ορισμένη ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης και ότι εν συνεχεία το αιτούν δικαστήριο θα εφαρμόσει την εν λόγω ερμηνεία σε εθνικό επίπεδο, πιθανώς αντιτιθέμενο κατά τον τρόπο αυτό με την απόφαση του εθνικού συνταγματικού δικαστηρίου. Ωστόσο, η ίδια αυτή διάταξη έχει ήδη τύχει εφαρμογής σε άλλη παράλληλη υπόθεση που εκκρεμεί ενώπιον του Δικαστηρίου: βλ. σημερινές προτάσεις μου, στην υπόθεση C-379/19, DNA- Serviciul Territorial Oradea, στις οποίες προκύπτει ότι κινήθηκε κατά του αιτούντος δικαστή πειθαρχική έρευνα για τον λόγο ότι υποβάλλοντας αίτηση προδικαστικής αποφάσεως ενώπιον του Δικαστηρίου εξέφρασε τη διαφωνία του με απόφαση του Συνταγματικού Δικαστηρίου.

[158] Βλ., για πρόσφατο παράδειγμα, απόφαση της 4ης Δεκεμβρίου 2018, The Minister for Justice and Equality and Commissioner of the Garda Síochána (C-378/17, EU:C:2018:979, σκέψη 35 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

είναι αναγκαίο ώστε να αποκλείεται η εφαρμογή των εθνικών νομοθετικών διατάξεων που παρακωλύουν ενδεχομένως την πλήρη αποτελεσματικότητα των εχόντων άμεση εφαρμογή κανόνων του δικαίου της Ένωσης [159]. Τρίτον, οι εν λόγω διαπιστώσεις εφαρμόζονται σχετικά με όλους τους εθνικούς κανόνες οποιουδήποτε επιπέδου, συμπεριλαμβανομένων εκείνων που έχουν συνταγματική φύση [160].

236. Επομένως, κατ' αρχήν, ακόμη και αν υποτεθεί φυσικά ότι όντως υπήρξε μια μορφή ουσιώδους ασυμβατότητας μεταξύ της επίμαχης στην υπό κρίση υπόθεση συνταγματικής φύσεως αποφάσεως και του δικαίου της Ένωσης, πράγμα το οποίο κατά τη γνώμη μου δεν συμβαίνει εν προκειμένω, η αρχή της υπεροχής πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι επιτρέπει σε εθνικό δικαστήριο να αφήσει ανεφάρμοστη απόφαση του εθνικού συνταγματικού δικαστηρίου σε περίπτωση που το αιτούν δικαστήριο θεωρεί ότι αυτός είναι ο μόνος δυνατός τρόπος συμμορφώσεως προς τις υποχρεώσεις που απορρέουν από τις άμεσα εφαρμοστέες διατάξεις του δικαίου της Ένωσης.

237. Αντιθέτως, όσον αφορά την διαδικασία της προδικαστικής παραπομπής και τις ενδεχόμενες συνέπειές της επί της ιεραρχίας των εθνικών δικαστηρίων, καθώς και επί της υποχρεώσεως συμμορφώσεως προς τη νομική κρίση ανώτερου δικαστηρίου, από την έκδοση της αποφάσεως Rheinmühlen I [161] του Δικαστηρίου και μετά, η νομολογία που επακολούθησε υπήρξε σαφέστατη. Είναι σκόπιμο να μνημονευθούν και να υπογραμμισθούν τρία βασικά σημεία που απορρέουν από την εν λόγω νομολογία, η οποία εφαρμόζεται και στις αποφάσεις που εκδίδονται από τα συνταγματικά δικαστήρια [162].

238. Πρώτον, όταν εθνικό δικαστήριο κρίνει ότι απόφαση εκδοθείσα από ανώτερο δικαστήριο θα μπορούσε να το οδηγήσει στην έκδοση αποφάσεως αντίθετης προς το δίκαιο της Ένωσης, οι εθνικοί κανόνες σύμφωνα με τους οποίους τα κατώτερα δικαστήρια δεσμεύονται από εκτιμήσεις ανώτερου δικαστηρίου δεν μπορούν να στερούν από το εν λόγω εθνικό δικαστήριο την ευχέρεια να υποβάλει στο Δικαστήριο αίτηση προδικαστικής αποφάσεως. Δεύτερον, εθνικό δικαστήριο το οποίο έχει ασκήσει την ευχέρεια που του παρέχει το άρθρο 267 ΣΛΕΕ δεσμεύεται από την ερμηνεία του Δικαστηρίου και πρέπει, εφόσον χρειαστεί, να μην εφαρμόζει τις αποφάσεις του ανώτερου δικαστηρίου [163]. Τρίτον, φρονώ ότι οι εν λόγω εκτιμήσεις θα πρέπει να ισχύουν και όταν κατώτερο δικαστήριο κρίνει την απόφαση του ανώτερου δικαστηρίου ασύμβατη με το δίκαιο της Ένωσης, δίχως να υποβάλει αίτηση προδικαστικής αποφάσεως στο Δικαστήριο. Πράγματι, η νομολογία επιμένει στο γεγονός ότι η *ευχέρεια* των κατώτερων δικαστηρίων να υποβάλλουν αίτηση προδικαστικής αποφάσεως, ενδεχομένως, μη εφαρμόζοντας τις κατευθυντήριες οδηγίες ανώτερου δικαστηρίου που αποδεικνύονται αντίθετες προς το δίκαιο της Ένωσης, δεν μπορεί να μετατραπεί σε *υποχρέωση* υποβολής τέτοιας αιτήσεως [164].

239. Κατά συνέπεια, το δίκαιο της Ένωσης επιτρέπει βεβαίως στον εθνικό δικαστή να μην ακολουθήσει την (άλλως δεσμευτική) νομική γνώμη ανώτερου δικαστηρίου, αν κρίνει ότι η εν λόγω νομική ερμηνεία είναι αντίθετη προς το δίκαιο της Ένωσης. Είναι απολύτως λογικό ότι, από

159 Προσφάτως, επί παραδείγματι, απόφαση της 4ης Δεκεμβρίου 2018, The Minister for Justice and Equality and Commissioner of the Garda Síochána (C-378/17, EU:C:2018:979, σκέψη 36 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

160 Πρβλ. απόφαση της 8ης Σεπτεμβρίου 2010, Winner Wetten (C-409/06, EU:C:2010:503, σκέψη 61 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

161 Απόφαση της 16ης Ιανουαρίου 1974, Rheinmühlen-Düsseldorf (166/73, EU:C:1974:3).

162 Απόφαση της 15ης Ιανουαρίου 2013, Križan κ.λπ. (C-416/10, EU:C:2013:8, σκέψη 70).

163 Πρβλ. αποφάσεις της 5ης Οκτωβρίου 2010, Elchinov (C-173/09, EU:C:2010:581, σκέψεις 27, 28 και 30), και της 15ης Ιανουαρίου 2013, Križan κ.λπ. (C-416/10, EU:C:2013:8, σκέψεις 68 και 69).

164 Αποφάσεις της 19ης Ιανουαρίου 2010, Kücükdeveci (C-555/07, EU:C:2010:21, σκέψεις 53 έως 55), της 5ης Οκτωβρίου 2010, Elchinov (C-173/09, EU:C:2010:581, σκέψη 28), και διάταξη της 3ης Σεπτεμβρίου 2020, Vikingo Fővállalkozó (C-610/19, EU:C:2020:673, σκέψη 75).

την άποψη του δικαίου της Ένωσης, το ίδιο πρέπει τότε να ισχύει και για κάθε (μεταγενέστερη) κύρωση που επιβάλλεται σε εθνικό επίπεδο για μια τέτοια συμπεριφορά: αν η συμπεριφορά αυτή είναι, από απόψεως δικαίου της Ένωσης, ορθή, τότε δεν επιτρέπεται η επιβολή κυρώσεων για αυτή.

240. Υπάρχει, ωστόσο, ένα ιδιαιτέρως σημαντικό «αλλά». Κατά την άποψή μου, το δίκαιο της Ένωσης παρέχει στον εθνικό δικαστή περιορισμένη «άδεια να διαφωνεί», αλλά όχι καθολική «άδεια να αγνοεί». Λαμβανομένης υπόψη της διαρθρώσεως της έννομης τάξεως της Ένωσης, στο πλαίσιο της οποίας το Δικαστήριο είναι ο τελικός ερμηνευτής του δικαίου της Ένωσης, η μνημονευθείσα νομολογία του Δικαστηρίου έχει έναν σκοπό: να διατηρεί την πρόσβαση των κατώτερων δικαστηρίων των κρατών μελών στο Δικαστήριο. Ειδικότερα, δεν πρέπει να επιτρέπεται στα ανώτερα δικαστήρια των κρατών να μελών να παρεμποδίζουν, ασκώντας την επίσημη εξουσία που διαθέτουν στο πλαίσιο του εσωτερικού νομικού συστήματος, τα δικαστήρια που υπάγονται σε αυτά να υποβάλλουν αιτήσεις προδικαστικής αποφάσεως στο Δικαστήριο.

241. Εντούτοις, ο σκοπός αυτός θέτει επίσης όρια όσον αφορά την έκταση της εν λόγω άδειας που παρέχεται από το δίκαιο της Ένωσης. Πράγματι, αν γίνουν δεκτές σε όλη τους την έκταση οι συχνά αφηρημένες και κατ' επέκταση μάλλον γενικευμένες θέσεις του Δικαστηρίου, τότε δεν μπορούμε παρά να συνταχθούμε με την άποψη, που έχει διατυπωθεί οπωσδήποτε από το 2010 [165], ότι η νομολογιακή γραμμή Rheinmühlen θα πρέπει να επανεξετασθεί. Από μια αφηρημένη θεσμική άποψη, μπορεί να θεωρηθεί ότι η εν λόγω νομολογία στηρίζεται σε σειρά ατεκμηρίωτων σιωπηρών υποθέσεων, μεταξύ των οποίων ότι τα ανώτερα εθνικά δικαστήρια επιθυμούν να αποτρέψουν τα κατώτερα δικαστήρια που υπάγονται σε αυτά από το να ζητούν από το Δικαστήριο την έκδοση προδικαστικών αποφάσεων. Ευτυχώς, τούτη η υπόθεση δεν έχει, τουλάχιστον μέχρι προσφάτως [166], τεκμηριωθεί.

242. Υπό το πρίσμα αυτό, προτείνω, επομένως, να ερμηνευθεί η ανωτέρω μνημονευόμενη νομολογία του Δικαστηρίου υπό την έννοια ότι παρέχει σε όλα τα εθνικά δικαιοδοτικά όργανα, ανεξαρτήτως ιεραρχίας, ένα περιθώριο ορθολογικού διαλόγου όσον αφορά την ορθή ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης. Εντούτοις, τούτο δεν θα πρέπει ασφαλώς να εκλαμβάνεται ως «εισιτήριο ελευθέρας» με απεριόριστη και καθολική ισχύ, η χρήση του οποίου θα προστατεύσει τον δικαστή, ανεξαρτήτως των περιστάσεων, από τους όποιους συνήθεις κανόνες σχετικά με τις ένδικες διαδικασίες, την ιεραρχία και την πειθαρχία σε εθνικό επίπεδο.

243. Πέραν αυτής της γενικής διευκρινίσεως, φρονώ ότι δεν είναι δυνατόν να δοθούν περισσότερες κατευθύνσεις για τα αμέτρητα διαφορετικά σενάρια που θα μπορούσαν να προκύψουν στην πραγματικότητα. Το συμπέρασμα σε όλες αυτές τις περιπτώσεις είναι πάντως ότι πρέπει να υπάρχει προσήκουσα *αιτιολόγηση* κάθε στοιχείου και εκτιμήσεως που αφορά το επίμαχο στη συγκεκριμένη υπόθεση δίκαιο της Ένωσης. Αυτή η μάλλον κάθετη υποχρέωση [167], είναι ήδη ικανή να προσδιορίσει εν μέρει ποια από τα αντλούμενα από το δίκαιο της Ένωσης επιχειρήματα παραμένουν στη σφαίρα του ορθολογικού νομικού διαλόγου. Εν πάση περιπτώσει, κατά γενικό κανόνα, *πρέπει πάντοτε να παρέχεται η δυνατότητα* δεόντως αιτιολογημένης διαφωνίας εκ μέρους (κατώτερου) δικαστηρίου, ιδίως όταν εξετάζεται για πρώτη φορά ζήτημα που μπορεί να οδηγήσει σε αίτηση προδικαστικής αποφάσεως ενώπιον του Δικαστηρίου.

165 Βλ., επί παραδείγματι, προτάσεις του γενικού εισαγγελέα P. Cruz Villalón στην υπόθεση Elchinov (C-173/09, EU:C:2010:336, σημεία 23 έως 39).

166 Βεβαίως, στο παρόν πλαίσιο σε ορισμένα κράτη μέλη, η νομολογιακή γραμμή Rheinmühlen θα μπορούσε να αποκτήσει νέες διαστάσεις και ακόμη έναν διαρθρωτικού χαρακτήρα λόγο: την προστασία των διαφωνούντων δικαστών.

167 Αυτό απορρέει από το άρθρο 47 του Χάρτη, σε συνδυασμό με το άρθρο 6, παράγραφος 1, της ΕΣΔΑ. Βλ., επίσης, επί παραδείγματι, απόφαση της 6ης Σεπτεμβρίου 2012, Trade Agency (C-619/10, EU:C:2012:531, σκέψεις 53 επ.).

244. Όλες οι ανωτέρω διαπιστώσεις αντιτίθενται, όπως επιβεβαίωσε πρόσφατα το Δικαστήριο, σε διατάξεις του εθνικού δικαίου οι οποίες εκθέτουν εθνικούς δικαστές στον κίνδυνο πειθαρχικών διαδικασιών *για τον λόγο* και μόνον ότι υπέβαλαν στο Δικαστήριο αίτηση προδικαστικής αποφάσεως [168], τούτο δε *ανεξαρτήτως* της εκβάσεως της εν λόγω αιτήσεως ενώπιον του Δικαστηρίου. Αυτό συνεπάγεται ότι απλώς και μόνον το ενδεχόμενο ασκήσεως πειθαρχικής διώξεως λόγω υποβολής τέτοιας αιτήσεως (ή της αποφάσεως διατηρήσεως της εν λόγω παραπομπής μετά την υποβολή της) δύναται να θίξει την εκ μέρους των οικείων εθνικών δικαστών αποτελεσματική άσκηση της ευχέρειας και των καθηκόντων στο πλαίσιο του άρθρου 267 ΣΛΕΕ [169]. Επιπλέον, η προστασία έναντι του κινδύνου υποβολής σε πειθαρχικές διαδικασίες ή κυρώσεις επειδή οι εν λόγω δικαστές αξιοποίησαν την ως άνω ευχέρεια υποβολής αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως ενώπιον του Δικαστηρίου συνιστά επίσης εγγύηση σύμφυτη με την ανεξαρτησία τους [170].

245. Εν ολίγοις, σε μια Ένωση η οποία βασίζεται στο κράτος δικαίου, δεν μπορεί να επιβληθεί κύρωση σε δικαστή επειδή άσκησε νομίμως το δικαίωμα που αναγνωρίζεται σε κάθε «δικαστήριο» να προσφεύγει στο Δικαστήριο σύμφωνα με το άρθρο 267 ΣΛΕΕ.

V. Πρόταση

246. Προτείνω στο Δικαστήριο να απαντήσει στα προδικαστικά ερωτήματα που υπέβαλε το Înalta Curte de Casație și Justiție (Ανώτατο Ακυρωτικό Δικαστήριο, Ρουμανία) ως εξής:

– Στο δεύτερο προδικαστικό ερώτημα στην υπόθεση C-357/19 πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 47, δεύτερο εδάφιο, του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης δεν απαγορεύει, σε μια κατάσταση η οποία εμπίπτει εν γένει στο πεδίο εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης αλλά δεν καθορίζεται πλήρως από αυτό, σε συνταγματικό δικαστήριο να κρίνει, κατ' εφαρμογήν πραγματικού και εύλογου εθνικού προτύπου προστασίας των συνταγματικών δικαιωμάτων και βάσει της εκ μέρους του ερμηνείας των εφαρμοστέων εθνικών διατάξεων, ότι δικαστικοί σχηματισμοί στο πλαίσιο του ανωτάτου εθνικού δικαστηρίου δεν έχουν συσταθεί σύμφωνα με τον νόμο.

– Στο πρώτο προδικαστικό ερώτημα στην υπόθεση C-357/19 καθώς και στο προδικαστικό ερώτημα που υποβλήθηκε στην υπόθεση C-547/19 πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι:

  – Το άρθρο 325, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, καθώς και το άρθρο 1, παράγραφος 1, στοιχεία α' και β', και το άρθρο 2, παράγραφος 1, της Συμβάσεως η οποία καταρτίζεται βάσει του άρθρου Κ.3 της συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση, σχετικά με την προστασία των οικονομικών συμφερόντων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων έχουν την έννοια ότι δεν αντιτίθενται σε απόφαση εθνικού συνταγματικού δικαστηρίου η οποία διαπιστώνει τον παράνομο χαρακτήρα της συνθέσεως σχηματισμών ανωτάτου εθνικού δικαστηρίου λόγω προσβολής του δικαιώματος σε αμερόληπτο δικαστήριο, δημιουργώντας κατ' αυτόν τον τρόπο τις

168 Βλ. απόφαση της 26ης Μαρτίου 2020, Miasto Łowicz και Prokurator Generalny (C-558/18 και C-563/18, EU:C:2020:234, σκέψη 58).

169 Πρβλ. απόφαση της 26ης Μαρτίου 2020, Miasto Łowicz και Prokurator Generalny (C-558/18 και C-563/18, EU:C:2020:234, σκέψεις 57 έως 58).

170 Απόφαση της 26ης Μαρτίου 2020, Miasto Łowicz και Prokurator Generalny (C-558/18 και C-563/18, EU:C:2020:234, σκέψη 59). Πρβλ. επίσης, απόφαση της 5ης Ιουλίου 2016, Ognyanov (C-614/14, EU:C:2016:514, σκέψη 25), και διάταξη της 12ης Φεβρουαρίου 2019, RH (C-8/19 PPU, EU:C:2019:110, σκέψη 47).

προϋποθέσεις για την άσκηση έκτακτων ένδικων μέσων με αίτημα την εξαφάνιση τελεσίδικων αποφάσεων.

– Η αρχή της ανεξαρτησίας της δικαιοσύνης της Ένωσης, η οποία κατοχυρώνεται στο άρθρο 47, δεύτερο εδάφιο, του Χάρτη και στο άρθρο 19, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, ΣΕΕ δεν αντιτίθεται στην έκδοση αποφάσεως εθνικού συνταγματικού δικαστηρίου το οποίο, κατά την άσκηση των συνταγματικών αρμοδιοτήτων του, αποφαίνεται επί της νομιμότητας της συνθέσεως δικαστικών σχηματισμών του ανωτάτου εθνικού δικαστηρίου, ακόμη και αν τούτο έχει ως συνέπεια να επιτρέπεται η άσκηση έκτακτων ένδικων μέσων με αίτημα την εξαφάνιση τελεσίδικων αποφάσεων.

– Λαμβανομένων υπόψη των απαντήσεων που δόθηκαν στο πρώτο και στο δεύτερο προδικαστικό ερώτημα στην υπόθεση C-357/19, παρέλκει η απάντηση στο τρίτο ερώτημα στην υπόθεση αυτή.